

Sitä lapsi laulaa, mitä vanhempi hyräilee
Lastenhoito- ja kasvatustoppaiden ohjeet ja asiantuntijavalta Suomessa 1920–
1930-luvuilla

Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Aate- ja oppihistorian pro-gradu työ
Huhtikuu 2016
Maija Taipale

JOHDANTO	3
1. KASVATUKSEN TAVOITTEENA KUNNON KANSALAINEN	17
1.1. Ennen oli paremmin	17
1.2. Vanhempien vastuu	22
1.3. Numerot ja asiantuntijalausunnot vakuuttajina	28
2. TERVEYS, PUHTAUS JA TURVALLISUUS – OIKEA TIETO LAPSEN KEHITYKSEN JA KASVUN TURVAAJANA	35
2.1. Tietämätön nuori äiti	35
2.2. Uhkakuvien maalaus	44
2.3. Esimerkkitarinat opettajina	48
3. LAPSEN SIELUNELÄMÄN KEHITYS KASVATUKSEN MÄÄRÄÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ	57
3.1. Sielutieteellinen ja kasvatustieteellinen tieto kasvatuksen pohjana	57
3.2. Varhaislapsuuden merkitys henkiselle kehitykselle	64
LOPPULAUSE	70
LÄHDEKIRJALLISUUS	74

JOHDANTO

Ajatukset kasvatuksesta kuvastavat ja heijastavat aikansa yhteiskuntaa aina jollain tavalla. Ne määrittelevät ajalle ominaista ihmisihannetta. Kertoohan ajatus kasvatuksesta myös sen, millaiseksi ihmisen halutaan kasvavan. Ennen kaikkea ajatukset kasvatuksesta, eli niin sanottu kasvatuskäsitys, kertoo ajan omasta lapsikuvasta ja vanhempien roolista lapsen elämässä. Tutkin työssäni 1920- ja 1930-luvuilla vaikuttanutta suomalaista lastenhoito- ja kasvatusopaskirjallisuutta, jotka olivat suunnattu vanhemmille ja liittyivät alle kouluikäisten lasten hoitoon ja kasvatukseen. Näitä oppaita kirjoittivat enimmäkseen lääkärit ja opettajat.

HISTORIAALLINEN TAUSTA

Kasvatus- ja lastenhoito-oppaat olivat osa laajempaa 1900-luvun alun sivistys- ja valistusta. Ne myös sisälsivät aatteellisia tausta-ajatuksia erityisesti kasvatustieteisiin liittyen. Tarkastelen lastenhoito- ja kasvatusopaskirjallisuutta osana ajan kansanvalistustyötä, mutta myös vasten ajan kasvatustieteellisiä aatteita.

Kasvatus, sivistys ja opetus ovat pyrkimystä muuttaa ihmistä kulloinkin vallitsevan ihmiskuvan näköiseksi. Suomessa kansansivistystyötä alettiin kohdistaa naiseen 1800-luvun lopulla. Leena Koski esittää artikkelissaan *Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi*, että äidit nähtiin perheen ensisijaisina kasvattajina. Ihanne moraalista ja siveellisyydestä kulminoitui perhe-elämään. Naisasialiike ajoi tyttöjen mahdollisuutta oppikouluun, ja työläisnaisille se suuntasi kodinhoitoon ja lastenkasvatukseen liittyvää sivistystoimintaa. Marttajärjestö antoi neuvoja kodin siivoukseen ja askareisiin liittyen. Kosken mukaan ajan naisihanne oli ystävällinen, siveellinen ja kärsivällinen nainen, joka toimii kodin ytimenä. Kansansivistys oli yhteiskunnallinen tehtävä, joka näkyi ihmiseen kohdistuvana moraalisenä ja eettisenä vaatimuksena. Sivistyksestä ajateltiin, että se tuottaisi ihmiselle parasta mahdollista elämää ja toisi yksilön potentiaalin esiin.¹

Tuomaala esittää, että kasvatusilmapiiri muokkaantui 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvulle tultaessa. Lasta tuli kasvattaa moraalisesti ja siveelliseksi, entisen perisyntin poisjuurruttamisen sijaan. Tämä oli porvarillisen ja keskiluokkaisen arvomaailmaa, ja siihen pyrittiin kansan

¹ Koski 2011, 159–169.

kasvatus- ja valistustyöllä. Erityisesti 1920-luvun jälkeen agraarikulttuuri nähtiin ihanteellisenä vasten kaupunkeja ja teollisuusväestöjä. Talonpoikaisuudesta muodostui elämäntapa-aihanne, jonka lujittaminen nähtiin kansallisesti tärkeäksi asiaksi. Tämä lujittaminen näkyi kodin, uskonnon ja isänmaan arvoissa, ja näistä tuli kasvatuksellisten arvojen ydin.²

Pirjo Markkola esittää teoksessaan *Työläiskodin synty – Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*, että kodinhoitoon liittyvä ohjeistus tapahtui ensisijaisesti sivistyneistönaishiltoilta työläisnaisille ja tämä syvensi kuilua heidän välillään. Sivistyneistö halusi valistaa ja ohjeistaa työläisiä kodinhuoltoon liittyvissä asioissa. Työväenliike näki asian toisin. He halusivat puolestaan palkat suuremmaksi, jotta koti voidaan pitää viihtyisänä ja oikein hoidettuna. Työläisnaisia valistettiin lisäksi lastenhoidossa. Esimerkiksi Tampereella järjestettiin vuonna 1910 lapsinäyttely, johon osallistui työläisperheiden pieniä lapsia. Lapsinäyttelyssä tutkittiin muun muassa lasten ruumiinrakennetta. Hyvin hoidetuille lapsille jaettiin rahapalkintoja, jotka lapset saivat käyttöönsä 15 vuotta täytettyään, eli palkintoja ei haluttu antaa äideille. Yleinen ilmapiiri Tampereella vuosisadan vaihteessa oli, että työläisperheet eivät osaa kasvattaa lapsiaan ja heille pitää tuottaa kasvatuskirjallisuutta.³

Vuoden 1918 sisällissodan voidaan katsoa ravisuttaneen kansansivistystyötä, mutta toisaalta myös ehkä vahvistaneen sitä ajatuksella, että kansansivistystyöllä voitaisiin estää vastaavat tapahtumat. Kasvatukselliset periaatteet lähtivät kristillis-siveellisistä ja isänmaallisista periaatteista, ja erityisesti kansankouluille lankesi tehtäväksi lastenkasvatuksen vajavaisuuksiin puuttuminen. Erilaiset kehityspsykologiset teoriat alkoivat pohjata ideaa ihmisen henkisestä kasvusta.⁴

Jotta voidaan ymmärtää vanhemmille suunnattujen kasvatusohjeiden perustaa Suomessa, on paikallaan taustoittaa myös kasvatustieteen historiaa ja sen aatteellista taustaa Suomessa. Tieteellisen tietoon perustuvan kasvatuksen idea on lähtöisin 1700-luvulta. Samaan aikaan valistuksen myötä levisi ajatus ihmisten vapauttamisesta vanhoista käytännöistä todellisuutta koskevan tiedon avulla. Suomessa seurattiin 1800-luvulla pitkälti muun Euroopan kasvatustraditioita, joista johtavia suuntauksia olivat hegeliläisyys ja herbartilaisuus. Näistä erityisesti jälkimmäinen näkyi vahvasti suomalaisessa kasvatustieteessä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun

² Tuomaala 2005, 52–53.

³ Markkola 1994, 183–196.

⁴ Koski 2011, 170–174.

alussa. Suomessa herbartilaisuutta edustivat erityisesti kasvatus- ja opetusopin professori Waldemar Ruin ja kasvatustieteilijä Mikael Soininen.⁵

Jouko Aho kuvaa teoksessaan *Sieluun piirretty viiva – Psykologisia perinteitä suomenmielisestä sielutieteestä kokeelliseen kasvatustieteen oppiin* herbartilaisuutta metafyyssisenä, psykologisenä ja kasvatustieteellisenä ajatusperinteenä. Herbartilaisuuden ajatus oli, että kasvatuksen päämääränä on siiveellisen luonteen kehittäminen, joka käytännössä tapahtuisi ohjaamalla mielteiden muotoutumista lapsen psykologisen kehityksen mukaan.⁶ Ahon mukaan herbartilaisuus herätti paljon keskustelua kasvatustieteen oppineiden kesken aikanaan, mutta jo 1900-luvulle tultaessa se oli vaikiintunut suomalaiseen kasvatustieteen oppiin, kunnes joutui uudelleen kritiikinkohteeksi 1910-luvulla.⁷

Ensimmäinen kasvatus- ja opetusopin oppituoli perustettiin Helsinkiin vuonna 1852 teologiseen tiedekuntaan, jossa Lars Stenbäck toimi ensimmäisenä professorina. Oppituolin siirtyessä vuonna 1859 filosofiseen tiedekuntaan pääsivät myös filosofiset suuntaukset vaikuttamaan opetukseen ja tutkimukseen. Itsenäistymisen jälkeen Helsingin yliopistossa oli kaksi kasvatustieteen oppituolia. Siinä missä 1900-luvun alkua kasvatustieteen saralla määrätti herbartilaisuus, alkoi empiristinen suuntaus nousta esiin 1910-luvulla. Kasvatustieteen saralla tämä tarkoitti erityisesti kokeellisen psykologian merkittävyyttä tiedonlähteenä.⁸ Herbartilaisuuden aikana kasvatustieteellinen tieto pyrittiin perustamaan psykologiaan, mutta nyt empirismin nousukautena psykologisen tiedon pätevyys haluttiin hankkia empiristen kokeiden avulla.

Yksi kokeellisen menetelmän uranuurtaja Euroopassa oli Ernst Meumann, jonka ajatuksista myös suomalaiset kasvatustieteilijät ammensivat näkemyksiään. Suomalaisia kokeellisen kasvatustieteen edustajia olivat muun muassa Kaarle Oksala, Mikael Soininen ja Albert Lilius. Albert Lilius toimi 1920-luvulla Helsingin yliopiston kasvatus- ja opetusopin ylimääräisenä professorina, ja oli kiinnostunut erityisesti differentiaalipsykologiasta ja psykometriikasta. Kaarle Oksala puolestaan oli perehtynyt erityisesti älykkyystutkimusten käyttöönottoon koulussa. Kasvatustieteessä vaikutti vahvasti ajatus kaiken mitattavuudesta, ja että mittaustuloksilla voidaan perustella kasvatuksellisia toimenpiteitä.⁹ Albert Lilius ja Kaarle Oksala aloittivat

⁵ Ahonen 2000, 400–401.

⁶ Aho 1993, 43.

⁷ Aho 1993, 56.

⁸ Ahonen 2000, 398–403.

⁹ Ahonen 2000, 404–405.

myös laajemman keskustelun lapsipsykologiasta 1910-luvulla, ja toivat sen ajatuksia suomalaiseseen kasvatustieteeseen.¹⁰

Empiristisen suuntauksen edustajien lisäksi kasvatustieteessä vaikuttivat edelleen myös hermeneuttisen suuntauksen edustajat. Kasvatustieteilijä Juho August Hollo suhtautui kriittisesti kokeelliseen psykologiaan. Hollo itse edusti fenomenologista hermeneutiikkaa, ja hän korosti kasvatustieteisiin liittyvissä näkemyksissään ihmisyyden kokemusta.¹¹ 1930-luvulla positivistinen ajatussuuntaus alkoi vähentyä, ja voidaan puhua humanistisen tutkimuksen paluusta. Suomessa suuntauksen muutos liittyi ennen kaikkea henkilöihin: vuonna 1937 J.A. Hollosta tuli uusi kasvatustieteiden ja opetusopin professori. Turun yliopistossa puolestaan filosofian professori J.E. Salomaa alkoi vastata kasvatustieteiden opetuksesta vuodesta 1932 lähtien. Filosofin Erik Ahlmanin nimitettiin Jyväskylässä kasvatustieteiden ja opetusopin professoriksi. Nämä kolme, ja heitä seuranneet kasvatustutkijat, keskittyivät erityisesti kasvatustieteiden filosofiaan ja -historiaan tutkimuksissaan.¹²

Empiristinen tutkimus ei toki unohtunut täysin, vaan sitä harjoitettiin edelleen kasvatustieteiden piirissä. Erilaiset psykologiset tutkimukset kuuluivat edelleen kasvatustieteiden kenttään. Hiljalleen empirismi alkoi nousta yhä enemmän jälleen suosioon, ja jo 1950-luvulla voidaan katsoa uuspositivistisen kauden alkaneen. Aiemmin kasvatustiede oli suuntautunut hyvin pitkälti merkittävien henkilöiden mieltymysten mukaan, mutta nyt yhteiskunnan tarpeet tulivat eri tavalla määrittämään kasvatustieteiden suuntauksia. Nopea kaupungistuminen ja teollistuminen nostivat koulutuksen tarvetta, ja näin ollen kasvatustieteellistä tietoa tarvittiin enemmän. Myös hallintokulttuuri Suomessa muuttui. Päätöksissä haluttiin vedota enemmän tieteelliseen tietoon.¹³

Itsenäisyyden jälkeinen aika on mielenkiintoinen sekä Suomen yhteiskunnallisen tilanteen että kasvatustieteiden suuntauksien kannalta. Sisällissodan jäljet näkyivät varmasti suomalaisessa ihmiskuvassa, ja koko yhteiskunta oli suuressa muutoksessa. Kasvatustieteiden alalla puolestaan empiristinen ja humanistinen tiedekäsitys vuorottelivat.

¹⁰ Aho 1993, 204–205.

¹¹ Ahonen 2000, 405–407.

¹² Ahonen 2000, 409–410.

¹³ Ahonen 2000, 410–412.

TUTKIMUSTILANNE

Kasvatusthistoriallinen tutkimus on keskittynyt pitkälti koulutuksen ja erilaisten instituutioiden ympärille. Varsinaista varhaiskasvatukseen ja kotikasvatukseen keskittyvää tutkimusta ei löydy kovin laajasti. Aihe tulee esiin kuitenkin usein esimerkiksi sukupuolihistoriallisessa tai perhehistoriallisessa tutkimuksessa, jossa tutkitaan erityisesti naisten ja äitien asemaa yhteiskunnassa ja perheessä. Esimerkiksi jo aiemmin mainitsemani Pirjo Markkolan tutkimus työläisperheistä *Työläiskodin synty – Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle* sivuaa myös kotikasvatuksen tukemista yhteiskunnallisesta näkökulmasta¹⁴.

Pia Kaitasuo on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan *Kotien kobottaja – Kotiliesi-lehti perheen ja perheenemännän asialla 1923–1939* Kotiliesi-lehden antamaa näkemystä perheenemännyyden ja kotitalouden asemasta 1920- ja 1930-luvuilla.¹⁵ Kaitasuon mukaan Kotiliesi-lehti teki kaksisuuntaista valistusta. Se tarjosi opetusta ja valistusta perheenemännille, jotta heidän yhteiskunnallinen asemansa selkenisi, eli he muuttuisivat näkymättömistä näkyviksi. Tämän lisäksi valistus kohdistui yhteiskunnan päättäjiin, joille haluttiin esittää naisten tekemän työn arvo ja merkitys.¹⁶ Vaikka Kaitasuo käsittelee enemmän perheenemännän roolia kotitalouden kannalta kuin esimerkiksi äitiyden, niin se on silti antoisa oman tutkielmani kannalta. Kaitasuon tutkielma osuu samaan ajankohtaan kuin oma pro gradu -tutkielman aiheeni, ja se antaa hyvän käsityksen naisten roolista ajan yhteiskunnassa sekä heihin kohdistuneesta valistuksesta.

Mitä tulee varsinaiseen lastenhoito- ja kasvatustopaskirjallisuuden tutkimiseen, niin Juhani Tähtinen on tutkinut pienten lasten kasvatustopasohjeita laajasti vuosina 1850–1989. Teoksessaan *Miten kasvattaa pikkulapsia – Kasvatustopasohjeet ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850–1989 suomenkielisten kasvatustopas- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana*. Tähtinen jakaa eri kasvatustopasohjeiden lisäksi kotikasvatukseen liittyvät kasvatustopasohjeet kyseiselle ajalle. Omaan tutkielmaani liittyen mielenkiintoiseksi muodostuvat erityisesti Täh-

¹⁴ Markkola 1994, 195–198.

¹⁵ Kaitasuo 1996, 2.

¹⁶ Kaitasuo 1996, 121.

tisen määrittelemät vuosina 1920–1934 vallalla ollut lääketieteellisen kasvatuseettikauden aika ja lääketieteellis/psykologisen kasvatuseettin aika 1935–1954.¹⁷ Tähtisen tutkimus käsittää todella laajan ajanjakson, joten hänen analyysi ei ole ollut kovin syvällistä. Tutkimus kuitenkin avartaa hyvin kasvatuskäsitystä eri aikoina ja laajemmassa kontekstissa.

Ritva Nätkin on tutkinut äitiyttä Suomessa teoksessa *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä – materialismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Hänen mukaansa esimerkiksi 1920-luvulla väestöpoliittisella ajattelulla oikeutettiin äitiyteen puuttuminen väestökasvun turvaamiseksi. Ongelmaksi nähtiin erityisesti aviottomat ja työväen äidit. Esimerkiksi lapsikuolleisuus liitettiin köyhempään väestöön, ja tätä väestöryhmää tulikin houkutella neuvonnan ja ohjeistuksen piiriin. Nätkin käyttää termiä professionaalinen valtiointerventio, millä hän tarkoittaa erityisesti lääkäreiden asiantuntijuuden korostamista ja vaalimista sekä terveyden nostamista intervention aiheeksi.¹⁸

Naisen asemaa perheessä ja naisiin kohdistuvaa valistusta on tutkinut myös Anna-Liisa Räisänen diskurssianalyttisessä tutkimuksessaan *Onnellisen avioliiton ehdot – Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Räisänen mukaan erilaiset seksuaali- ja terveysoppaat naisille keskittyivät naisen ruumiiseen suvunjakajana. Äitiys nähtiin tehtävänä, johon tyttäret piti kasvattaa jo varhaislapsuudesta lähtien. Oppaat ja ohjeet tyttärien kasvatukseen tähtäsivät ennen kaikkea siihen, että tytöt oppisivat hyväksymään avioliiton ja suvunjakamisen elämäntehtäväkseen.¹⁹

Kasvatustieteen liittyy käsitys hyvästä kasvatuksesta ja huonosta kasvatuksesta, sekä mitä on hyvä äitiys ja mitä on huono äitiys. Molly Ladd-Taylor ja Lauri Umansky esittävät, että nykyinen käsitys ”pahoista äideistä” omaa juurensa jo kaukaa historiasta. Jokaisella ajalla on ollut omat ”pahat äitinsä”, eli äidit joita tulee ojentaa ja ohjeistaa, jotta he voivat kasvattaa lapsensa oikein. Huonoja äitejä ovat saattaneet olla esimerkiksi marginaaliväestön äidit, mutta Ladd-Taylorin ja Umanskyin mukaan ajan myötä kehittyi aina uusia määritelmiä hyvälle ja huonolle äitiydelle. Myös tieteellistä tietoa voidaan käyttää määrittämään hyvä ja huono äitiys.²⁰

¹⁷ Tähtinen 1992, passim.

¹⁸ Nätkin 1997, 46–47.

¹⁹ Räisänen 1995, 166–174.

²⁰ Ladd-Taylor & Umansky 1998, 6–12.

Suurin osa lähdemateriaalistani on Kotikasvatusyhdistys ry:n julkaisemaa kirjallisuutta. Oili Parjo on tutkinut Kotikasvatusyhdistyksen alkutaivalta väitöskirjassaan *KOTI ON KANSAN SYDÄN Kotikasvatusyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1907–1917*. Tutkimuksessaan hän käy läpi tiiviisti myös tuona aikana Kotikasvatusyhdistyksen julkaisemia kasvatusoppaita, jotka olivat usein kristillisesti ja isänmaallisesti orientoituneen Vilho Reiman käsialaa. Parjo käsittelee oppaiden kasvatustavoitteita, mutta vain pienenä osana tutkimustaan. Hänen mukaan Kotikasvatusyhdistys oli tuotteliain uskonnollisten kirjojen toimittaja 1910-luvulla.²¹

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkin millaisia lastenhoito- ja kasvatuseuvoja erityisesti pienten lasten kasvatukseen vanhemmille annettiin 1920- ja 1930-luvuilla. Minua kiinnostaa, miten neuvoja perusteltiin, eli millaiseen tietoon kasvatusohjeissa vedottiin. Tutkin erityisesti äiteihin kohdistunutta neuvontaa, sillä ohjeet ovat yleensä suunnattu äideille. Kasvatusohjeisiin liittyy monella tapaa vallan epäsuora ilmentyminen. Kyseessä on asiantuntijalta maallikolle suunnattu tieto ja ohjeistus, jolla on tarkoitus saada tiedon vastaanottaja toimimaan tietyllä tavalla. Tarkoitukseni on tutkia myös, miten asiantuntijavalta ilmeni vanhemmille suunnatussa lastenhoito- ja kasvatustieteellisyudessa. Käytänkin jatkossa lastenhoito- ja kasvatusohjeiden kirjoittajista termiä asiantuntijat.

Aiemman tutkimuksen perusteella oletan, että erityisesti 1920-luvulla annettiin lastenhoito- ja kasvatusohjeita liittyen fyysiseen terveyteen ja moraalikasvatukseen. Oletan että 1930-luvulla on alkanut ilmetä enemmän psykologiseen tietoon nojaavaa ohjeistusta. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan tehdä tutkimusta kuinka ohjeet muuttuvat tuona aikana, sillä sellainen tutkimus vaatisi laajan aineiston, joka keskittyisi johonkin spesifiin teemaan, kuten lääkäreiden antamiin vauvan hoito-ohjeisiin. Mielenkiintoiseksi jää kuitenkin, kuinka paljon esimerkiksi psykologiseen ja kasvatustieteelliseen tutkimukseen on vedottu tuolloin ja onko siihen liittyen erityisiä ajallisia painotuksia.

Tutkimuskysymykseni ovat: Millaisia ohjeita ja neuvoja vanhemmille annettiin heille suunnatussa lastenhoito- ja kasvatustieteellisyudessa? Millaiseen tietoon nuo ohjeet perustettiin? Kuinka asiantuntijavalta näkyy erityisesti äiteihin kohdistettuna, ja millaisia keinoja tähän vallankäyttöön liittyy? Asiantuntijavallalla tarkoitan ihmisten sosiaalisuhteisiin liittyvää valtaa.

²¹ Parjo 2003, 105–107, 113.

Tällaista valtaa on asiantuntijan antama vaikutelma, kuinka hänen toimintaohjeistaan poikkeaminen tarkoittaisi että neuvon kuulija laiminlöisi jollain tapaa hänelle kuuluvia sosiaalisia velvollisuuksia.

Tutkimukseni on aate- ja oppihistoriallista tutkimusta, mutta siihen toisaalta liittyy myös vahvasti sukupuolihistoria, kasvatushistoria ja vallan teema. Kasvatusohjeiden takana on erilaisia ideoita ja aatteita minkälainen on ihmisen ihannekuva, eli mihin kasvatuksella halutaan pyrkiä. Kasvatusohjeet perustellaan usein myös sen aikaiseen tieteelliseen tietoon tai uskonnollisuuteen ja moraaliin tukeutuen. Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti tieteelliseen tietoon vetoamiseen. Fokukseni ei näin ollen ole uskonnollisissa perusteissa, mutta huomion niitäkin osana lastenhoito- ja kasvatustieteellistä kirjallisuutta. Ohjeet ovat suunnattu erityisesti naisille, ja mielenkiintoiseksi muodostuu myös miten naiseutta ja naisen asemaa rakennetaan kasvatusohjeita antamalla.

Pikkulasten käytännön hoito ja ajalle ominainen kasvatuskäsitys ovat kaksi eri asiaa. En aio selvittää lasten konkreettista kasvatushistoriaa, eli miten lapsia on tosiasiallisesti hoidettu ja kasvatettu, ja miten nämä käytännön kasvatustieteelliset menetelmät ovat perusteltu. Vaikka nekin ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde sinänsä. Konkreettiset kasvatustieteelliset käytännöt eivät kuitenkaan ole luettavissa kasvatustieteellisistä, vaan ne voivat perustua syvälle kulttuuriin rakentuneisiin tapoihin, mitkä eivät ilmene asiantuntijoiden antamissa ohjeissa. Varsinaisissa kasvatusohjeissa ilmenee suoraan ainoastaan, miten lapsia on haluttu kasvatettavan kirjoittajan näkökulmasta käsin. Tämän lisäksi niistä voi olla tapauskohtaisesti tulkittavissa yhteiskunnan tai jonkin instituution näkökulma lastenhoitoon ja -kasvatukseen.

LÄHTEET

Käytän päälähteinäni ensisijaisesti kotiäideille suunnattuja suomalaisia lastenhoito- ja kasvatustieteellisiä oppaita. Oppaat ovat julkaistu pääsääntöisesti 1920- ja 1930-luvuilla. Olen kuitenkin ottanut poikkeuksia joukkoon, joissa ensimmäinen painos on julkaistu 1910-luvulla. Näitä on kuitenkin painettu ja uudistettu useampaan kertaan, ja ne ovat kuuluneet ajan lastenhoito- ja kasvatustieteelliseen kirjallisuuteen. Kaikkia teoksia yhdistää, että niiden ensisijainen motiivi on ollut ohjeistaa vanhempia lastenhoidossa ja -kasvatuksessa. Teoksien esitystavat ovat vaihdelleet runsaasti, mutta niiden antama kuva lastenhoidosta ja -kasvatuksesta on suhteellisen yhtenäinen. Olen valinnut lähdeaineistoni mahdollisimman monipuolisesti. Oppaiden kirjoittajat

ovat olleet enimmäkseen lääkäreitä ja opettajia. Osa oppaista keskittyy imeväisikäisten hoitoon ja osa puolestaan leikki-ikäisten lasten kasvatukseen. Esittelen seuraavaksi lyhyesti lähdemateriaalina käyttämiäni oppaita ja niiden kirjoittajia.

Aino Voipio oli opettaja, joka toimi muun muassa Länsi-Suomen kansanopiston, Pohjois-Savon kansanopiston, Otavan kansanopiston ja Itä-Hämeen kansanopiston johtajattarena vuosien 1907–1928 aikana. Hän oli myös Kotitalouden opettajien yhdistyksen puheenjohtajana vuosina 1933–1938.²² Voipion teos *Kodin kasvatustyöstä – I osa Varhaisempi lapsuus* (1932) oli suunnattu vanhemmille kodin kasvatustyön avuksi. Voipio keskittyi oppaassaan nimenomaan varhaisemman lapsuuden vaiheeseen, jolloin kasvatustyö on yleensä vanhempien käsissä. Voipio rakensi teoksensa Mikael Soinisen kasvatustieteen pohjalle.²³

Vilho Reima oli opettaja. Hän toimi Kotikasvatusyhdistyksen sihteerinä ja Koti-lehden toimittajana vuosina 1910–1940.²⁴ Olen valinnut lähteiksi Reimalta kolme teosta, jotka kaikki ovat Kotikasvatusyhdistyksen julkaisemia teoksia. Nämä teokset olivat vanhemmille suunnattuja, mutta luonteeltaan hyvin erilaisia. Nimensä mukaisesti *Isät kotona* (1921) keskittyy erityisesti isien rooliin kasvattajina. Se ei ole varsinaisessa opasmuodossa, mutta kirjoitusten luonne kuitenkin viittaa, että ne ovat tarkoitettu nimenomaan vanhemmille luettavaksi. Teoksessa on tarinoita, jotka käsittelevät jollain tapaa isien rooleja kodeissa. Tämän lisäksi teoksessa on myös artikkelit -tyyppisiä kirjoituksia, joissa hän käsitteli samoja asioita suoremmin. *Joka kuritta kasvaa ja kunniatta kuolee* (1928) teoksessa Reima käsitteli kasvatusta enemmän kurinpidon ja rangaistuksien näkökulmasta. *Koti ja Isänmaa – Katkelmia isänmaallisesta ja kansallisesta kasvatuksesta* (1930) ei ole suoranainen opas, mutta sen tarkoitus oli auttaa vanhempia kasvattamaan lapsista isänmaallisia, joten käsittelem sen myös kasvatusoppaana. Valitsin samalta kirjoittajalta kolme teosta, koska yksi niistä on niin sanotusti perinteinen kasvatusopas, kun taas kaksi muuta käsittelevät varsin mielenkiintoisia teemoja aikakautteen nähden. Ottaen huomioon Reiman työn Kotikasvatusyhdistyksen piirissä, on mielenkiintoista myös tarkastella millaista kasvatuskuvaa hän halusi Kotikasvatusyhdistyksen edustajana antaa.

Bertel Nyberg teki uraa lastensuojelun parissa. Hän oli muun muassa Helsingin lastensuojelukeskuksen ylijohantajana vuosina 1919–1921 ja Helsingin kaupungin lastensuojelutarkastaja

²² Kuka kukin on 1950, 868.

²³ Voipio 1932, 7.

²⁴ Aikalaiskirja 1941, 595–596.

vuosina 1920–1922. Hän toimi myös pitkään Koteja kodittomille lapsille -yhdistyksen pääsihteerinä.²⁵ Nybergin teos *Kasvatilasten hoito- ja kasvatusohjeita* (1923) olikin suunnattu, muista lähteistä poiketen, kasvatilasten vanhemmille. Tämä eroavaisuus antaa hyvän mahdollisuuden havainnoida onko kasvatilasten vanhemmille esittämät ohjeet jotenkin poikkeuksellisia, vai noudattavatko ne samaa linjaa kuin biologisille vanhemmille kirjoitetut ohjeet.

Lars Hugo Sandelin oli koulutukseltaan pappi, mutta toimi uransa aikana lukuisissa lyseoissa uskonnon lehtorina.²⁶ Hänen teoksensa *Suojele lastasi kiusauksilta* (1923) on myös Kotikasvatustiedeyhdistyksen julkaisema teos. Teos edustaa lähdeaineistossa ainoaa uskonnollista lähdettä.

Arvo Ylppö on tunnettu lukuisista lastenhoitoa käsittelevistä kirjoituksistaan. Hän oli lastentautiopin tohtori, ja toimi muun muassa Lastenlinnan lastenhoitajien kurssin johtajana, Mannerheimin lastensuojeluliiton puheenjohtajana ja Pohjoismaisen lastenlääkäriyhdistyksen puheenjohtajana.²⁷ Ylpön teoksista olen valinnut lähdemateriaaliksi *Lastenkamarista koulunpenkille – leikki ja kouluikäisen lapsen kehitys, hoito ja kasvatus* (1920), joka on hyvin perinteinen lastenhoito-opas. Kirja keskittyy imeväisiän ylittäneisiin lapsiin, mutta kuitenkin alle kouluikäisiin sellaisiin. Toinen Ylpön teoksista käyttämäni lähde on *Lapsista ja vanhemmista – neljä esitelmää* (1921), joka on Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisema teos. Teos ei ole varsinaisen lastenhoito-opas, mutta se käsittelee paljon Ylpön näkemyksiä lastenhoidosta ja -kasvatuksesta. Ylppö myös perusteli näissä kirjoituksissaan, miksi vanhempia tulisi valistaa kasvatustieteen ja lastenhoitotyössä.

Aksel Rafael Rosenqvist oli suomalainen lehtori, joka kirjoitti lukuisia kasvatukseen liittyviä teoksia.²⁸ Hänen teoksensa *Kurinpito ja kasvatus kodissa ja koulussa – Käsikirja vanhemmille ja opettajille* (1929) käsittelee kasvatusta sekä kodin että koulun näkökulmasta. Keskityn teoksen varhaislapsuuden osuuteen, eli alle kouluikäisten lasten kasvatukseen. Rosenqvistin teos on siitä mielenkiintoinen, että hän vetoaa ohjeissaan ja neuvoissaan lukuisiin ulkomaalaisiin kasvatustieteilijöihin. Vaikka teos on suunnattu vanhemmille, se sisältää runsaasti kasvatustieteellistä pohdintaa ja perustelua.

²⁵ Aikalaiskirja 1941, 505.

²⁶ Aikalaiskirja 1934, 591.

²⁷ Kuka kukin on 1950, 883.

²⁸ Aikalaiskirja 1934, 564.

Armas Ruotsalainen oli lastenlääkäri ja kirjoitti runsaasti lastenhoitoon liittyviä oppaita.²⁹ Ruotsalaisen teoksen *Äidin buolet* (1928) ensimmäinen painos on julkaistu jo 1918, mutta käytän lähteenäni sen kolmatta ja täydennettyä painosta. Vaikka ensimmäinen painos ei tarkalleen osu valitsemaani aikarajaukseen, niin koen teoksen erityisen arvokkaana ja tärkeänä lähdemateriaalin kannalta. Teosta on kuitenkin painettu ja täydennetty 1920-luvulla, joten toisaalta sen voi ajatella kuuluvan ajalle ominaiseen lastenhoito-opaskirjallisuuteen. Teos on kirjoitettu täysin fiktiiviseen tarinamuotoon. Tarinoissa on usein nuori äiti, joka yrittää hoitaa lastansa parhaalla mahdollisella tavalla ja saa monesta eri suunnasta ohjeita. Ruotsalainen ujuttaa tarinoihinsa lastenhoitoon liittyviä ohjeita, ja sen on epäilemättä tarkoitus olla opas nuorille äideille tarinamuotoisuudesta huolimatta.

Lastenlääkäreiden joukossa on vielä Viljo Rantasalo, joka toimi muun muassa Lastenlinnan neuvolan lääkärinä vuosina 1927–1942 ja lastensuojelun keskusliiton puheenjohtajana.³⁰ Rantasalon teos *Imeväinen ja sen hoito* (1936) on hyvin perinteinen lastenhoito-opas, mutta keskittyy erityisesti imeväisikäisiin lapsiin. Viimeinen lähdemateriaalini tulee Toini Selinheimolta, joka oli koulutukseltaan sairaanhoitaja ja on työskennellyt muun muassa lastenlinnassa. Selinheimon teos *Hoida oikein lapsesi* (1936) keskittyy myös enimmäkseen imeväisikäisen lapsen hoitoon. Kirja on hyvin perinteinen lastenhoito-opas, mutta mielenkiintoiseksi materiaaliksi sen tekee Selinheimon ammatti. Muut erityisesti lasten fyysiseen hoitoon keskittyvät lähteeni ovat lääkäreiden kirjoittamia, joten sairaanhoitajan kirjoittama opas on antoisa lisä lähdevalikoimaan.

Tutkimukseni keskittyy hyvin pitkälti ensisijaisen lähdemateriaalin tarkasteluun, vaikkakin käytän myös tutkimuskirjallisuutta ja muuta aikalaiskirjallisuutta tulkinnan apuna. Vanhemmille suunnatut lastenhoito- ja kasvatusoppaat ovat mielenkiintoisia lähteitä vallankäytön näkökulmasta. Ne sisältävät suoria ohjeita ja suostuttelua toimia halutulla tavalla, ja sisältävät selvän oletuksen että kirjoittajalla on enemmän tietoa aiheesta kuin lukijalla. Tässä tutkielmassa en käsittele valtaa perinteisestä pakkovallan näkökulmasta, vaan enemmänkin sosiaalisissa suhteissa ilmenevänä valtana, joka tässä tapauksessa näkyy asiantuntijavaltana. Valta ilmenee hoito- ja kasvatusopaskirjallisuudessa pyrkimyksenä vaikuttaa jonkin ryhmän tapaan hoitaa jokin asia, tässä tapauksessa kasvatus, tietyllä tavalla. Oppaat ovat myös heijastus sen hetkisestä yhteiskunnasta, ja eri ammattikuntien käsityksestä vanhemmista. Jotta ihminen voi

²⁹ Kuka kukin on 1950, 636.

³⁰ Kuka kukin on 1950, 603.

ohjeistaa toista jossain toiminnassa, hänellä täytyy olla jonkinlainen käsitys miten kyseinen yksilö toimii ohjattavassa tilanteessa.

MENETELMÄT

Juhani Tähtinen on koonnut kasvatushistorian tutkimukseen liittyviä erityispiirteitä teoksessa *Askel menneisyyteen – Näkökulmia kasvatuksen historialliseen tutkimukseen*. Kasvatuksen historian luonne on periaatteessa samanlaista kuin minkä tahansa historian osa-alueen luonne. Näin ollen kasvatuksen historian tutkimuksessa käytetään samoja menetelmiä kuin historian tutkimuksessa yleensäkin, kuten sisäistä ja ulkoista lähdekritiikkiä. Kasvatuksen historian tutkimuskohteiksi mielletään yleensä menneisyyden kasvatusta- ja opetusprosessien ja näihin liittyvien aatteiden tutkimus, sekä esimerkiksi koulutusjärjestelmien ja koulutuksen tutkimus tai itse kasvatustieteen historian tutkimus. Toisaalta kasvatuksen historian tutkimuksella nähdään myös usein pragmaattinen tehtävä: se auttaa ymmärtämään nykyistä kasvatusta, ja sen avulla voidaan tehdä kasvatukseen ja koulutukseen liittyen päätöksiä.³¹

Kasvatuksen historian tutkimus voi olla myös aatehistoriallista tutkimusta, ja se onkin yksi keskeisimpiä tarkastelukulmia kasvatuksen historiaan. Kasvatuksen historiassa on tutkittu paljon eri aikakausina vallalla olleita aatteita ja kasvatuskäsityksiä, sekä erityisesti eliitin, eli oppisivistyneistön, katsomuksia ja aatejärjestelmiä. Tällöin kuitenkin aatejärjestelmien vaikutus tavalliseen kansalaiseen ei selviä, eikä niin ollen aatteiden todellinen vaikutus käytäntöön.³² Toisaalta jonkin aatteen vaikutus yksittäiseen ihmiseen sekä historiassa että nykyajassa on mahdotontakin selvittää täysin. Tässä tutkimuksessa pyritäänkin selvittämään, miten kasvatuskäytäntöihin on yritetty vaikuttaa.

Analysoin tekstejä diskurssianalyttisesti. Diskurssianalyysi ei ole selvärajainen tutkimusmenetelmä, vaan enemmänkin väljä viitekehys. Sen lähtökohtana on oletus, että kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Taustalla vaikuttaa sosiaalisen konstruktionismin idea, ja kielenkäytöstä on tarkoitus hahmottaa erilaisia sosiaalisesti jaettuja merkityssystemejä. Diskurssianalyysia käyttäessä voidaan vallan rakennetta tutkia sosiaalisiin käytäntöihin kietoutuneena ilmiönä. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi hahmottamalla hegemoniset diskurssit, ja

³¹ Tähtinen 1993, 35–39.

³² Tähtinen 1993, 79–82.

pohtimalla millä keinoilla kyseisiä diskursseja tuotetaan.³³ Tässä tutkielmassa miellän asiantuntijavallan sosiaalisesti rakentuneeksi ilmiöksi, ja tutkin sen ilmenemistä lastenhoito- ja kasvatuseroissa. Tutkin kuinka asiantuntijoiden, eli oppaiden kirjoittajien, tapaa rakentaa omaa valta-asemaansa suhteessa lukijakuntaan, eli vanhempiin. Pääpainoni on, miten tuota valta-asemaa käytetään vakuuttamaan vanhemmat heille annetusta lastenhoito- ja kasvatustiedosta.

Selontekoihin, eli tutkittaviin teksteihin, voi liittyä valta-aseman rakentaminen toimijoiden välisissä tilanteissa. Hierarkkisesti ylempi voi viitata selonteossa valta-asemaansa. Sosiaaliset statukset voivat myös näkyä niin että hierarkkisesti ylemmän ei tarvitse selitellä sanomisiaan. Toimija voi myös nostaa painoarvoa sanomisilleen sosiaalista statustaan enemmän käyttämällä taidokkaita selontekoa.³⁴ Nämä selonteot ovat tässä tutkielmassani käytännössä tekstipätkiä, mihin olen kiinnittänyt erityistä huomiota lähdemateriaalissa. Tutkin oppaita kokonaisuuksina, mutta kiinnitän erityistä huomiota siihen miten asiat ilmaistaan vanhempia opastaessa. Nämä ilmaisutavat paljastavat paljon asiantuntijoiden tavasta käyttää omaa asiantuntijuuttaan vakuuttamisen keinona.

Opaskirjallisuudet sisältävät suostuttelua ja vakuuttelua. Oppaan kirjoittaja ei voi olettaa, että hänen neuvojaan noudatetaan orjallisesti, vaan hän tarvitsee aina keinoja vakuuttaa yleisönsä. Huomioin lastenhoito- ja kasvatuseroissa retorisia keinoja, joilla vanhempi pyrittiin vakuuttamaan sekä asiantuntijan pätevydestä että myös itse neuvojen ja ohjeiden pätevydestä. Varsinaisessa retorisessa analyysissä diskurssianalyysin piirissä tarkastellaan merkitysten tuottamisen prosesseja siitä näkökulmasta, kuinka jokin tai jotkut todellisuuden versiot yritetään saada vakuutettaviksi ja yleisö saada sitoutumaan niihin³⁵.

Tässä työssä hahmotan lähdemateriaalista päädiskurssit, joilla rakennettiin yleistä käsitystä kasvatuksesta, vanhemmuudesta ja asiantuntijoiden roolista yhteiskunnallisessa kasvatustehävässä. Nämä diskurssit rakensivat omalta osaltaan vanhemmuuden sosiaalista todellisuutta 1920- ja 1930-luvulla eletyssä yhteiskunnassa. Käytännössä ne käsittelevät sitä mihin kasvatuksella tulisi pyrkiä. Diskurssit hahmottuvat konkreettisissa lastenhoito- ja kasvatuseroissa, mutta ennen kaikkea merkityksellistä on, miten nuo ohjeet ilmaistiin ja osoitettiin vanhemmille: millaisia keinoja oppaiden kirjoittajat käyttivät vakuuttaakseen yleisönsä. Erittelen näitä erilaisia asiantuntijoiden keinoja vakuuttaa ja suostutella tarkemmin alaluvuissa.

³³ Jokinen et al. 1993, 18–22, 75–90.

³⁴ Jokinen et al. 1999, 30.

³⁵ Jokinen et al. 1999, 126.

Kari Palonen ja Hilka Summa listaavat eri retoriikan tasoja. Retoriikka voidaan luokitella sen mukaan, mihin kielenkäytön tasoon huomio suunnataan. Palonen ja Summa erottelevat kolme tasoa: 1) puheiden tai esitysten retoriikka 2) argumentoinnin retoriikka ja 3) Trooppien ja kielikuvien retoriikka. Ensimmäisessä tasossa arvioidaan puheita, tekstejä ynnä muita tulkittavia asioita kokonaisuutena. Tällöin arvioidaan niiden taidokkuutta ja vakuuttavuutta suhteessa yleisöön. Toisessa tasossa kiinnitetään huomio siihen, miten yleisön käsityksiä pyritään muuttamaan tai vahvistamaan. Kolmannessa tasossa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin esimerkiksi joidenkin kielikuvien retoriikkaa.³⁶

Tutkielmassani en tee tarkkaa retorista analyysia. Se ei palvele tutkimuskysymyksiini vastaamista eikä ole laajan lähdemateriaalin vuoksi järkevää. Kiinnitän teksteihin huomioni ensisijaisesti kokonaisuutena, mutta etsin niistä asiantuntijoiden tapoja vakuuttaa, vahvistaa ja muuttaa vanhempien käsityksiä. Mikäli tämän haluaisi ilmaista retoriikan tasojen mukaan, niin oman tutkielmani menetelmät sijoittuisivat tasojen 1 ja 2 välimaastoon. Tällöin pääpainoni tutkielmassa on siinä miten asiat ilmaistaan, vaikka erittelen paljon myös mitä ohjeissa konkreettisesti sanotaan, eli millaisiin lastenhoito- ja kasvatustapoihin vanhempia opastettiin.

Tässä työssä pääluvut perustuvat havaitsemiini kasvatusta- ja hoito-opaskirjallisuuden päädiskursseihin, eli niin sanottuihin hegemonisiin diskursseihin, jotka välittyivät teksteistä vahvimmin. Diskurssit sisältävät vallalla olevat kasvatuskäsitykset: mitä kasvatuksen tulisi edistää ja mikä on kasvatuksen ihannelopputulos. Päälukujen alaluvuissa tarkastelen niitä keinoja, joilla diskurssia tuotetaan sekä asiantuntijan valta-asemaa rakennetaan, edistetään tai vahvistetaan. Nämä keinot eivät ole aina pelkästään diskurssikohtaisia, vaan niitä voidaan käyttää myös toisen diskurssin yhteydessä. Diskurssianalyysi on aina jossain määrin tutkijan henkilökohtainen käsitys näkyvistä diskursseista. Toisaalta tältä ei voida välttyä yleensä kukaan historiantutkimuksessa, sillä tekstiä analysoidessa siitä poimitaan hyvinkin erilaisia asioita riippuen omasta tavoitteesta ja näkökulmasta.

³⁶ Palonen & Summa 1996, 10.

1. Kasvatuksen tavoitteena kunnan kansalainen

Yksi kasvatusta- ja opaskirjallisuuden hahmottamani diskurssi on niin sanottu kunnolliseksi ihmiseksi kasvattamisen diskurssi. Tällöin kasvatuksen päätavoite on tuottaa yhteiskunnalle arvokas yksilö, joka heijastaa sellaisia arvoja kuten kunniallisuus, nöyryys, ahkeruus, kuuliaisuus ja tottelevaisuus. Tämä diskurssi on näkyvissä sekä 1920- että 1930-luvun kasvatuskirjallisuudessa, mutta se on erityisen selvä 1920-luvun alkupuolella. Käsittelen diskursseja erilaisten asiantuntijoiden vakuuttamiskeinojen näkökulmasta. Nämä keinot tulevat esiin alaluissa, ja ovat yleensä retorisia tapoja tehdä oma asiansa vakuuttavammaksi.

1.1. Ennen oli paremmin

Suomessa 1920-luvun alku oli monin tavoin muutoksen aikaa. Suomi oli vasta itsenäistynyt sekä käynyt läpi kansalaissodan, joka oli jakanut kansaa kahtia. Mitä kasvatukseen ja koulutukseen tulee, niin koulutusinnostus näkyi muun muassa kasvavina koulumäärinä 1910–1920-luvuilla. Toivo Nygård ja Veikko Kallio luonnehtivat ajan koulutushengen olleen kristillis-isänmaallinen, ja opettajien osallistuneen vilkkaasti yhteiskunnalliseen keskusteluun.³⁷ Myös kasvatusta- ja opaskirjallisuudessa näkyy opettajien jälkeä, esimerkiksi kansakouluopettaja ja kouluneuvos Vilho Reima kirjoitti koteihin suunnattuja kasvatustoppaita runsaasti. Kasvatustoppakirjallisuudessa näkyy myös kristillistä ja erityisesti isänmaallista painotusta, mitä käyn läpi myöhemmin tässä luvussa.

Kotikasvatuksen tukeminen, tai siihen puuttuminen, oli peräisin jo varhaisemmalta ajalta. Markkolan mukaan 1800-luvun lopussa Suomessa kiinnitettiin sanomalehdissä huomiota niin sanottuun rappiotilaan, joka ilmeni muun muassa juoppoutena ja käytöstopojen puutteena. Tällöin heräsi huoli erityisesti työläisperheiden lasten kasvatuksesta. Lasten vanhemmille tulisi selittää kasvatustyön tärkeyttä, ja valistaa heitä julkaisemalla kasvatuskirjallisuutta.³⁸ Myös Ritva Nätkin toteaa, että vuosisadan vaihteessa kiinnittyi erityinen huoli aviottomiin äiteihin ja lapsiin, joista oltiin huolissaan moraalisesti. Ajatus äitiyteen puuttumisesta alkoi laajeta 1920-luvulla, jolloin väestönkehityksen nimissä haluttiin erityisesti lääkäreiden taholta puuttua muidenkin kuin aviottomien äitien äitiyteen.³⁹

³⁷ Nygård & Kallio 2003, 586.

³⁸ Markkola 1994, 195–196.

³⁹ Nätkin 1997, 46–47.

Monissa oppaissa vanhemmille suunnatuissa ohjeissa ja neuvoissa ilmenee nyky-yhteiskunnan moittimista, ja huolta nykylapsista joita ei enää kasvateta kuten ennen. Ajatus siitä että ennen osattiin kasvattaa lapsia paremmin, vihjaa että nykyvanhempi on jollain tapaa tietämätön ja osaamaton, mitä tulee lastenhoitoon ja -kasvatukseen. Se luo myös toisaalta mielikuvaa siitä, että nyky-yhteiskunta on itsessään sellainen jossa vanhemman on hankala kasvattaa lapsensa ilman apua. Tällöin kasvattaja tarvitsi siis asiantuntijoiden apua, jotta osaisi kasvattaa lapsensa oikein. Oikea asiantuntija tuntuu opaskirjallisuudessa olevan usein joko lääkäri tai opettaja.

Erityisesti 1920-luvun alussa muutamissa kasvatustoppaissa näkyy selvä huolestuneisuus nykykasvatuskäytännöistä ja nykyajan vanhemmista. Oppaissa vihjattiin, että nykyvanhemmat eivät osaa kasvattaa lapsiaan ja pitää kuria yllä. Vilho Reima teoksessaan *Isät kotona* syytti vanhempia, että nykyyksissä äiti ja isä ovat paljon poissa, jolloin kasvatuksen laita ei ole hyvä. Hänen mielestään tämän vuoksi nykyään oli paljon tottelematonta nuorisoa joka paikassa.⁴⁰ Itse teos on osoitettu isille, ja käsittelee kasvatusta laveasti varhaislapsuudesta nuoruuteen. Menneisyyden isien rooleja hän kuvasi seuraavasti:

*He istuivat hallitusistuimillaan, valtikka ja ohjokset kädessä. He olivat, sanoisinko, pyhiä miehiä, pappeja ja tuomareita. Nuoriso kuunteli ja totteli heitä.*⁴¹

Nyky aika voitiin nähdä toisaalta sivistystä edistävänä, mutta toisaalta myös kasvatusta rappeuttavana tekijänä. Kirjallisuuden lisääntyminen saattoi lisätä mahdollisuuksia erityisesti nuorisolle sivistää itseä, mutta myös huoli ala-arvoisesti kirjallisuudesta nousi.⁴² Suomi oli alkanut teollistua jo 1860-luvulta lähtien, ja vuosisadan vaihteessa vauhdikas teollistuminen jatkui edelleen. Monet teollisuudenalat olivat murroksessa, erityisesti kauppa ja liikenne vilkas tuivat.⁴³ Teollistumisen kehittyminen ei jäänyt kasvatustoppa- ja kirjallisuudessa huomioitta, esimerkiksi Sandelin oli sitä mieltä, että keksinnöt ovat toisaalta tuottaneet kiusauksia joita ennen ei ollut, ja esimerkiksi ”elävät kuvat” eivät ole terveellisiä lasten mielikuvituksille.⁴⁴ Toi-

⁴⁰ Reima 1921, 27.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Sandelin 1923, 9-10.

⁴³ Nygård & Kallio 2003, 582–583.

⁴⁴ Sandelin 1923, 9-11.

sinaan kasvatuskirjallisuudessa mentiin hyvin pitkälle päätyneisiin johtopäätöksiin nykymaailmasta ja -vanhemmista. Esimerkiksi opettaja ja kasvatustieteilijä Aksel Rosenqvist kuvasi omaa aikaansa seuraavasti:

Nykyisenä pitkälle kehittyneen höyryn ja sähkön aikakautena on näet korkeamman kulttuurisensa saavuttanut teknillinen kulttuuri suuntautunut monine nerokkaine keksintöineen aineellisten nautintojen lisäämiseen, siten moninkertaistuttaen elämän kaikki entiset houkutukset ja viettelykset, samaan aikaan kun henkisen ja siveellisen kulttuurin ja sisäisen tunne-elämän rappeutuminen on johtanut pohjattomaan raakuuteen ja siveelliseen veltouteen, koska ei ole keksitty uusia menettelytapoja ihmisielun valaisemiseksi ja voimistuttamiseksi.⁴⁵

Vielä 1870-luvulle asti Suomi oli käytännössä agraarinen yhteiskunta: maatalousväestön osuus oli pysynyt pitkään 90% tasolla. Modernisaation myötä teollisuuden ja palveluiden osuus kasvoi sekä alueellinen ja sosiaalinen liikkuvuus lisääntyivät. Modernisaatio herätti kansassa myös jonkinasteista vastustusta. Kati Mikkola luonnehtii tuota vastusta eliitin ja kansan välillä. Hänen tutkimusaineistonsa kattaa kansan muistitietoa 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Mikkolan mukaan eliitti toimi modernisaation edistäjänä kansansivistyksen nimissä. Varsinaisia kollektiivisia vastustajia ei ollut, mutta kansassa ilmeni vastarintaa uusia elämänmuotoja kohtaan. Vähitellen nämä uudet elämänmuodot, kuten uudet työkalut, hyväksyttiin osaksi arkea.⁴⁶ Tämä muodostaa varsin mielenkiintoisen ja ristiriitaisenkin näkökulman suhteessa oppaiden antamaan kuvaan menneisyyden paremmuudesta. Esimerkiksi Rosenqvist oli epäilemättä enemmän eliittiin luettavissa oleva henkilö, joka harjoitti kirjoituksissaan kansansivistystä.

Lastenlääkäri Arvo Ylppö kuvasi yhteiskunnan kärsivän hermostuneesta kiihoitustilasta, ja epäili tämän vaikuttavan lapsiinkin. Hänen mukaansa hermostuneiksi luokitellut lapset voivat olla tällaisia joko syntyperäisten ominaisuuksiensa vuoksi, tai sitten kasvatuksen ja ympäristön tuloksena. Ylppö kuitenkin lohdutti sota-aikana raskaana olleita naisia, etteivät äidin mielenliikutukset pääse vaikuttamaan lapseen kohdussa, johtuen sen vajavaisesta aivotoiminnasta tuolloin. Jo syntyneelle lapselle tilanne on kuitenkin toinen, sillä monista lapsista tulee hermostuneita kun heille jatkuvalla syötöllä tarjotaan liian paljon ja liian nopeaa uusia vaikutelmia,

⁴⁵ Rosenqvist 1929, 306.

⁴⁶ Mikkola 2006, 170, 202–203.

mitä lapsen aivot eivät jaksa sulattaa. Tämä johtaa kehittymiseen pintapuoliseksi ja hermostuneeksi ihmiseksi.⁴⁷ Kirjoituksissa oli syyllistävä sävy vanhempia kohtaan, ja ne sisälsivät oletuksen että lapsi oli joillekin vanhemmille turhamaisuuden väline:

Monikin lapsi saa yhtämittaa uusia leluja, se tutustuu uusiin leikkiverseihin, uusiin ihmisiin, sen ympäristö vaihtelee muutenkin joka subteessa, sitä viedään aina kylään näytteille uusissa vaatteissa ja pitemmillekin matkoille se pääsee mukaan.⁴⁸

Ylppö ei ollut ainoa, joka kiinnitti huomiota lasten hermostuneisuuteen ja nykyajan levottomuuteen. Myös Sandelin kommentoi lapsia ja nykyäikää seuraavasti:

Nykyaikeinen hermoheikkous johtuu suureksi osaksi tuosta levottomuudesta, joka aina on painamassa mieltä. Moni siitä pääsisi, jos osaisi pitää pyhälepoa arvossa.⁴⁹

Sandelin myös muistuttaa, että kotihartaus ja iltarukous ovat hyviä tapoja opettaa lapsille. Lapsille pitäisi ylipäättään opettaa puhdas ja ylevä elämäkatsomus, jonka puolesta on valmis taistelemaan ja elämään. Jos lapsi oppii rakastamaan isänmaataan, niin hän myös oppii uhraamaan alhaiset mielitekonsa sen eteen.⁵⁰ Kirjoituksista välittyä ajatusta siitä, että kristillisistä periaatteista, kuten iltarukouksesta ja pyhälevosta ei enää pidetä kiinni kuten ennen. ”Nyky-aika” nähtiin siis hyvin erilaisena aikana, jolloin monet vanhemmat eivät osanneet kasvattaa lapsiaan.

Monissa oppaissa käsitellään kurinpitoa paljon. Tähän liitettiin usein ajatus, että lapset eivät enää kunnioita vanhempiaan. Vanhemmat eivät kurittaneet lapsiaan tarpeeksi, kuten ennen tehtiin.⁵¹ Mitä kurinpitoon yleisesti tulee, niin se nähtiin monissa oppaissa välttämättömänä osana lasten kasvatusta. Kurinpidon lisäksi oli tärkeää myös osata kurittaa oikein. Vanheman tuli olla selkeä ja oikeudenmukainen kurituksessaan. Toisaalta ei saanut mielivaltaisesti kurittaa, mutta kuitenkin vitsan käyttö nähtiin tarpeellisena.⁵² Kurin liittyvistä teksteistä välittyy halu opastaa vanhempia oikeanlaiseen kuritukseen. Ikään kuin vanhemmat eivät osaisi

⁴⁷ Ylppö 1921, 39–44.

⁴⁸ Ylppö 1921, 44.

⁴⁹ Sandelin 1923, 42–43.

⁵⁰ Sandelin 1923, 42–44.

⁵¹ Kts. esim. Sandelin 1923; 42. Rosenqvist 1929, 302.

⁵² Reima 1928, 8. Sandelin 1923, 23,

kurittaa lapsiaan, vaan tähän täytyi opastaa hyvinkin tarkasti. Vanhempia opastettiin esimerkiksi aloittamaan kuritus mahdollisimman nuorena, jolloin lapsella ei ole vielä omanarvontuntoa jota loukata, ja tämän lisäksi tuli aina käyttää sanallista kurittamista ennen fyysistä⁵³. Ruumiillisessa kurituksessa pidettiin myös tärkeänä, että se ei aiheuttaisi lapselle häpeän tunnetta. Mikäli kuritus aiheuttaisi häpeää, se voisi riistää esimerkiksi lapselta itsekunnioituksen.⁵⁴

Ruumiilliseen kuritukseen liittyviä neuvot olivat yleensä hyvin tarkkoja ja kokonaisvaltaisia. Esimerkiksi Ylppö kertoi että hänen mielestään ruumiillinen kuritus oikein tehtynä on välttämätöntä kasvatuksessa, vaikka hän myöntääkin että on kasvatussuuntia jotka koettavat tätä menetelmää poistaa. Ylppö neuvoi että rangaistuksen tulee tehdä kipeää, jotta se jää oikeasti mieleen. Ruumiillisia rangaistuksia ei kuitenkaan saisi antaa liikaa, sillä tällöin niiden teho heikkenee. Hän totesi kuitenkin, että heikko- ja tylsämieliset lapset voivat saada liikaa ruumiillista kurinpalautusta, ja samassa muistuttaakin että vain lääkäri voi arvioida lapsen mielentilan, ja näin ollen antaa oikeaoppiset ohjeet kasvatukseen.⁵⁵ Samalla Ylppö korosti painoittain usein toistuvaa teemaa oppaissa: vanhempi tarvitsee asiantuntijan neuvoja kasvatukseen ja hoitaakseen lastaan.

Myös sanallinen kurittaminen oli useissa oppaissa tarkasti ohjattu, kuten esimerkiksi L.H. Sandelinin oppaassa *Suojele lastasi kiinsauksilta*. Esimerkiksi liiallinen kieltäminen ja toruminen voitiin nähdä huonona asiana. Kasvattajan tulisi olla kurittamisessakin johdonmukainen, ja kieltojakaan ei tällöin saisi antaa umpimähkään. Ennen kieltoa tulisi punnita tarkkaan pysyykö vanhempi pitämään kiellon yllä. Mitä rangaistuksiin tuli, niin niiden tulisi heijastaa vanhemman viisautta ja vahvempuutta. Sandelin kuitenkin muistutti, että vanhemman ei tulisi tyydyttää omaa vallanhimoaan kuuliaisuutta vaatiessaan, vaan sen vuoksi että oikeuden ja totuuden noudattaminen on elämän perusta.⁵⁶

Menneisyyden ihannointi liittyi toisaalta isänmaallisuuden, kunniallisuuden ja ahkeruuden korostamiseen. Kirjoituksissa piili ajatus siitä, että ennen oltiin ihmisinä kunniallisempia ja parempia, ja nämä piirteet ovat ikään kuin kadoksissa ajan vanhemmilla. Kuitenkin pidettiin

⁵³ Kts. esim. Reima 1928, 14–16.

⁵⁴ Kts. esim. Voipio 1932, 83.

⁵⁵ Ylppö 1920a, 116–117.

⁵⁶ Sandelin 1923, 22–25.

kovin tärkeänä, että näitä piirteitä vaalittaisiin kasvatuksessa ja lapsille opetettaisiin mitä isänmaallinen käytös on. Vilho Reima kommentoi menneisyyden paremmuutta nykymaailmaan verrattuna seuraavasti:

Se oli ymmärtääkseni oikeata isänmaallisuutta: huolekasta ja ahkeraa velvollisuuden täyttämistä. Kun sillä tavoin pienetkin hampaat rattaissa ovat paikallaan ja tietävät tärkeensä, niin kyllä silloin koko kone myöskin hyvästi pyörii. Elämme nyt toisenlaista aikaa. Rakennamme joka puolella uutta yhteiskuntaa, ja paljon se maksaa. Pubutaan jo usein siitä, kuinka me suoriudumme verojen kuormasta yms. Pappien pojatkin luopuvat isien kirkosta senkin takia, ettei muka tarvitsisi suuria veroja maksaa. Vanha polvi on viimeiseen asti koettanut säilyttää isien ja äitien tarkan velvollisuudentunnon.⁵⁷

Kirjoituksessa selvästi viitataan, että ennen ihmiset olivat huolellisia ja ahkeria, ja tämä vaikutti myös lapsiin, eli ”pieniin rattaisiin hampaissa”. Vanha polvi oli viimeiseen asti koettanut säilyttää velvollisuudentunnon, mutta uusi sukupolvi ei tätä omannut samalla tavalla, vaan he eivät rahan vuoksi noudattaneet kunniallista elämää.

Menneisyyden ihannointi ja puhe vanhojen tapojen paremmuudesta oli keino, jolla osoitettiin ajan vanhempien kyvyttömyys edeltäjiinsä verrattuna. Vanhempien annettiin ymmärtää olevan paljon löyempiä kurittajia kuin edeltäjänsä, ja nykymaailma nähtiin kasvatusta heikentävänä tekijänä. Vanhemmat eivät olleet yhtä hyviä kuin omat vanhempansa, ja näin ollen he eivät osanneet kasvattaa lapsiaan yhtä hyvin. Tähän sisältyy toisaalta ristiriitainen asetelma, että oikea elämäntapa oli vanhemmalla sukupolvella hallussa, mutta asiantuntijalla oli tieto siitä kuinka elää oikein, ja kuinka opettaa tuo oikea elämäntyyli nuorelle vanhemmalle. Tavallinen vanhempi oli näin ollen opastettava ja tietämätön ihminen, johon kohdistui yhteiskunnallinen vastuu opastaa ja valistaa. Tuon vastuun käyttäminen sanallisesti oli valtaa toiseen ihmiseen: siinä luotiin mielikuva toisen kyvyttömyydestä ja asiantuntijan ohjauksen tarpeesta.

1.2. Vanhempien vastuu

Lähes kaikkia oppaita yhdistää selvä ajatus siitä, että vanhemmilla on todellista vaikutusvaltaa ja sen myötä vastuuta siitä millaisia heidän lapsistaan kehittyi. Monet kasvatusohjeet neuvoi-

⁵⁷ Reima 1930, 58.

vat kuinka lapsesta kasvatetaan isänmaallinen, nöyrä ja täsmällinen. Erityisesti äidit kasvattajina nostettiin esille, ja naisen suurimpana tehtävänä nähtiinkin lapsensa hyvä ja asiantunteva hoito sekä kasvattaminen kunnialliseksi kansalaiseksi. Oppaissa pureuduttiin jo hyvin pienten lasten kasvatukseen, kuinka heistä saa kunnollisia ihmisiä. Vanhempien vastuu nähtiin suurena ja vanhemmuus yhteiskunnallisesti tärkeänä tehtävänä. Vanhempien vaikutusta lapsiinsa korostamalla luotiin myös mielikuva, kuinka vanhempien opastaminen ja vanhemmuuteen puuttuminen oli ymmärrettävää ja hyväksyttävää: vanhempien omilla toimilla oli lasten kautta myös suuri vaikutus siihen millaiseksi yhteiskunta kehittyy.

Lapsuuden vaikutusta aikuisuuteen korostettiin vahvasti. Esimerkiksi Ylppö totesi yleisellä tasolla kasvatuksesta seuraavasti:

Siitä, miten kasvatus muodostuu juuri näinä ensimmäisinä ikävuosina, riippuu suuressa määrin, millä tavalla lapsi aikaikemiseksi tultuaan subtautuu ympäristöönsä.⁵⁸

Tällainen kommentointi oli yleistä, mutta on tärkeää huomata että se myös loi oikeutuksen sille kasvatukseen puuttumiselle, niin asiantuntijoiden kuin yhteiskunnan taholta. Ilmaistaanhan siinä ajatus siitä, että jo pelkällä kasvatuksella on hyvin syvät vaikutukset siihen millainen ihminen on aikuisena. Aino Voipio korosti myös vanhemmuuden tärkeää tehtävää, jonka tarkoitus on kasvattaa lapsesta yhteiskunnalle tärkeä ja hyvä yksilö:

Suomen äitien, kodin kasvattajien, käsiin on näin ollen uskottu kansamme onnen perustuksen laskeminen. Millaiseksi lapsi kodissaan kehittyy, sellainen on hän myöhemmin kansalaisena. Jos äiti laiminlyö lapsensa kasvatuksen, voi lapsesta kehittyä pabeiden orja, joka salaa tai julkisesti vahingoittaa ympäristönsä ja koko yhteiskunnan onnea.⁵⁹

Voipion argumentointi on kärkkäämpää, ja se kohdistui erityisesti äiteihin. Yleensäkin hoito- ja kasvatusopaskirjallisuudessa äidin roolia korostettiin ja jopa romantisoitiin. Ylppö kuvaili äitien työskentelevän jatkuvasti lastensa eteen, ja ammentavan voimansa äidinrakkaudesta. Hän kommentoi kuinka yhteiskunnan hyveet ja moraalikäsitykset ovat nimenomaan naisista peräisin. Äidinrakkaus oli myös Ylppön mielestä ainutlaatuista; äiti jaksaa laittaa lapsensa aina mukavuutensa edelle ja työskennellä lapsensa eteen. Hyvä hoitaja voi korvata äidin, mutta

⁵⁸ Ylppö 1920, 7.

⁵⁹ Voipio 1932, 9.

suurella todennäköisyydellä ei jaksaa hoitaa lasta samalla tavalla kuin äiti jaksaisi.⁶⁰ Vaikka Ylppön näkemykset äitiydestä olivat kovin kauniita, niin ne myös asettivat kovat kriteerit äideille: normaali äiti jaksaa lapsensa eteen kaikkensa ja hän tuntee selittämätöntä äidinrakkautta lastaan kohtaan. Äitiys nostettiin yhteiskunnallisesti tärkeäksi asiaksi, sillä äidit loivat yhteiskunnan moraalialueita kasvatuksellaan.

Vilho Reima paneutui erityisesti isänmaalliseen kasvatukseen teoksessa, *Koti ja Isänmaa – Katkelmia isänmaallisesta ja kansallisesta kasvatuksesta*. Hän esitti että isänmaallisuutta voi vaalia kotona puheissa ja kasvatuksessa. Lapsille pitäisi vastaila kun he kysyvät, vaikka erityisesti isät monesti heitä työntävät tuolloin pois. Lapsia tuli myös opettaa sovussa elämiseen, sillä ”ei kansa riitele keskenään”.⁶¹ Neuvoissa on välillä hyvin suorasukaisiakin isänmaallisuuteen kannustavia ohjeita, kuten lapsille pitäisi opettaa kotiseudun rakkautta, sillä se on varmin keino turvata isänmaan vapaus ja itsenäisyys.⁶²

Opaskirjallisuudessa vanhempien vaikutus lapsiinsa nähtiin hyvin moninaisena. Toisaalta esiteltiin niin sanottuja varsinaisia kasvatuksellisia tilanteita, joilla aikuinen pystyi vaikuttamaan lapseensa, mutta huomiossa olivat myös vanhemman ei-tiedostetut kasvatukselliset tilanteet. Esimerkiksi Sandelin korosti vanhempaa myös esimerkin antajana. Jos vanhempi on kovin ylimielinen heikompiensa kohtaan, niin lapsi huomaa tämän, toisin kuin vanhempansa luulevat. Jos vanhemmilla ei ole itsekuria, niin lapsellekin on vaikea kehittää sellainen. Myös kaikenlainen koreilu ja turhamaisuus katsottiin huonoksi kasvatukseksi. Lasten vaatteilla ei saisi koreilla, jos näin tehtäisiin, niin lapsi kasvaisi turhamaiseksi.⁶³ Perusajatuksena oli, että lapsi on ikään kuin itse syytön siihen millainen hänestä tulee. Tulos on täysin vanhempien syytä tai ansioita, riippuen siitä onko lopputulos mieleinen vai ei. Toisaalta kasvatusohjeet kertoivat myös aikansa ihanneihmisestä; millainen on hyvä aikuinen ihminen. Samalla kun sanottiin, että lasta ei saa kasvattaa turhamaiseksi, ilmaistiin myös että aikuinen ei saa olla turhamainen.

Selviä ihannepiirteitä kasvatusoppaissa olivat epäitsekkyyks ja nöyryys. Vanhempien tulisi kasvattaa lapsensa niin, että hänestä ei tule itsekästä ja liian ylpeää. Sandelin kuvasi kasvatusta, joka johtaa itsekkään ihmisen kehittymiseen, seuraavasti:

⁶⁰ Ylppö 1921, 7-14.

⁶¹ Reima 1930, 16-17.

⁶² Reima 1930, 27.

⁶³ Sandelin 1923, 16-18.

*Jos vanhemmat aina nauravat ja ibailevat lastensa kepposia, niin niistä kasvaa itserakkaita narreja jotka vaativat aikuisenakin ihailua.*⁶⁴

Ylppö puolestaan varoitti vanhempia opettamasta liikaa kouluasioita pikkulapsille ennen aikojaan, koska näin lapset alkavat pitää itseään parempina kuin ovatkaan, eivätkä kiinnostu koulunkäynnistä sen alkaessa.⁶⁵ Vanhempia syytettiin myös suoraan liian turhamaisiksi tai ylpeiksi lapsistaan. Ylppö kommentoikin vanhempien usein virheellisesti tulkitsevan lapsen matkimishalua, eli sanojen oppimista, jonkinlaiseksi ihmelapsen piirteeksi⁶⁶.

Kasvatusohjeet eivät olleet vain periaatteellisia ohjeita, vaan usein hyvinkin tarkkoja kuvauksia siitä miten lasta pitää kasvattaa tai hoitaa, ja mitä hänelle pitää opettaa. Nämä ohjeet kuitenkin perustellaan usein hyvin. Ylppö toi esiin, että lapsen on tärkeää oppia tekemään oikea ensivaikutelma, koska tämä voi vaikuttaa huomattavasti hänen tulevaisuutensa. Lapsen esiintymistapa tulisi saada kasvatuksella mahdollisimman miellyttäväksi. Hänen mukaan joillain lapsilla on luonnostaan olemus herttainen ja puoleensavetävä, mutta myös vähemmän herttaisista lapsista voitaisiin saada kasvatuksen avulla miellyttäviä. Erityisesti tytöille olisi tärkeää kehittää suloutta, koska ensivaikutelma voi tulevaisuudessa vaikuttaa avioliiton syntyyn. Tätä voi opettaa erityisten suloliikkeiden opettamisella. Teoksessaan Ylppö esitteli myös kuvien avulla, kuinka vähävaraisistakin lapsista oli tullut suloliikkeiden opetteluun avulla herttaisen miellyttäviä. Ylppö kuitenkin muistutti, että tarkoitus ei ole tehdä tytöistä keimailevia.⁶⁷

Tällaisissa ohjeissa on selvä tausta-ajatus siitä, että lapsen olemusta ja luonnetta pystyy jalostamaan ja parantamaan kasvatuksen avulla. Siihen myös liittyy ajatus hyvästä vanhemmuudesta. Hyvä vanhempi huolehtii lapsensa kasvatuksesta, niin että hänen tulevaisuudennäkymänsä ovat hyvät. Tässä tapauksessa Ylppö nosti esimerkiksi erityisesti tyttöjen kasvattamisen ”herttaisiksi”, sekä myös sen, että jopa vähävaraisista lapsista on mahdollista saada kasvatettua herttaisia yksilöitä. Vaikka Ylppö ja paikoittain moni muukin oppaan kirjoittaja nostaa tällä tavalla vähävaraisten lapset esiin ohjeistuksissaan, eivät oppaat silti tuntuneet olevan suunnattuja erityisesti vähävaraisille perheille. Koko lähdemateriaalista tulee vaikutelma, että ne ovat suunnattu nuorille keskiluokkaisille vanhemmille. Vähävaraiset perheet mainitaan usein sivussa, ikään kuin siltä varalta että joku vähävarainenkin niitä lukisi.

⁶⁴ Sandelin 1923, 15.

⁶⁵ Ylppö 1920a, 120–121.

⁶⁶ Ylppö 1921, 44–45.

⁶⁷ Ylppö 1920a, 45–49

Lääkärien opastus tyttöjen kasvatukseen ei ollut kuitenkaan kovin poikkeava ilmiö ajan kontekstissa. Esimerkiksi Räisänen mukaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa lääkäreiden huomio kiinnittyi tyttöjen ruumiilliseen kasvatukseen, jonka tarkoituksena oli että tytöistä kehittyisi ruumiillisesti kykeneviä äitiyteen. Äitien tuli huolehtia muun muassa tyttäriensä ravinnosta, liikunnasta ja ulkoilusta oikealla tavalla. Oli erityisen tärkeää, etteivät tytöt vioittaisi lantiotaan ja synnytyselimiään. Murrosiässä puolestaan tytöille tulisi opettaa kuinka istua ja liikkua naisellisesti.⁶⁸

Lapsen kiukutteluun ja ei-toivottuun käytökseen löytyy myös hyvin yksityiskohtaisia ohjeita ja neuvoja. Osa liittyy selvästi kurinpitoon, mutta osa on myös niin sanottua luonteen jalostamista oikeaan suuntaan. Reima esitti kurinpitoon liittyvässä teoksessaan, että lapsen pieniin juonitteluihin ei saisi kiinnittää mitään huomiota. Jos nämä huomioidaan, niin lapsi tottuu tekemään numeron itsestään. Tällöin lapsesta kasvaa ”hirmuinen kotityranni”⁶⁹. Reima ei ole ainoa, joka käytti termiä tyranni kuvaillessaan lasta, myös Ylppö käytti termiä, kun kuvaili hemmoteltuja lapsia. Ylpön mukaan erityisesti ainoista lapsista oli vaara kasvaa kodin tyrannereja. Hänen mukaansa ainoat lapset saavat usein liikaa hellyyttä ja hyvyyttä, ja ainoiden lasten itsekkäät piirteet pääsevät kehittymään herkemmin. Ylppö totesikin, että sisaruksilla on kasvattava vaikutus, sillä heidän avulla lapsi oppii jakamaan ja ottamaan toiset huomioon. Päävastuu on kuitenkin vanhemmalla, sillä usein juuri vanhemmat palvelevat ainoaa lasta.⁷⁰

Myös lapsen mahdollisesta tyranniudesta puhuessa kasvatusneuvoissa välittyy vahva ajatus siitä millaiseksi lapsi pitää kasvattaa. Lapsi ei saa olla hemmoteltu ja hänen pitää oppia ottamaan muut ihmiset huomioon. Näin voi käydä, jos lasta huomioi ja palvelee liikaa.

Vaikka kasvatusohjeet ovat usein suunnattu äideille, niin myös isien merkitystä kasvatuksessa pohditaan erikseen. Vilho Reiman *Isät kotona* käsittelee isien rooleja kotona, ja sitä miten niiden pitäisi muuttua. Reima väitti että erityisesti nuorilla miehillä ei ollut käsitystä siitä mitä kasvatus vaatii. Hänen mukaansa myös monet miehet keskittyivät muihin kuin kodin asioihin,

⁶⁸ Räisänen 1995, 170–171.

⁶⁹ Reima 1928, 14.

⁷⁰ Ylppö 1921, 31–33.

ja kodissa kasvatustyöhön keskittyville isille naurettiin. Reiman mukaan myös monille miehille oli tyypillistä, että kotona oltiin häijyjä. Reima totesikin, että miehet eivät saisi kuljettaa kotiin pahoja tuulia.⁷¹

Reimalla oli paljon tasa-arvoista ajattelua mitä tuli isän rooliin kotona, mutta esimerkiksi äideistä kirjoittaessaan oli havaittavissa, että miehen ja naisen rooleissa oli eroja. Esimerkiksi naiset eivät saisi heti miehen kotiin tullessa häntä kaikilla ”Jobin posteilla” uuvuttaa. Hän myös syytti naisia tuhlailevaisiksi, mistä johtuen myös heidän lapsensa oppisivat tuhlaaviksi.⁷² Myös Selinheimo kuulutti isien osallistumisen perään lastenhoidossa ja kasvatuksessa:

Kodin rauhan nimessä varsinkin olisi myös syytä, että isät nykyistä enemmän vaivautuisivat ottamaan selvää tai edes ymmärtämään pikkulapsenhoitoa. Käytäntö on osoittanut, että kodin uusi tulokas voi vallan erinomaisesti miehissäkään hoidossa.⁷³

Kasvatus- ja hoito-opaskirjallisuudessa ei siis unohdettu täysin isejä, mutta suurin osa oppaista silti käsitteli kasvattajina erityisesti äitejä. Vanhempien rooli nähtiin tärkeänä osana pienen lapsen elämää, ja siihen haluttiin puuttua ohjeistamalla ja neuvomalla, mutta usein myös moittimalla. Esimerkiksi Reima ei lähtenyt ohjeissaan liikkeelle siitä miten pitäisi toimia, vaan siitä miten isä toimii lasten kanssa väärin. Samanlaista tapaa neuvoa ja ohjeistaa kohdistui myös äiteihin: Ohje alkoi siitä miten jotkut äidit toimivat väärin lastenkasvatuksessaan. Tällä tavalla tehtiin heti selväksi, että vanhempi toimii yleensä väärin. Tämän jälkeen asiantuntijan ohjeistuksen avulla häntä neuvottiin toimimaan oikein, jotta lapsesta kasvaisi hyvä yksilö.

Vanhemmat eivät olleet ainoita joihin kohdistui kritiikkiä, mitä tuli lastenhoitoon ja kasvatukseen. Esimerkiksi Ylppö kommentoi lasten ruokahäiriöistä kirjoittaessaan: ”Liiottelematta voikin sanoa, että 2/3 niistä lapsista, joita tuodaan lääkärin luo huonon ruokahalun vuoksi, on ”mummon” lapsia”.⁷⁴ Tällaisten mummon lapsien Ylppö väitti olleen kotien tyranneja. Tällaiset lapset eivät suostuneet syömään millään ruokaansa, ja jos jotain ottivatkin suuhunsa, niin pitivät sitä suussaan tuntikausia. Ylppö lisäsi myös perään: ”Jos otamme tällaisen lapsen sairaalaan, niin huomaammekin pian, että lapsi itse on ollut aivan terve, vika on ollut vain kasvattajissa.”⁷⁵

⁷¹ Reima 1921, 25–32.

⁷² Reima 1921, 30–32.

⁷³ Selinheimo 1936, 9.

⁷⁴ Ylppö 1920a, 112.

⁷⁵ Ibidem.

Ylppö ei selvittänyt tarkemmin, mitä hän tarkoitti mummon lapsilla, mutta tässä yhteydessä vaikuttaisi siltä että hän tarkoitti mummon lellimää lasta, jolle oli annettu periksi ruoka-asi-oissa paljon. Huomautus perään, että lapsen tullessa sairaalaan lääkärit huomaavatkin pian, että vika on kasvattajassa, vihjaa että lääkäriellä on enemmän tietoa ja ymmärrystä, mitä tulee lapseen, kuin kasvattajilla. Ruokailun ohjeistaminen nimenomaan kasvatuksellisesti oli yleistä lääkäreiden oppaissa. Vielä 1936 sairaanhoitaja Selinheimo ohjeisti vanhempia, että lapselle ei saisi antaa itkuun ruokaa, jotta se ei oppisi käyttämään hyväkseen lapsen heikkoutta ja totesi ”Jospa sentään antaisimme taas järjelle etusijan.”⁷⁶

Bertel Nybergin *Kasvatilasten hoito- ja kasvatusero-ohjeita* oli tarkoitettu kasvatilasten vanhemmille ohjeistukseksi lastenhoitoon ja -kasvatukseen, mutta se sisältää hyvin samankaltaisia neuvoja ja ohjeita kuin tavallisten perheiden vanhemmille tarkoitettujen oppaat. Myös Nyberg peräänkuulutti kuuliaisuuden kasvattamista, minkä tulisi alkaa jo ensimmäisinä elinvuosina. Näiden jälkeisen kehitysvaiheen kasvatusta oli kuitenkin vielä tärkeämpää, tuolloin laskettiin perustus hyvälle tavoille ja totumuksille. Kasvatusta laiminlyönti johtaisi huonoihin seurauksiin. Ohjeet kuitenkin poikkeavat hieman sävyiltään esimerkiksi lääkäreiden ja opettajien ohjeista. Nyberg korostaa, että pienen lapsen toiveita tulisi kunnioittaa, ja lapsen tulisi saada ilmaista mielipiteensä kasvattajalle.⁷⁷ Vaikka Nybergin kasvatusero-ohjeet poikkeavat hieman edellä käsitellyistä, niin yhteistä näille oli kuitenkin ajatus vanhempien vastuusta ja vaikutuksesta lapseen. Vanhemmalla ajateltiin olevan hyvin suuri vaikutus siihen millaiseksi lapsi kasvaa.

1.3. Numerot ja asiantuntijalausunnat vakuuttajina

Monissa oppaissa käytetään myös paljon tilastoja ja asiantuntijapuhetta vakuuttamaan vanhempia ohjeiden tarpeellisuudesta ja pätevydestä. Erityisesti 1920-luvulla otettiin paljon esille lapsikuolleisuustilastoja. Tilastoja käytettiin perustelemaan erityisesti sitä, miksi äitejä pitäisi valistaa enemmän pikkulapsen hoidossa. Asiantuntijana, esimerkiksi lääkärinä, puhumista puolestaan käytettiin vakuuttamaan lastenhoito- kasvatusero-ohjeita oikeiksi ja paremmiksi kuin vanhempien omia hoito- ja kasvatustapoja.

⁷⁶ Selinheimo 1936, 8-9.

⁷⁷ Nyberg 1923, 25.

Vaikka Suomessa varsinainen kuolleisuus oli laskussa, niin silti väestönkasvu hidastui 1880–1910-luvuilla. Suurin muutos ajoittui 1910-lukuun. Tuolloin erityisesti syntyvyys aleni, jolle yksi mahdollinen syy oli tulevaisuuden taloudellinen epävarmuus.⁷⁸ Opaskirjallisuudessa väestönkasvun lisäämisen halu näkyy erityisesti 1920-luvun kirjallisuudessa, mikä sopii hyvin yhteen 1910-luvulla koettuun väestönkasvun hidastumiseen. Todennäköistä on myös, sota ja itsenäistyminen vaikuttivat tavalla tai toisella niin väestönkehitykseen kuin yhteiskunnalliseen tahtoon nostaa väestömäärää 1920-luvulla.

Yksi erityisesti lapsikuolleisuuteen ja väestönkasvuun huomionsa kiinnittänyt opaskirjojen kirjoittaja oli Arvo Ylppö. Ylppö tuo monissa oppaissaan esille huolestuneisuutensa lapsikuolleisuudesta.⁷⁹ Yksi hyvin Ylpön motiiveja ja ajatuksia raottava teos on Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisema lehtinen *Suomen lasten suoja*. Teos ei ollut lastenhoito-opas, vaan enemmänkin lastensuojeluun liittyvä motivoiva lehtinen. Ylppö toi esille Suomen väkiluvunlisäyksen olevan laskussa ja syntyvyyden olevan laskussa. Tärkeimmäksi tehtäväksi väkiluvun lisäämiseksi Ylppö nimitti lasten kuolleisuuden laskemisen. Ylppö vertaili Suomen pikkulasten kuolleisuuslukuja muun muassa Norjan ja Ruotsin lukuihin, jotka ovat Suomen lukuja pienempiä.⁸⁰ Ylppö myös vertasi Suomen lapsikuolleisuutta vanhusten kuolleisuuteen:

On selvää, että tässä on jotain kieroja ja luonnonvastaista olemassa, sillä totta tosiaan pitäisi luonnon lakien mukaan elävänä syntyneen imeväisen elinvoiman olla suuremman kuin 70–80 ikäisen vanhuksen.⁸¹

Ylppö luetteli lapsikuolleisuuden syitä, joista yksi oli hänen mukaansa lapsen ruokinta keinotekoisilla ravintoaineilla, eli äidinmaidon korvikkeilla. Tätä perustellessaan hän käytti tilastoja apunaan, ja esitti että 40 % imeväisiään kuolemista voitiin laittaa ravintohäiriöiden syyksi. Hän myös esitti, että lapsikuolleisuus on pulloruokituilla varakkaimissa perheissä pienempää, missä hän käytti apunaan vertailulukuja Saksasta. Lapsikuolleisuuden ehkäisemiseksi Ylppö esitti muun muassa että naisille ja tytöille tulisi antaa enemmän lastenhoito-opastusta, kättilöitä pitäisi kouluttaa paremmin ja kansan syvimmillekin riveille pitäisi saada opetettua kuinka arvokkaita lapset ovat.⁸² Ylppö toikin esille lasten arvokkuuden puhuessaan maailmansodan vaikutuksista väestöön:

⁷⁸ Nygård & Kallio 2003, 581.

⁷⁹ Kts. esim. Ylppö 1921, 59.

⁸⁰ Ylppö 1920b, 4–9.

⁸¹ Ylppö 1920b, 9.

⁸² Ylppö 1920b, 10–18.

Vasta maailmansodan veristen tappioiden vaikutuksesta on kaikille kansoille väbitellen käynyt selväksi, minkälainen arvoesine jokainen lapsi on valtiolle. Kun on tabdottu mahdollisimman nopeaan korjata sodanaikaiset ihmishengenhukat on etenkin Englannissa ryhdytty suurisuuntaisiin toimenpiteisiin lastenhuollon parantamiseksi.⁸³

Nätkin tulkitse Ylpön kirjoituksista olevan havaittavissa äitiyteen kohdistuneen valtiointervention tunnuspiirteet. Tällä hän tarkoittaa, kuinka esimerkiksi köyhä kansa tulisi houkutella neuvonta-avun piiriin ruoka- ja vaateavustuksen avulla. Avustus olisi sidottua terveystarkkailuun ja neuvontaan, jota annettaisiin huoltolassa. Nätkin kirjoittaa nimenomaan professionaalisesti valtiointerventiosta, jonka keskeinen piirre on lääkärien asiantuntija-aseman vaaliminen.⁸⁴ Vaikka *Suomen lasten suoja* ei ole varsinainen hoito- ja kasvatustapa, niin se valottaa Ylpön tarkoituksia ja retoriikkaa hyvin. Kuten Nätkin toteaa, on Ylpön kirjoituksista havaittavissa selvää professionaalista interventiota kohdistettuna erityisesti naisiin.

Samat tilastot ja luvut vilisevät myös Ylpön varsinaisissa vanhemmille suunnatuissa lastenhoito-oppaissa. Näissä oppaissa, niin kuin yleensäkin lääkärien kirjoittamissa oppaissa, oli hyvin tarkkoja puhtauteen ja ruokintaan liittyviä neuvoja. Tällaisia puhtauteen ja terveyteen tähtäviä neuvoja tarkastelen lähemmin 2. luvussa. Oppaissa oli tarkkoja tietoja lasten kuolleisuudesta, kuten se että vuosittain Suomessa kuolee 10 000 lasta ennen ensimmäistä ikävuottaan. Ylppö myös korosti, että lapsen kuolemaa ei saisi laittaa kaitsemuksen tai sattuman syyksi.⁸⁵ Tällä hän ilmeisesti tarkoitti, että vanhempien tulisi tuntea vastuuta lasten kuolemista, jotta niitä voitaisiin estää vastaisuudessa. Ylppö esitti myös omia laskelmiaan siitä, kuinka paljon tuhoa pikkulasten kuolleisuus tuotti väestönkehitykselle.

Kymmenen vuoden kuluessa kätketään siis lähes satatuhantinen pienokaisjoukko maan poveen. Jos taas ajattelemme 100,000 ihmisen jälkeläismäärää 50 vuoden kuluttua, niin ymmärrämme, minkälaisia armeijoita kansankuntamme keskuudesta häviää pikkulasten suuren kuolevaisuuden takia.⁸⁶

⁸³ Ylppö 1920b, 4.

⁸⁴ Nätkin 1997, 47.

⁸⁵ Ylppö 1921, 55–58

⁸⁶ Ylppö 1921, 58.

Ylpön viittaus armeijojen menettämiseen lyö vahvan tunnelman hänen laskuihinsa. Hän saattoi toisaalta käyttää termiä viittauksena laajan ihmisjoukkoon, mutta toisaalta vastikään käyty sota ja aiemmat Ylpön kirjoitukset viittaavat siihen, että Ylpön tarkoitukset ovat ainakin osittain isänmaalliset. Lapsikuolleisuudesta puhutaan erikseen oppaan osiossa *Lasten huolto ja hoito koti- ja yhteiskuntakäytöksenä*. Konkreettinen erillinen osio omistettuna asialle viittaa, että lastenhoito ei ollut Ylpön mielestä pelkästään kodin yksityinen asia, vaan myös yhteiskunnallisesti tärkeä tehtävä.

Esittäessään leikki-ikäisten lastenhoito- ja kasvatusohjeita Ylppö käytti myös paljon asiantuntijakieltä ja numeroita ohjeiden tukena. Erityisesti paino- ja pituusasioihin liittyen näkyy taulukoita apuna. Toisaalta Ylppö korosti että paino ei ole ainoa terveyden kriteeri, ja jopa moitti vanhempia jotka syöttävät lapsensa pulskaksi.⁸⁷ Ohjeiden vakuuttamiseen sisältyi paljon muutakin kuin lukuja ja tilastoja. Myös viittaukset lääkärin kokemukseen ja asiantuntijuuteen olivat kovin yleisiä. Lääkäri saattoi oppaassaan viitata esimerkiksi työssään havaitsemaansa asiaan tai omaan mielipiteeseensä ikään kuin yleisenä toteamuksena:

Mitä yleensä lasten kasvuun tulee, niin on yleinen huomio, että varakkaitten perheitten lapset ensi ikävuosinaan kasvavat yleensä nopeammin, mitä sekä pituuteen että painoon tulee, kuin köyhän kansan lapset.⁸⁸

Myös muissa lääkärin kirjoittamissa oppaissa käytettiin vahvaa asiantuntijapuhetta ja tilastojen tuloksia ohjeiden tueksi. Rantasalo puhui oppaassaan, kuinka tauti- ja kuolleisuustilastot osoittavat selvästi että rintalasten terveys on paljon parempi pullolapsiin verrattuna. Tämän yhteydessä hän ohjeistikin, että jokaisen äidin tulisi huolehtia lapsensa rintamaidon saannista.⁸⁹ Ohjeiden keskeinen piirre on suuri tarkkuus. Kaikki tiedot kerrottiin hyvin tarkasti, niin että niissä ei jää tilaa vanhemman omalle päätösvallalle. Esimerkiksi imetyksessä ja lapsen ruokinta ohjeistetaan ruokintafrekvenssistä lähtien hyvin tarkasti. Myös imetyksestä vieroittaminen ja imetyksen lopettaminen ohjeistettiin tarkasti, ja äitien omat halut ja ajatukset ruokinnan annosta sivuutettiin, sekä äitejä välillä syytettiin mukavuudenhalun laittamisesta lapsen edun edelle imetysasioissa⁹⁰.

⁸⁷ Ylppö 1920a, 12–21.

⁸⁸ Ylppö 1920a, 20–21.

⁸⁹ Rantasalo 1936, 22.

⁹⁰ Rantasalo 1936, 23–27.

Rantasalo kirjoitti äitien valistamisen ja neuvomisen tärkeydestä, mutta otti myös esiin suorasukaisesti asiantuntijavalvonnan tarpeellisuuden, mitä tulee pienten lasten hoitoon ja kasvatukseen:

Mutta yksinomaan opetukset ja kurssit eivät auta. Lapsen synnyttyä on tämä uusi yksilö itse saatava säännöllisen asiantuntijavalvonnan alaiseksi. Täysin terveekin lapsen on saatava säännöllisen, jatkuvan lääkärivalvonnan alaiseksi. Näin tulee moni lapsen ruokintaa ja hoitoa koskeva virheellisyys ajoissa korjatuksi tai alkava vika ja sairaus estetyksi kehittymästä.⁹¹

Rantasalo korosti, että pienen lapsen hoito vaatii tietoa, taitoa ja tottumusta. Lisäksi hänen mielestään pienen lapsen hoito vaati hyvää havaintokykyä ja vireyttä. Äidin pitäisi myös osata pitää huolta itsestään ja kodistaan, niin että lapsen hoito on turvattu. Lääkäriin roolia Rantasalo kuvasi, että lääkäri ei ole enää vain tautien parantaja, vaan myös niiden ennaltaehkäisijä. Hän myös huomauttaa, että tautien ehkäiseminen on edullisempaa kuin niiden hoito.⁹² Rantasalon opas on vuodelta 1936, eli aikaa on kulunut paljon Ylpön vastaavista kirjoituksista. Näistä huomaakin lääkäriin professionaalisuuden kehittymistä, vaikka itse lastenhoito-ohjeet eivät olleet muuttuneet. Rantasalo puhui kuitenkin jo hyvin avoimesti lääkäreiden asemasta tautien ehkäisijänä ja asiantuntijavalvonnan tarpeellisuudesta.

Selinheimo toi myös lastenhoito-oppaassaan niin asiantuntijakieltä kuin tilastointia esille. Hänkin nosti esille erityisesti imetyksen ja pulloruokinnan. Selinheimon mukaan kuolleisuus oli suurempaa pulloruokituilla lapsilla, ja hän esitti että suurin osa alle vuoden iässä kuolleista lapsista on ”sortunut” pulloruokintaan jo alle kolmen kuukauden iässä.⁹³ Tilastotietojen perässä ei yleensä ole varsinaista lähdettä, ja toisaalta sanonnat kuten ”suurin osa” kielivät siitä, että ne voivat olla osittain myös kirjoittajan oman tuntuman mukaan kirjoitettuja asioita, vaikka taustalla olisi myös tarkempaa tilastotietoa. Jos mietitään tällaisten kirjoitusten vaikutuspyrkimyksiä, niin näyttää siltä että pulloruokinnan halutaan osoittaa olevan hyvin vaarallista lapselle. Väite, että suurin osa imeväisiässä kuolleista lapsista on pullolapsia, oli varmasti paljon tunteita ja pelkoa herättävä asia äideille jotka eivät imetä.

⁹¹ Rantasalo 1936, 45.

⁹² Ibidem.

⁹³ Selinheimo 1936, 28.

Selinheimo oli itse sairaanhoitaja, mutta hän korosti myös lääkärien asiantuntijuutta. Esimerkiksi pulloruokinta tulisi Selinheimon ohjeistuksen mukaan aloittaa aina lääkärin valvonnan alaisena. Myös Selinheimo ohjeisti imetykseen ja ruokintaan liittyvät asiat hyvin tarkasti ja jättämättä tilaa vanhempien omalle harkinnalle asian suhteen.⁹⁴ Ylipäätään voisi sanoa, että terveydenhuollon piirin hoito-oppaissa tarkkuus oli 1920–1930-luvuilla hyvin yleistä. Ohjeet eivät sisältäneet tilaa vanhempien omalle ajattelulle, vaan kylvettämisestä ruokintaan kaikki oli ohjeistettu vaihe vaiheelta hyvin tarkasti.

Lääkärit eivät olleet kuitenkaan ainoita, jotka korostivat omaa asiantuntijuuttaan kasvatus- ja hoito-oppaissa. Axel Rosenqvistin kasvatusopas kurista on tarkoitettu sekä opettajille että vanhemmille. Se on enemmänkin yleinen kasvatusopas, mutta sisältää paljon myös opastusta pikkulasten kasvattamiseen kotona. Rosenqvist vetoaa opettajien asiantuntijuuteen usein. Esimerkiksi tottelemattomuuden hän toteaa olevan haitallisempaa kotona, koska vanhemmalla ei ole samanlaista auktoriteettia kuin opettajalla. Hänen mukaansa tottelemattomuus kotona voi olla nurinkurisen kasvatuksen tulos.⁹⁵ Hän tuki ohjeitaan ja väitteitään usein viitaten kasvatustieteelliseen tietoon:

Yleensä ovatkin kaikki pedagogit olleet yksimielisiä tottelevaisuuden välttämättömyydestä ja sen suuresta merkityksestä; poikkeuksena tässä suhteessa ovat vain Rousseau sekä viimeisimpinä aikoina muuttamat äärimmäisen vapauskasvatusopin ihailijat. Rousseau asettui vastustamaan kaikkea käskemistä ja kieltämistä, koska käskyt ja kiellot herättävät lapsessa, joka ei ole jaksanut niitä noudattaa, kierouden ja peittelemisen tarpeen.⁹⁶

Vaikka Rosenqvistin vetoaminen ohjeidensa tueksi oli erilaista, liittyi siihen myös samankaltainen oman asiantuntijuuden korostaminen kuin lääkäreillä. Väitettä ei perusteltu tilastoilla ja numeroilla, kuten lääkärit tekivät, vaan kasvatustieteilijöiden mielipiteillä. Hän toi kuitenkin esiin myös valtamielipiteistä poikkeavia kasvatuksellisia mielipiteitä, kuten Rousseauin kasvatuskäsityksiä, mikä poikkesi pitkälti lääkäreiden tavasta esittää asioita. On huomioitavaa myös, että Rosenqvistin viittaaminen yksittäisiin pedagogeihin on paikoittain hyvin selvää, jolloin lukijalle käy selväksi keneltä tieto on peräisin⁹⁷. Lääkäreiden vanhemmille suunnatuissa oppaissa puolestaan tiedon alkuperä ei ole niinkään selvillä. Tämä johtui osittain myös siitä, että

⁹⁴ Selinheimo 1936, 35–40.

⁹⁵ Rosenqvist 1929, 121–124.

⁹⁶ Rosenqvist 1929, 121–122.

⁹⁷ Rosenqvist 1929, kts. esim. 182–183.

Rosenqvist kohdisti oppaansa sekä vanhemmille että opettajille, kun taas esimerkiksi Ylpön oppaat ovat suunnattu selvästi vanhemmille. Voi myös olla, että opettajuus asiantuntijuutena oli varhaisemmassa kehitysvaiheessa, ja näin ollen tieto tuli perustella vakuuttavammin kuin lääkäreillä.

Nimitän tätä diskurssia kunnan kansalaisuuden diskurssiksi. Se heijastaa kokonaisuudessaan erityisesti lasten kasvatuksen ja hoidon yhteiskunnallisia tavoitteita 1920–1930-luvulla. Näitä tavoitteita olivat kasvattaa lapsesta kunniallinen, nöyrä, isänmaallinen ja ahkera kansalainen. Diskurssi oli erityisen voimakas lastenhoito- ja kasvatuskirjallisuudessa 1920-luvun alkupuolella, johon vaikutti varmastikin mennyt sota, itsenäistyminen, jatkuva teollistuminen ja kaupungistuminen sekä väestönkasvun hidastuminen. Kuitenkin diskurssi on vallalla selvästi vielä 1930-luvulla, joten ajallisia johtopäätöksiä ei voi tehdä. Diskurssissa välittyi erilaisia keinoja käyttää asiantuntijavaltaa vanhempia kohtaan. Näitä keinoja olivat retoriikka nuorten vanhempien huonommuudesta, ilmaiset vanhempien vaikutuksesta lapsiensa tulevaisuuteen niin hyvässä kuin pahassa sekä erilaisiin tilastoihin ja asiantuntijalausuntoihin vetoaminen. Diskurssissa välittyy aito huoli Suomen kehitykseen liittyen. Tuohon kehitykseen koettiin voivan vaikuttaa juurikin kasvatuksen ja lastenhoidon saralla. Ajatukset kasvatuksesta ja hoidosta olivat usein myös osa ammatillisen asiantuntijuuden kehittymisen murrosta.

2. Terveys, puhtaus ja turvallisuus – oikea tieto lapsen kehityksen ja kasvun turvaajana

Toinen esittämäni diskurssi liittyy vahvasti terveys- ja puhtausvalistukseen. Se sisältää paljon ohjeita liittyen terveyteen, puhtauteen ja turvallisuuteen. Tieto, johon vedotaan, on usein lääketieteellistä tai kirjoittajan omaa kokemustietoa. Erityisesti lääkärit kirjoittivat tähän liittyen paljon tekstejä, mutta ajatus näkyy myös muiden kirjoittajien oppaissa. Diskurssiin liittyy vahvasti kirjoittajien näkemys siitä, että vanhemmat tarvitsevat paljon tietoa heiltä, jotta he voivat hoitaa lapsensa hyvin. Tämä johtaa lapsen kehittymiseen terveeksi ja hyvinvoivaksi.

2.1. Tietämätön nuori äiti

Valistaminen terveyden ja puhtauden suhteen lähtee ajatuksesta, että on olemassa joku joka tarvitsee tuota valistusta. Lastenhoito- ja kasvatusoppaissa tuo valistettava oli usein nuori ja tietämätön äiti. Äiti kuvattiin lastaan rakastavana ja hyvätahtoisena ihmisenä, joka tarvitsi oikeaa ohjausta kohti hyvää vanhemmuutta. Tämä loi kuvaa myös nimenomaan hyvästä äidistä: hyvä äiti etsii tietoa lapsensa hyväksi, ja noudattaa sitä mitä hänelle suositellaan.

Saara Tuomaala esittää, että 1920–1930 -lukujen kasvatusihanne on pidetty yleensä nationalistisena ja lääketieteellisenä. Lasten terveyttä tuli edistää opettajien ja äitien kasvatustyöllä. Erityisesti Mannerheimin Lastensuojeluliitto teki töitä lasten terveydenhuollon valtiollistamiseksi. Kouluikäisille lapsille saatiinkin aikaiseksi pakolliset lääkärintarkastukset ja kouluhoitajan seuranta vuodesta 1927 lähtien. Kouluhoitajan ja opettajan tuli tehdä lapsille puhtaustarkastuksia. Lisäksi kouluhoitaja sai tehdä kotitarkastuksen, mikäli lapsella havaittiin sairauksia, poissaoloja, epäsiisteyttä tai hänen perheenjäsenellä oli keuhkotauti.⁹⁸ Vaikka kyse onkin kouluikäisistä lapsista, on toimintatavoissa luettavissa, että lääkärin, opettajan ja hoitajan tehtävinä oli myös kodin kasvatustyöhön puuttuminen jossain määrin. Terveys nähtiin interventioon oikeuttavana asiana.

⁹⁸ Tuomaala 2003, 94–96.

Opaskirjallisuudesta käy ilmi, että äitien haluttiin hankkivan tietoa lastensa hoidosta ja kasvatuksesta. Lääkärit kommentoivat oppaissaan usein suoraan, että lastenhoito vaatii tietoa nimenomaan lääkäreiltä. Myös muut lastenhoito- ja opaskirjallisuuden kirjoittajat usein korostivat lääkäreiden asiantuntijuutta. Esimerkiksi Bertel Nyberg sanoi erityisesti rintalapsen hoidon vaativan perehtynyttä lapsenhoitajaa, ja hän korostaakin usein että erityisesti ruokinta vaatii lääkärin mielipidettä.⁹⁹ Voipio puolestaan kehotti suoraan vanhempia hankkimaan lääkäriltä lapsenhoitokirjan, jossa opastetaan lapsen ruokailuun liittyvissä asioissa.¹⁰⁰ Lääkäri Viljo Rantasalo kuvasi äideiltä vaadittavia ominaisuuksia seuraavasti:

Lapsen hoito edellyttää tietoa, taitoa ja tottumusta. Lapsen tilan seuraamiseen ja lapsen oikeisiin tapoihin totuttamiseen tarvitaan lisäksi hyvää havaintokykyä ja jatkuvaa viireyttä. Lisäksi äidin on osattava hoitaa itseänsä ja kotiansa niin, että lapselle voidaan turvata oikeat ravinto- ja hoitomahdollisuudet.¹⁰¹

Kuten edellisessä luvussa jo esitin, erityinen lääkärien ohjeistusta vaativa asia oli imetys ja lapsen ruokinta. Ohjeet olivat hyvin tarkkoja ja yksilölliselle ruokinnalle ei jätetty juurikaan tilaa. Rintamaidolla ruokittavia lapsia tulisi imettää viisi kertaa päivässä neljän tunnin välein. Yöllä vauvaa ei saisi ruokkia, ja ruokailun tulisi kestää maksimissaan 15–20 minuuttia.¹⁰² Ruokintaohjeissa korostettiin äidinmaidon tärkeyttä, ja myös kiinteisiin ruokiin luotiin tarkkoja ruokintaohjeita. Esimerkiksi Ylppö korosti äidinmaidon olevan lapsen ensisijainen ravinto ensimmäiset kuusi kuukautta, ja lehmänmaitoa tulisi käyttää vain hätätapauksessa. Kuuden kuukauden jälkeen lapselle voisi antaa lisäravintoa jauhojen ja vihannesten muodossa, ja vuoden ikäiselle voi antaa jo muita eläinkunnan ruokia.¹⁰³

Lehmänmaitoa imeväisikäisen ravintona kommentoitiin paljon. Oppaissa esitettiin lehmänmaito välttämättömänä pahana. Sitä tulisi antaa vain lääkärin ohjeiden mukaan, mikäli jostain syystä imetys ei onnistuisi. Lääkäreiden kirjoittamissa oppaissa annettiin tarkkoja ohjeita lehmänmaidon oikeaoppiseen laimentamiseen, ja korostettiin puhtauden merkitystä pulloruokinnassa, jotta taudinidut eivät pääsisi imeväisikäiseen lapseen. Lehmänmaito tulisi keittää,

⁹⁹ Nyberg 1923, 19–20.

¹⁰⁰ Voipio 1932, 38.

¹⁰¹ Rantasalo 1936, 45.

¹⁰² Kts. esim. Selinheimo 1936, 29–31 ; Rantasalo 1936, 26.

¹⁰³ Ylppö 1920, 56–57.

laimentaa asiallisesti ja tarjota aina puhtaasta pullosta.¹⁰⁴ Armas Ruotsalainen kertoi tarinamuotoisessa oppaassaan tarinaa Maija-tytöstä joka on ollut luennolla kuuntelemassa lasten ruokintaohjeita, ja valistaa epäileviä vanhempiaan uudella tiedolla. Vanhemmat ihmettelevät miksi maidolla ruokkimiseen pitää luentoja pitää, johon Maija vastaa kertomalla että kokomaidossa ravintoaineet ovat eri määrissä kuin äidinmaidossa, ja sitä pitäisi laimentaa kauramaidolla ja sokerilla. Tarkan ohjeistuksen jälkeen Maija kertoo vielä, että seos pitää kiehauttaa taudinsiementen vuoksi. Tähän Maijan äiti vastaa naurahtaen, että mistä maitoon sellaisia tulisi. Maija valistaakin vanhempiaan likaisista käsistä, lehmien taudeista ja maidon pilaantumisesta.¹⁰⁵ Tarinamuotoinen opastaminen oli yksi havaitsemani asiantuntijavallan ilmentämiskeino lastenhoito- ja kasvatusoppaissa, ja käyn tätä tapaa läpi laajemmin luvussa 2.3. Eri-tyisesti Ruotsalaisen tarinoissa luodaan vahvaa mielikuvaa nuoresta tietämättömästä äidistä, joten käsittelen hänen tarinoitaan kuitenkin osittain myös tässä luvussa.

Merkittävin keino ehkäistä lehmänmaidosta saatuja tauteja oli kuitenkin äitien kannustaminen imetykseen, ja antamalla vaikutelman kuinka lehmänmaidolla lapsensa ruokkiva oli huono äiti. Monet kirjoittivat suoraan, että lähes kaikki äidit voivat imettää niin halutessaan.¹⁰⁶ Ylpön mukaan äidit antoivat keinotekoista maitoa yleensä mukavuussyistä, vaikka joillain se johtui-kin ajanpuutteesta. Tahtomattaan imetyksessä epäonnistuneilla puuttui sen sijaan ammat-tietoa ja apua, joilla he voisivat voittaa imetyksen haasteet. Ylppö peräänkuuluttikin äitien ja lastenhoitajien ammattisivistyksen kohotusta.¹⁰⁷

Toisaalta tulee muistaa, että Ylpön valistuksella ja työllä oli paljon merkitystä nimenomaan imeväiskuolleisuuden kannalta. Ylppö on tunnettu erityisesti lastenneuvolatoiminnan orga-nisoijana. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton vuonna 1920 aloittama lastenneuvola-toiminta käynnistyi alkuun Helsingin Kalliossa, jossa imeväisyyskuolleisuus laskikin kymme-nestä prosentista kolmeen prosenttiin. Vuonna 1926 äitiysneuvolatoiminta käynnistettiin Vii-purissa ja Helsingissä ja vähitellen neuvolaverkostot laajenivat koko maahan. 1940-luvulla imeväiskuolleisuus oli enää 5,6% , ja vuonna 1982 Suomi saavutti tilanteen, jossa sen imeväi-syyskuolleisuus oli koko maailman pienin.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Kts. esim. Rantasalo 1936, 28–31 ; Selinheimo 1936, 35–37.

¹⁰⁵ Ruotsalainen 1928, 100–104.

¹⁰⁶ Kts. esim. Rantasalo 1936, 22. Selinheimo 1936, 28.

¹⁰⁷ Ylppö 1921, 61–62.

¹⁰⁸ Ignatius 2000, 560.

Ruotsalaisen tarinamuotoisessa oppaassa käytiin myös imetystä ja pulloruokintaa läpi monessa tarinassa. Esimerkiksi tarinassa *Lääkärien neuvot pulloruokinnassa* kerrotaan äidistä joka vie lapsensa huonounisuuden ja rauhattomuuden vuoksi lääkäriin. Lääkäriin käydessä käy ilmi, että äiti on antanut pullomaitoa ensimmäisen kuukauden jälkeen, koska hän ajatteli oman maitonsa olevan heikkoa eikä soveltuvaa lapselle. Lääkäri kysyy kuka on hänen maitoaan väittänyt heikoksi, ja äiti vastaa tuttavien kertoneen että äiti pilaa lapsen maidolla, koska on väsynyt ja hermostunut. Lääkäri opastaa tuttavien olleen väärässä maidon heikkoudesta, ja kysyy vielä tarkemmin maitoseoksesta mitä äiti antaa. Käy ilmi että seoskin on liian vahvaa, ja sitä on annettu liian usein. Lääkäriin neuvoista viisastuneena äiti korjaa maitoseoksen antotavat. Kun tuttavat jatkossa väittävät lapsen kärsivän nälkää, jatkaa äiti lääkärin ohjeiden noudattamista siitä huolimatta, ja lapsen vointi paranee.¹⁰⁹

Ruotsalaisen tarina on lyhyt ja ytimekäs. Sen päähenkilönä on tietämätön äiti, jota on neuvottu väärin ohjein. Paras ravinto vauvalle olisi ollut äidinmaito, vaikka muut ihmiset ovat väittäneetkin hänelle toisin. Tämän lisäksi äiti on myös pulloruokkinut vauvaansa väärin, ja lapsi on kärsinyt tästä. Oikean ohjeen äidille antaa lääkäri, ja tarinan lopussa käykin ilmi, että äiti ei enää kuuntele tuttavien neuvoja vaan lääkärin. Tarina opettaa omalla tavallaan millainen on hyvä äiti, ja näyttää oikean tiedon merkityksen lapsenhoidon kannalta. Syy imetyksen epäonnistumiseen löydettiin usein äideistä. Esimerkiksi Rantasalo kirjoitti imetyksestä seuraavasti:

Suurin osa äitejä lopettaa imettämisen kuitenkin ilman pätevää syytä. Lopettamisen syynä on silloin tavallisesti mukavuuden halu tai tietämättömyys ja tarmon puute.¹¹⁰

Tällä tavalla luodaan helposti vastakkain asetelma oikein ja väärin toimivasta äidistä. Hyvä äiti on tarmokas ja hankkii tietoa. Huono äiti sen sijaan on mukavuudenhaluinen. On kuitenkin huomattava, että tietämättömyys nostetaan imetysohjeissa esille. Tämä antaa syyn opastaa äitejä, mutta toisaalta myös äideille niin sanotusti kasvojen säilyttämisen mahdollisuuden. Äiti voi vielä toimia oikein, ja hankkia tietoa oikeasta ruokinnasta. Samalla luotiin isompi kategoria tietämättömistä äideistä, joihin ohjeita lukevalla äidillä on helpompi samaistua ja näin ollen omien virheiden korjaaminenkin muuttuu helpommaksi.

¹⁰⁹ Ruotsalainen 1928, 113–116.

¹¹⁰ Rantasalo 1936, 23.

Imetys ei ollut ainoa asia, mistä valistettiin käyttämällä äitien tietämättömyyttä ikään kuin esimerkkinä ohjeissa. Kuten jo ensimmäisessä luvussa totesin, ohjeet sisälsivät usein tietoa, kuinka vanhemmat toimivat väärin lastenhoidossaan ja kasvatuksessaan. Ohjeistus ei siis lähtenyt liikkeelle siitä mitä vanhemman pitäisi tehdä, vaan lääkäri kertoi suoraan vanhemman väärän tavan hoitaa lastaan. Esimerkiksi Ylppö kommentoi pikkulasten hampaiden hoitoa ohjeistaessaan:

Hampaiden pubkeamisen yhteydessä äidit usein luulevat lapsiin ilmestyvän vaikeita sairauksia. Tämä barbaluulo on siinä subteessa vaarallinen, että vanhemmat usein vaarallistenkin tautien uhatessa lohduttautuvat sillä, että kysymyksessä on vain jokin hammasten aiheuttamat tauti. Hampaiden pubkeaminen on luonnollinen asia, jonka yhteydessä ei mitään kuume- eikä muitakaan sairauksia ilmesty.¹¹¹

Samalla linjalla toimi myös Selinheimo, kun hän toteaa imetysohjeiden ohessa, että vanhemmillä on väärä käsitys lasten ihannepainosta. Vanhemmat luulevat, että mitä pyöreämpi lapsi niin sen terveempi hän on:

Kokemuksen perusteella on tultu siihen johtopäätökseen, että yleisesti luullaan, että mitä lihavampi lapsi, sen terveempi se on, ja esitetäänpä aivan muodottomaksi syötettyä lasta mallilapsena.¹¹²

Selinheimo jatkoikin, että nämä lihavat lapset ovat alttiimpia viruksille, vaikka liian laihatkin olivat vaarassa. Painon kehityksestä hän mainitsi, että äitien tulisi olla jonkin verran selvillä lapsen ruumiillisesta kehityksestä.¹¹³ Ohjeet tulivat siis usein kommentteina sen hetkiseen vanhemmuuteen. Niissä lähdettiin liikkeelle siitä, miten vanhempien oletettiin toimivan. Samalla kun ohjeistettiin erityisesti äitejä toimimaan tietyllä tavalla, kerrottiin olettamus siitä miten he toimivat jo valmiiksi väärällä tavalla.

Eräs kovasti lääkäreiden moitteita nostattanut tapa oli tuttien käyttö lapsilla. Ruotsalainen selitti jälleen tarinamuodossa äidistä, joka oli lääkärissä kysymässä neuvoa, kun hänen vauvalaan oli vatsapuruja. Lääkäri muistuttaa äitiä lapsen oikeasta imetystahdistista ja antaa vinkkejä

¹¹¹ Ylppö 1920, 70.

¹¹² Selinheimo 1936, 32.

¹¹³ Selinheimo 1936, 32–33.

vauvan vatsakipuihin. Äiti päättää kuitenkin vielä kysyä tutista, johon tarinan lääkäriellä on varsin vankka mielipide:

Tyhjä tutti on aivan tarpeeton väline pikkulapsen hoidossa. Se on tuottanut ja tuottaa paljon pahaa huolimattomasti käytettynä. Ja harva äiti tai lapsenhoitaja varsinkaan on niin huolellinen, että viitsisi keittää tutin joka kerta kun se on pudonnut lattialle tai maahan.¹¹⁴

Vaikka ohje on kirjoitettu tarinan sisälle, niin se sisältää totuutta siitä näkemyksestä mihin tuttia ajateltiin käytettävän ja sen sopivuudesta lastenhoidossa. Esimerkiksi Rantasalo epäilee tutin aiheuttavan enemmän vahinkoa lastenhoidossa ja -kasvatuksessa, sillä siitä tulee helposti asia jonka lapsi haluaa aina suuhunsa. Hän myös toteaa sen likaantuvan helposti ja huomauttaakin että ”vain erittäin huolellisissa kodeissa” huolehditaan tutin oikein puhdistuksesta.¹¹⁵ Lääkärit eivät olleet ainoita jotka paheksuvat tutin käyttöä. Myös Nyberg esitti huolensa tutin käytöstä, ja totesikin että sitä ei saisi käyttää lapsen rauhoittamiseen. Tämän lisäksi hän mainitsee niin sanotun sokeritutin, jota ei saisi missään nimessä käyttää.¹¹⁶

Myös vauvan vaatetuksessa haluttiin opastaa nuoria äitejä. Vaatteiden tulisi olla mahdollisimman väljät ja suuret. Niiden puhtaus ja oikeaoppinen pesu oli tärkeää. Oppaissa oli hyvin perusteellisesti lueteltu mitkä sopivat esimerkiksi nutuiksi, napavöiksi, paidoiksi ja vaipoiksi. Vaatetuksen yhteydessä lueteltiin oikeita vauvan pukemistapoja. Vaatteet tulisi ensin huolellisesti asettaa hoitopöydälle, jonka jälkeen vauva puettaisiin oikeassa järjestyksessä oikeisiin vaatteisiin.¹¹⁷ Nyberg toteaa vaatteiden puhtaudesta oppaassaan:

Järjestä siten, että hän joka viikko saa vaihtaa alusvaatteet. Pesun säästäminen on huonoa säästäväisyyttä, sillä sairaus maksaa enemmän kuin pari saippuatankoa.¹¹⁸

Samalla kun hän ohjeisti kasvattivanhempia toimimaan oikein, hän esitti oletuksen että pesuissa saatettaisiin säästää, mikäli tätä ei painotettaisi erikseen. Ohjeistus sisälsi lisäksi vanhan sananlaskun ”Sairaus maksaa enemmän kuin kaksi saippuatankoa”. Tällaista sanonnoilla opettamista ja ohjaamista vilahtelee välillä lähdemateriaalissa ja niiden tarkoitus oli vahvistaa annettuja lastenhoito- ja kasvatusero-ohjeita.

¹¹⁴ Ruotsalainen 1928, 89.

¹¹⁵ Rantasalo 1936, 35.

¹¹⁶ Nyberg 1923, 21.

¹¹⁷ Kts. esim. Ruotsalainen 1928, 32–34 ; Selinheimo 1936, 17–21.

¹¹⁸ Nyberg 1923, 29.

Kotikasvatusyhdistys julkaisi myös pienen teoksen vuonna 1922, jossa esitettiin sananlaskuja kodista ja kasvatuksesta. Teos ei tuskin ole tarkoitettu suoranaiseksi oppaaksi tai valistukseksi vanhemmille. On kuitenkin mielenkiintoista lyhyesti tarkastella minkälaisia sanontoja yhdistys halusi viestittää lukijoilleen. Esimerkiksi Vanhemmat ja lapset osioissa on sanontoja kuten: ”Äidin rinta, isän koti – ihmistaimen on kasvumaa”¹¹⁹ ja ”onneton se valtakunta, missä lapsi on kuningas”.¹²⁰ Kasvatusosiossa on lukuisia eri kohtia liittyen esimerkiksi kurinpitoon tai esimerkin näyttöön kasvatuksessa. Sanonnat painottavat vanhempien toiminnan merkitystä: ”Jos tahdot tietää, millainen tytär, niin katso äitiä”¹²¹, kasvata ensin itsesi, sitten vasta lapsesi”¹²², ”sitä lapsi laulaa, mitä vanhempi hyräilee”¹²³, ”kuin metsään huutaa, niin metsä vastaa”.¹²⁴

Kuten aiemmin olen esittänyt, oppaat olivat useimmiten kirjoitettu nimenomaan äideille. Tässä kappaleessa olen esittänyt, että äideistä tehtiin ohjeistuksessa tietämättömiä ihmisiä, joita tuli opastaa lastenhoidossa. Tavallaan luotiin kategoria tietämättömistä äideistä, joihin äitien olisi helppo samaistua. Reiman teos oli osoitettu erityisesti isille, mutta kirjoittaessaan naisista hän myös määrittelee äitiyttä: naisille kodintyöt ja lastenhoito olivat luonnollisempia asioita, mutta he myös toisaalta saivat siihen enemmän harjoitusta ja totutusta näihin töihin¹²⁵. Tämäkin ajatus toisaalta toisintaa ideaa tietämättömästä äidistä, jota opastetaan tehtäväänsä, mutta se myös sisältää ajatuksen siitä että nainen on harjoituksen kautta asiantuntija työssään. Koska naista opetetaan nuoresta työstä lähtien tehtäväänsä, hän osaa tämän tehtävän, lastenhoidon, usein paremmin kuin mies. Ajatukseen sisältyy vahva usko, että opettelemalla ja hankkimalla oikeaa tietoa voi niin nainen kuin mieskin harjaantua hyväksi vanhemmaksi.

Lastenhoitoon liittyvään tiedon levitykseen liittyi vahva lääketieteellisen tiedon nousu: erilaiset tilastot ja taulukot tulivat ohjeistuksen tueksi, kuten ensimmäisessä luvussa esitin. Tämä lääketieteellinen tieto tuotiin äideille lastenhoidon ja kasvatustyön tueksi. Ylppö valisti esimerkiksi pikkulasten painonnoususta kirjoittaessaan, että on tärkeää huomioida painon tasai-

¹¹⁹ Sananlaskuja kodista ja kasvatuksesta 1922, 6.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Sananlaskuja kodista ja kasvatuksesta 1922, 12.

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Reima 1921, 15–16.

nen nousu, sillä isompi nousu tapahtui lääketieteellisen tiedon mukaan vasta 12–13 ikävuosien jälkeen¹²⁶. Varsinaisten taulukkoesitysten jälkeen Ylppö kuitenkin poikkesi lääketieteellisestä esitystavasta, ja kirjoitti varakkaiden ja vähävaraisten lasten eroista kasvuun nähden:

Mitä yleensä lasten kasvuun tulee, niin on yleinen huomio, että varakkaitten perheitten lapset ensi ikävuosinaan kasvavat yleensä nopeammin, mitä sekä pituuteen että painoon tulee, kuin köyhän kansan lapset.¹²⁷

Väitettä ei ole hankala ymmärtää: todennäköisesti vähävaraiset lapset söivät vähemmän ruokaa, ja toteamus on täten ymmärrettävä. On hyvä kuitenkin huomioida esitystavan muutos. Pituuden ja painon oikeanlainen kasvu perusteltiin taulukoiden avulla, voisi jopa sanoa että tieteellisenä tietona. Sen sijaan lääkäri pystyi kuitenkin esittämään myös tietoa täysin kokemukseen perustuen. Ylppö kertoi, että varakkaiden perheiden lasten nopeampi kasvu on yleinen huomio, ja hän ei tätä perustele tarkemmin. Ylppön oma huomio ja kokemus riittivät vakuuttamaan yleisön. Asiantuntijan oma kokemus olikin vakuuttava tekijä monissa oppaissa, jolla tietoa perusteltiin vanhemmille.

Arja Jokinen puhuu niin sanotusta puhujakategorioilla oikeuttamisesta retorisenä keinona, kun analysoidaan tekstissä tapahtuvaa retoriikkaa. Tämä tarkoittaa että joihinkin kategorioihin voidaan sijoittaa oikeus tietynlaiseen tietämykseen ja tietoon. Kun puhe tai teksti sanotaan jostain arvostetusta kategoriasta, se muuttuu vakuuttavammaksi.¹²⁸Tässä tapauksessa Ylppön käyttämä lausahdus: ”on yleinen huomio”, viittaa todennäköisesti nimenomaan lääkäreiden huomioon asiasta, ja siten väite on vakuuttava. On olemassa siis lääkäreiden kategoria, joilla on oikeus kokemuseräiseen tietoon liittyen lastenhoitoon ja -kasvatukseen. On kuitenkin tärkeää muistaa, että tällainen retoriikka tuskin on tietoista, vaan se tulee enemmänkin ammatinharjoittajalle kuin itsestään.

Ajatus äidistä tietämättömänä ja ohjeistettavana ihmisenä vaikuttaa varsin selvältä lastenhoito- ja kasvatusopaskirjallisuudessa. Tämän lisäksi äiteihin liitettiin paljon positiivisia mielikuvia, joita ei suinkaan jätetty kertomatta oppaissa. Esimerkiksi Ruotsalainen kuvasi tarinassaan *Nuori äiti* äidin onnea varsin kaunopuheisesti:

¹²⁶ Ylppö 1920, 12–14.

¹²⁷ Ylppö 1920, 20–21.

¹²⁸ Jokinen 1999, 135.

Äidin kasvot ikään kuin kirkastuivat ja saivat onnellisen ilmeen aina kun hän katseli pienokaistansa, sillä äärettömän onnen tunne täytti hänen rintansa ja sydän hiljaisena riemusta sykähteli. Mikä suloinen olento, ajatteli nuori äiti, onkaan tuollainen viattomuuden unessa uinuva lapsen. Nuori äiti oli todellakin onnellinen, sillä olivathan toteutuneet hänen hartaimmat toiveensa, hän oli tullut äidiksi.¹²⁹

Samaa äitiä kuvatessaan hän totesi, että äiti ei halunnut jättää kenellekään lastaan hoidettavaksi, sillä äiti tiesi hyvin, että parhaiten lapsen hoitaa oma äiti.¹³⁰ Vaikka Ruotsalaisen tarinat ovatkin fiktiivisiä, niin myös muusta opaskirjallisuudesta välittyi, että äidinrakkaus oli kuitenkin varsin hyväksyttävä ja esiintuotava asia terveydenhoidon ja lääketieteen näkökulmasta, vaikka sitä ei tieteellisesti perusteltukaan. Selinheimo kirjoitti myös jo oppaansa alussa siitä erityisestä riemusta jonka äiti saa kokea lapsen saadessaan. Ylppö sen sijaan puhui enemmän äitien erityisestä tehtävästä ja luonteesta, todeten että äidinrakkaus antaa voimaa äitien epäitsekäaseen työhön. Ylpön mukaan äidinrakkaus alkaa jo lapsen ollessa sikiönä kohdussa, ja äiti kykeneekin uhraamaan leponsa ja mukavuutensa lapsen vuoksi.¹³¹ Puhe äitien erityislaaduisesta rakkaudesta ja uhrautumisesta voidaan nähdä myös opettavana ja motivoivana keino. Kun kirjoitetaan kuinka äiti voi uhrata täysin elämänsä lapsen vuoksi äidinrakkauden avulla, niin lausutaan myös ääneen, että tämä on normaalin äidin merkki.

Myös Kaitasuo havaitsee äiteihin liittyvän ylistämisen Kotiliesi -lehdissä 1920- ja 1930-luvuilla. Äitiyden ja lapsien katsottiin olevan naisen elämän oleelliset osat, ja lapsettomuutta pidettiin luonnottomana ja Jumalan tahdon vastustamisena. Äitiys nähtiin myös uhrauksena, ja äitiyden terveydelliset seikat huomioitiin esimerkiksi synnytyssairaaloiden tarpeesta puhuttaessa.¹³²

Lastenhoito- ja kasvatuskirjallisuudessa luotiin kuva äideistä hyvinä ja rakastavina ihmisinä, jotka tekevät kaikkensa lapsiensa vuoksi. He olivat tämä luodun kuvan mukaan myös tietämättömiä, ja tarvitsivat neuvoja ja ohjeita liittyen lastenhoitoon ja -kasvatukseen. Kirjoituksissa tehtiin tietämättömien ja hyvien äitien kategoria, johon lastenhoito-oppaita lukeva äiti voisi samaistua. Tämä tietämätön ja hyvä äiti vastaanotti asiantuntijoiden ohjeet lapsensa hoitoon liittyen, ja oli siten alempana hierarkkisesti asiantuntijaa. Tähän sisältyi myös ajatus niin

¹²⁹ Ruotsalainen 1928, 3.

¹³⁰ Ruotsalainen 1928, 5.

¹³¹ Selinheimo 1936, 5.; Ylppö 1921, 6-7.

¹³² Kaitasuo 1996, 54–55.

sanotuista huonoista äideistä, jotka eivät toimineet lapsensa parhaaksi. Tällainen äiti ei hankisi ja ottaisiin käyttöön tietoa, jonka asiantuntija äidille tarjoaa.

2.2. Uhkakuvien maalaus

Terveyttä ja turvallisuutta peräänkuulutettiin kertomalla erilaisia skenaarioita, joissa lapselle tapahtuisi jotain erityisen pahaa, kun annettavaa neuvoa ei noudatettaisi. Tällaisessa tavassa luotiin usein äärimmäinen uhkaskenaario, joka oli lapsen kuolema. Tuota uhkaskenaariota käytettiin kun haluttiin ohjata vanhempaa oikeaan suuntaan lastenhoidossa ja -kasvatuksessa. Uhkakuvat eivät olleet kuitenkaan aina äärimmäisiä, vaan myös lievempiä epäsuotavia tilanteita käytettiin valistuksen apuna.

Vanhempien tietämättömyyden ilmaistiin olevan vaarallista lasten turvallisuuden ja kehityksen näkökulmasta. Ylppö kertoi jo oppaansa alussa, että sopimattoman hoidon vuoksi lapsille voi ilmestyä jälkitauteja, jotka voivat vaarantaa hänen kehityksensä¹³³. Hän painottikin että vanhempien tulisi ymmärtää lasta uhkaavat vaarat, ja valtion puolestaan pitäisi suojella lapsia, jotta he pysyisivät paremmin terveinä.¹³⁴

Vaaroilla pelottelu ja uhkakuvien esittäminen oli yksi keino esittää oikeanlaisia tapoja hoitaa ja kasvattaa lapsia. Imeväisikäisten vauvojen hoidon ohjeistuksessa korostui usein vauvan fyysinen turva ja kehityksen turvaaminen. Esimerkiksi vauvan nukuttamista omaan vuoteeseen, eikä äidin viereen, perusteltiin vauvan turvallisuuteen liittyvillä seikoilla, kuten ettei äiti vierähtäisi vauvan päälle.¹³⁵ Rantasalo ohjeisti vauvan nukuttamisesta omaan sänkyyn perustellen sitä terveys- ja turvallisuussyillä:

Imeväisen ei tule nukkua äitinsä vieressä, niin mieluista kuin tämä jälkimmäiselle olisikin. Äidin uloshengitysilma pilaa lapsen hengitysilman, ja äidin pieninkin nuba, yskä, kuume-tauti tarttuu pienokaiseenkin. Pahimmassa tapauksessa äiti voi tukehduttaa lapsensa.¹³⁶

Rantasalo viittasi ohjeissaan, että vauvan nukuttaminen äidin viereen on erityisesti äidille miellyttävä tapa. Hän kuitenkin selitti mahdollisten tautien tarttumisesta vauvaan, kun tämä

¹³³ Ylppö 1920, 8.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Kts. esim. Nyberg 1923, 22. Ruotsalainen 1928, 63.

¹³⁶ Rantasalo 1936, 14.

nukkuu äitinsä vierellä. Hän myös kertoi pahimmasta mahdollisesta tapahtumasta, eli vauvan kuolemasta kun äiti tämän tukehduttaisi nukkuessa. Uhkakuvan luominen on tehokas keino ohjata ja opastaa ihmistä. Toisaalta se on myös ymmärrettävä ja luonnollinen tapa kertoa toiselle miten tehdä. Äidin ja vauvan eri sängyissä nukkumista on hankala perustella kertomatta samalla miksi samassa sängyssä ei kannata nukkua.

Sekä itse lääkärit että muut lasten kasvatusta- ja hoito-oppaita kirjoittaneet toivat vahvasti esille lääkäreiden tärkeyden onnettomuuksien ja väärin hoidon ehkäisemisessä. Esimerkiksi Nyberg, joka itse oli filosofian tohtori, painotti oppaassaan tukeutumaan lääkäriin ja lääkärin antamiin tietoihin esimerkiksi lapsen ruokintaan tai sairastamiseen liittyvissä asioissa.¹³⁷ Lääkäreiden asiantuntijuus lasten suhteen ei kuitenkaan rajoittunut pelkästään hoitoon liittyviin asioihin. Myös kasvatustapa-asiat kuuluivat osittain lääkäreille. Ylppö puhuu oppaassaan myös pikkulasten kasvatustapa-asioista ja rangaistuksen antamisesta. Hän korosti ruumiillisen rangaistuksen tärkeyttä normaalien lasten kasvatuksessa, mutta mainitsi lisäksi että heikko- ja tylsämieliset lapset saattavat saada liikaa tätä. Ylppö muistuttikin, että tällaiset lapset ja heihin kohdistettava kasvatustapa pitäisi aina arvioida lääkärin toimesta:

On erittäin tärkeätä, että vanhemmat n.s. erikoisemman pahakuristen lastensa kanssa menevät lääkärin luo, sillä tällaisten lasten töitä ei suinkaan aina ole mitattava samalla mitalla kuin säännöllisten lasten. Vain lääkäri voi antaa oikean lausunnon tällaisen lapsen henkisestä kehityksestä ja mielentilasta ja neuvoa asianmukaiset kasvatustapa-ohjeet vanhemmille.¹³⁸

Ylppö korosti lääkäriä sekä arvioinnin että kasvatustavan asiantuntijana normaalista poikkeavan lapsen kohdalla. Hän myös esitti, että asiantuntijoista nimenomaan lääkäri on se, joka voi lausunnon tapauksessa antaa. Yleisesti ottaen lääkärit tekivät oppaissa hyvin selväksi, että lääkäreillä on suuri rooli mitä tulee pikkulasten oikeaoppisen hoidon ja kasvatuksen ohjeistamiseen.¹³⁹

Kuten jo aiemmin on tullut esille, oli puhtaudeella keskeinen rooli lastenhoito-oppaissa. Puhtauteen kannustettiin ja ohjeistettiin usein kertomalla jonkinlainen uhkakuva tai pahin mah-

¹³⁷ Nyberg 1923, 20, 24, 30.

¹³⁸ Ylppö 1920, 117.

¹³⁹ Kts. esim. Rantasalo 1936, 45. Ruotsalainen 1928, 96–98.

dollinen skenaario, mitä voi tapahtua jos ohjeita ei noudata. Esimerkiksi Ruotsalainen, tarinassaan lehmänmaidolla ruokinnasta, esittää tapauksen jossa pieni vauva sairastuu kun häntä on ruokittu vanhalla ja likaisella maitopullolla¹⁴⁰.

Ruotsalaisen tarinoissa käydäänkin uhkatilanteita läpi varsin usein. Näissä tarinoissa usein joku opastaa nuorta äitiä, ja välillä neuvoja on useampi. Eräs tarina on kirjemuodossa, missä täti opastaa nuorta äitiä, joka on vasta saanut lapsen. Kirjeessä täti huolellisesti mainitsee monia asioita, mitä nuoren äidin tulee huomioida lapsensa hoidossa. Kirje on tarkoitettu vastauksesi nuoren äidin aiempaan kirjeeseen, jossa hän on luonnehtinut oloaan avuttomaksi ja pelokkaaksi.¹⁴¹ Kirjeessään täti kommentoi muun muassa lapsen kylmettymistä seuraavasti:

Moni alkuaan terve pienokainen on menettänyt henkensä siitä syystä, että päästyään kylmettymään varomattomasti hoidettaessa on sairastunut vaaralliseen keuhkotulehdukseen tai muihin arveluttaviin hengityselinten sairauksiin. En tahdo tätä mainita sinulle peloitukseksi, vaan ainoastaan esimerkiksi.¹⁴²

Jatkaessaan kirjettä, hän kannustaa tuoretta äitiä puhtauteen ja siisteyteen myös lapsen parhaan nimissä:

Monen lapsen kuolema on johtunut yksinomaan siitä syystä, että hoitaja on tabraisista sormista vienyt taudinsiemeniä lapseen tai pienokainen saanut niitä ruumiiseensa likaisilla lattioilla leikkiessään tai muulla tavoin vanhempien huolimattomuuden takia.¹⁴³

Tässä tarinassa ei esitetä uhkakuvaksi pelkästään pienen lapsen sairastumista tai huonoille tavoille oppimista, vaan lapsen kuoleman mahdollisuus tuodaan hyvin selkeästi esille. Kuoleman mahdollisuus esitetään johtuvaksi hoitajan tietämättömydestä. Käsittelen esimerkkitarinoita vauvan ja lapsen hoidossa sekä kasvatuksessa opastajissa seuraavassa luvussa tarkemmin. Tässä yhteydessä on kuitenkin paikallaan todeta, että tarinat antavat valtavasti mahdollisuuksia tuoda sellaisiakin asioita esille, mitä ei muuten niin suoraan sanottaisi. Tarinassa voidaan sanoa suoraan että lapsen kuolema johtuu äidin toimenpiteistä, kun taas suorassa

¹⁴⁰ Ruotsalainen 1928, 130.

¹⁴¹ Ruotsalainen 1928, 12–16.

¹⁴² Ruotsalainen 1928, 14.

¹⁴³ Ibidem.

neuvossa saatettaisiin asia esittää hienovaraisemmin. Tarinoiden henkilöiden on tavallaan helpompi antaa puhua tuomitsevasti ja syyttävästikin.

Esimerkiksi Ruotsalaisen tarinassa, *Mitä oli vabällä tapabtua*, äiti on ompelemassa kahdeksan kuukauden ikäisen vauvan liiviin nappia, kun liivi on vauvan päällä. Hänellä tulee kuitenkin kiire kauppaan, ja jättää tyttärensä vahtimaan vauvaa. Tytär ei malta pysyä kotona, kun kuulee muiden lasten ilakoivan ulkona. Pian vauva jää yksin, ja saa revittyä neulan käteensä. Paikalle saapuu samassa talossa asuva nainen, joka huomaa tilanteen. Kun äiti saapuu paikalle, nainen moittii äitiä kovin sanoin. Tarina päättyy kuitenkin sopuun, kun äiti päättää, ettei enää jätä vauvanvaatteisiin neuloja kiinni.¹⁴⁴ Tarina esittää siis läheltä piti -tilanteen, joka johtuu äidin ajattelemattomuudesta. Se sisälsi myös ihmisen joka tuomitsee äidin huolimattomuuden hyvin selvästi. Tuomitseminen on helppoa, kun sen voi tehdä tarinoiden hahmojen välityksellä ja äidistä on helppo myös tehdä huolimaton ja ajattelematon äiti, kun kyseessä on fiktiivinen tilanne.

Uhkakuvia esitettiin myös lapsen fyysiseen kehitykseen liittyvissä asioissa. Ylppö mainitsee lukuisia tilanteita, missä lapsen väärin hoitaminen voi johtaa huonoon lopputulokseen. Esimerkiksi jos lasta ei opeteta kunnolla hengittämään, niin hänellä uhkaa tulevaisuudessa lukuisat hengityselinsairaudet.¹⁴⁵ Kapaloinnista puhuessaan hän haluaa oikaista suomalaisia tapoja, ja valistaa että vauvan tulisi saada liikuttaa raajojaan vapaasti:

Meillä Suomessa, ikävä kyllä, kapaloidaan imeväiset lapset usein niin kireään, että käsien ja jalkojen ja koko vartalonkin liikuttaminen on aivan mahdotonta. Ei ole ensinnäkään harvinaista, että tällaisten kapalolasten raajat ovat sitten usein pienet, kuivat ja tikkumaiset verrattuina suureen, pullistuneeseen vatsaan.¹⁴⁶

Ylppön oppaasta huomaa vahvan halun valistaa suomalaisia lastenhoitoon liittyvissä asioissa. Samalla kun hän luo kapaloinnista uhkaskenaariota, kuinka se voi johtaa pieniin ja tikkumaisiin raajoihin, tuo hän myös esille sen että se on suomalainen tapa. Tavallaan tällä tavalla vanhempia ei suoraan syytetä väärin hoidosta, vaan tapa tehdään yleiseksi ja ohjeistetaan että meidän suomalaisten tapa on väärä. Ylppö myös oikaisee vanhoja tapoja niin, että hän kertoo vanhempien luulojen olevan väärä. Eli oikaisee omasta näkökulmastaan

¹⁴⁴ Ruotsalainen 1928, 46–50.

¹⁴⁵ Ylppö 1920, 26.

¹⁴⁶ Ylppö 1920, 23–24.

vääriä uhkakuvia, kuten seuraavassa lapsen nukkumiseen ja seksuaalisuuteen liittyvässä ohjeessaan:

Varsinkin hermostuneiden lasten keskuudessa on useasti tavattavissa se paha tapa, että ne kiihottavat itseään ja häiritsevät säännöllistä untaan pitelemällä iltasella ja yöllä alituisesti sukupuolielimiään ja niiden kanssa leikkimällä. Turha on tosin usean äidin pelko, että tällaisesta vaarattomasta leikkimisestä olisi lapsen ruumiilliselle ja henkiselle kehitykselle mitään erikoisempia, pysyviä haittoja.¹⁴⁷

Tämän tapaisen toiminnan hän kertoo olevan vain paha tapa, joka saadaan pois kieltämällä ja yöpaidan laittamisella. Ylppö selittää, että äidit usein luulevat kyseisen tavan sairastuttavan lapsensa henkisesti. Hän kuitenkin huomauttaa, että se ei ole totta, ja tämä käsitys on perua kansantajuisista kirjoista.¹⁴⁸

2.3. Esimerkkitarinat opettajina

Aiemmissä luvuissa on jo näkynyt hieman esimerkkejä siitä, kuinka esimerkkitarinoita käytettiin keinoina ohjata vanhempia oikeaan suuntaan lastenhoidossa ja -kasvatuksessa. Näitä esimerkkitarinoita löytyy lähdemateriaalista niin pitkinä fiktiivisinä tarinoina kuin lyhyinä todennukaisena esitettyinä tarinoina. Tarinat kertovat yleensä joko esimerkillisesti tai huonosti toimivasta äidistä. Ne ikään kuin tarjoavat vanhemmille samaistumisen mahdollisuuksia, mutta samalla opastavat käytännönläheisesti oikeanlaiseen lastenhoitoon ja -kasvatukseen. Myös Jokinen mainitsee esimerkkitarinoiden olevan yksi retorinen keino, jonka kautta argumenttia tehdään helposti ymmärrettäväksi ja vastaanotettavaksi¹⁴⁹.

Edellisessä luvussa esittelin jo hieman Armas Ruotsalaisen *Äidin buolet* teosta. Teos koostuu lukuisista tarinoista, jotka käsittelevät pienen lapsen hoitoa ja kasvatusta. Vaikka teos on kirjoitettu fiktiiviseen muotoon, niin se on selvästi äideille suunnattu lastenhoito- ja kasvatustarjonta. Tarinoissa yleensä on nuori äiti, joka jollain tavalla tarvitsee apua vauvan hoidossa. Häntä usein opastaa lääkäri, mutta monesti myös toinen äiti – joko vanhempi tai nuorempi. Tarinoissa on usein myös sellainen tilanne, että äiti on ikään kuin kahden neuvon välissä.

¹⁴⁷ Ylppö 1920, 76.

¹⁴⁸ Ylppö 1920, 76–77.

¹⁴⁹ Jokinen 1999, 153.

Häntä voi neuvoa vanhempi rouva väärin, kunnes toinen nuori äiti tai lääkäri oikaisee nämä väärät neuvot ja ohjeistaa äitiä toimimaan oikein. Kirjassa on luettavissa halu oikaista vanhoja toimintatapoja lastenhoidossa.

Ruotsalaisen teos on poikkeava lähdemateriaalista sikäli, että se on täynnä fiktiivisiä tarinoita, johon on ikään kuin ujutettu lastenhoitoon liittyviä ohjeita. Muut oppaat ovat suorasanaisempia ja selvempiä mitä tulee neuvovaan ja ohjaavaan esitystapaan. Kuitenkin myös nämä oppaat sisältävät esimerkkitarinoita opetusmielessä. Usein nämä tarinat kerrotaan ikään kuin totena. Tarinoissa on usein nainen, joka tekee jotain kirjoittajan näkökulmasta väärin lapsensa kanssa. Näiden tarinoiden tarkoitus on osoittaa väärä tapa miten toimitaan, ja ohjeistaa sitä kautta toiseen parempaan tapaan. Käsittelen tässä luvussa näitä opettavaisia esimerkkitarinoita, jotka usein liittyvät erityisesti puhtauteen ja terveyteen liittyviin seikkoihin.

Ruotsalaisen tarinat käsittävät jo naisen raskausajan ohjeistukset. Vaikka ne eivät sisällä varsinaisia lastenhoito-ohjeita, niin ne tarjoavat mielenkiintoista näkökulmaa äitiyteen ja aluillaan olevaan vanhemmuuteen. Tarinassa *Savolan nuoren emännän elämäntavat* keskiössä ovat raskaana olevan naisen anoppi ja hänen sukulaisensa, sekä raskaana oleva nainen. Erityisesti anoppi ja sukulaisnainen ajautuvat keskustelemaan raskausajan ruokavaliosta ja muistakin elintavoista. Raskaana oleva nainen mainitsee myös alkuun lääkärin oppaan, josta on lukenut raskausajan elintavoista. Anoppi kertoo kuinka miniänsä on pitänyt itsensä puhtaana, ollut ottamatta kovia löylyjä ja karaissut rintojansa kylmällä vedellä. Tähän sukulaisnainen vastaa, että ei ennen semmoisia, ja kyllä niitä terveitä lapsia silti syntyi. Nuori nainen puolustaa toimiaan kertomalla, että ennen myös kuoli lapsia paljon ymmärtämättömän hoidon vuoksi. Hän kertoo kuinka ajat ovat muuttuneet ja ihmisen pitää hoitaa omaa terveyttään kaikin tavoin ja pitää huolta pienokaisista.¹⁵⁰

Ruotsalaisen tarinat rakentuvat usein vastaavan kuvion mukaan. Tarinassa on vanhempi rouvashenkilö joka väittää nuorelle jonkin uuden tavan olevan huono. Hän käyttää usein argumenttina, että ei sitä ennen ja lapset kasvoivat silti terveeksi. Tähän nuorempi nainen saattaa vastata, että ei ennen lapset aina olleetkaan terveitä. Usein uusi ohje on jollain tapaa perua lääkäriltä, kuten edellisessäkin tarinassa raskaana oleva nainen mainitsi lääkärin kirjoittaman oppaan. Tarinassa oli lisäksi mielenkiintoinen kohtaaminen, kun naisen anoppi ja sukulaisrouva

¹⁵⁰ Ruotsalainen 1928, 10–11.

puhuvat lääkäreistä oppaan tultua esille puheessa. Sukulaisrouva kommentoi lääkäreitä ivallisesti ja naisen anoppi vastaa tähän seuraavasti:

Meillähän se asui nuorena ylioppilaana kesäkauden parin toverinsa kanssa. Olivat ne kummia poikia. Keräsivät kaikki veden elukat ja maan matoset ja niitä päiväkaudet pöörustelivät. Mitähän viisautta lienevät niistä etsineet? – Oppinut kaikei hänestä on tullut, kun on osannut sellaisen kirjan laittaa, sanoi Levälähdän emäntä.¹⁵¹

Tarinassa siis esitettiin hypoteettinen tilanne, missä joku kommentoi lääkäreiden viisautta ivalliseen sävyyn. Tarina antaa myös esimerkin siitä kuinka lääkäriä voi puolustaa. Kokonaisuudessaan tarina todennäköisesti yrittää luoda nuorelle naiselle samaistumisen tilannetta, kun hän haluaa toimia uudella lääkärin ohjaamalla tavalla, mutta joutuukin puolustamaan mielipidettään. Toisaalta tarina myös esittää naisen hyvin passiivisena tiedon saajana. Hänelle ikään kuin annetaan tietoa monesta suunnasta, ja tarinat opettavat parhaan tiedon tulevan lääkäreiltä. Nuori raskaana oleva nainen myös mainitsee puheissaan, että nykyään ihmisen pitää hoitaa terveyttään ja pitää huolta pienokaisista. Tämä luo myös vaikutelman, että lääkärin ohjeita noudattamaton ja niistä selvää ottamaton ihminen tekee väärin.

Mikkolan mukaan nuori sukupolvi esitettiin usein edelläkävijänä, mitä tulee tiedonvälitykseen ja sivistysideologiaan. Erilaisten uudistusten vastustajina hänen tutkimassa aineistossa esitettiin yleensä vanhat tai uskonnolliset ihmiset, mutta poikkeuksia toki oli. Vanhemman sukupolven kerrottiin olevan uteliaita nuorison kiinnostusta kohtaan.¹⁵² Ensimmäisessä luvussa esitin, että Kunnan kansalaisuuden -diskurssin yksi asiantuntijavallan keino oli puhua menneisyydestä ja menneisyyden kasvattajista ihannoivasti. Nyt tilanne on kääntynyt toisinpäin: nuori vanhempi onkin pätevämpi kasvattaja kuin edeltäjänsä, ja modernisaation edelläkävijä hyvässä mielessä. Tämä on mielenkiintoista retoriikan kannalta. Tavallaan lastenhoito- ja kasvatusohjeita voitiin markkinoida päinvastaisilla tavoilla. Yhteistä niille kuitenkin oli, että oikea tieto kasvatukseen tuli nimenomaan asiantuntijalta.

Ruotsalaisen tarinassa *Miksi Järvisen Heikki pysyi kalpeana*, lääkäri menee kotikäynnille katsomaan kouluikäistä lasta, ja samalla äiti esittelee vauvaansa hänelle. Äiti kertoi hoitaneensa vauvaa parhaimman ymmärryksensä mukaan, mutta vauva on kovin kalpea äidin mielestä.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Mikkola 2006, 194–195.

Lääkäri huomasi nopeasti kuinka huoneessa tuoksui ummehtuneelta, sillä pesemättömät kapaloaatteet haisivat ilmassa. Äiti sanoi pitävänsä kapaloaatteita uunin edessä. Lääkäri kertoi, että pesemättömät vaatteet pilaavat lapsen ihon ja edistävät ihotautien syntyä. Hän kertoi kuinka kastuneet kapaloaatteet tulisi aina pestä, silittää ja käyttää vasta kuivina.¹⁵³ Äiti vielä selittää toimiaan seuraavasti:

Sitähän minäkin olen ajatellut, virkkoi tähän lapsen äiti, - mutta kun vanhemmat ja kokeneemmat ihmiset ovat sanoneet, että turhaa on joka kastelemisen jälkeen ruveta pesemään ja silittämään kapaloaatteita, niin olen jättänyt sen tekemättä.¹⁵⁴

Lääkäri neuvoi vielä äitiä tuulettamaan huonetta usein, sillä raikas ilma on tärkeää vauvalle. Äiti tunnustaa, että ei ole tuulettanut sillä tuttavat ovat häntä pelotelleet että vauva vilustuisi vedossa. Hän kertoi myös polttaneensa huoneessa katajanhavua puhdistukseen ilmaa. Lääkäri korjaa väärän luulon, ja mainitsee tavan olevan vielä epäterveellinen. Tarina päättyykin, kun äiti kiittää lääkäriä neuvoista, ja aikoo tehdä kaikkensa että pienokaisen terveyttä edistääkseen.¹⁵⁵

Tarinassa äiti on jälleen ollut neuvojen vastaanottajana, ja toiminut jopa vaistojaan vastaan kun vanhemmat ja kokeneemmat ihmiset ovat häntä neuvoneet toisin. Lääkäri kuitenkin antaa äidille oikeaoppiset neuvot, mitä tulee puhtaisiin vaatteisiin ja huoneen ilman raikkauteen. Vielä lopussa mainitaan, että äiti on kiitollinen neuvoista ja aikoo tehdä kaikkensa pienokaisen eteen. Tarinassa annetaan samalla kuvaa hyvästä äidistä, joka toimii nimenomaan lääkäreiden ohjeiden mukaan, vaikka vanhemmat ihmiset neuvoisivatkin häntä päinvastoin. Tarina tarjoaa myös aina mahdollisuuden lukijalleen samaistumiseen, sillä esimerkiksi tässäkin tarinassa äiti on toiminut aluksi väärin, mutta pian oikean neuvon kuulleena korjaa toiminnan oikeaksi.

Ruotsalaisen teos perustuu näihin tarinoihin, mutta pieniä esimerkkitarinoita vilahtelee aina välillä muissakin lastenhoito-oppaissa. Esimerkiksi tuteista puhuessaan Selinheimo kertoo kaksi erilaista tarinaa, ja ohjeistaa niiden päätteeksi tutin käytöstä. Alkuun hän kertoo tarinaa vastasyntyneestä, joka herää vieraan saapuessa paikalle ja alkaa itkeä. Vieras ehdottaa tutin käyttöä lapselle. Selinheimo katkaisee tarinan ja ohjeistaa:

¹⁵³ Ruotsalainen 1928, 59–60.

¹⁵⁴ Ruotsalainen 1928, 60.

¹⁵⁵ Ruotsalainen 1928, 60–62.

*Mutta nyt on tehty kaksi suurta virhettä. Ensiksikin: ei pienokaisemme ole mitään näytetavaraa, eikä se lopultakaan ole muiden mielestä mikään ihmeolento.*¹⁵⁶

Tuteista kirjoittaessaan hän jatkaa tarinalla, jossa esittää itse matkustaneensa junalla ja nähneensä, kuinka tutin tippuessa pienen vauva äiti nosti tutin maasta ja laittoi sen vauvan suuhun takaisin. Oli ihme ettei pieni sairastunut, sillä tutti oli nyt täynnä taudinsiemeniä.¹⁵⁷

Tarinoilla voi olla kirjoittajan näkökulmasta monta motiivia. Se voi toisaalta osoittaa kirjoittajan kokeneisuutta asian suhteen, erityisesti jos hän kertoo tarinaa todenmukaisena. Niiden avulla voidaan myös tehdä jokin tapa yleiseksi, jotta siihen voi puuttua. Selinheimo kertoo tutin käytöstä ikään kuin sitä tehtäisiin vieraita miellyttääkseen, ja huomauttaa että pieni vauva ei ole mikään näytetavara. Tarinat sisältävät myös oletuksia lastenhoitotavoista. Ensimmäinen Selinheimon tarina sisältää oletuksen, että on olemassa perheitä jotka käyttävät paljon tuttia pienistä syistä. Toinen tarina puolestaan sisältää oletuksen, että on olemassa äitejä jotka eivät huolehdi tuttien puhtaudesta. Nyt kun oletukset on tehty, niin voidaan ohjeistaa samalla tavat huonoksi.

Yleiseen tapaan viittaaminen ei aina tapahdu konkreettisen tarinan kautta, vaan kirjoittaja voi kertoa monista vanhemmista tai monista lapsista, jotka toimivat tietyllä tavalla. Tapa esitellään ikään kuin se olisi kaikkien tiedossa, ja tavallinen lastenhoitoon tai -kasvatukseen liittyvä keino. Esimerkiksi Ylppö kertoo miten monissa perheissä hoidetaan vieraiden kanssa oleskelu:

*Monessa perheessä on esim. se paha tapa, että lapset joko saavat ottaa tai lasten täytyy ottaa osaa kaikenlaisiin perhejuhliin, sellaisiininkin, jotka usein kestävätkin myöhään. Tällöin täytyy lasten usein näyttää joka vieraille, miten kilttejä ovat, mitä kaikkea osaavat tehdä. Yhä uudestaan ja uudestaan niiden täytyy vastata samoihin kysymyksiin, ja jos ne lopulta kylästyvät vastailemiseen, saavat ne vanhemmiltaan nubteita, vanhemmat kun oma ylpeytensä tyydyttämiseksi tahtovat, että lapsi esittäisi joka vieraille taitonsa.*¹⁵⁸

Ylppö paheksuu siis oletettua tapaa, että vanhemmat laittaisivat lapset tylsistymiseen asti esittämään vieraille käytöstapojaan ja taitojaan. Sikäli tavan moittiminen on ymmärrettävää,

¹⁵⁶ Selinheimo 1936, 7.

¹⁵⁷ Selinheimo 1936, 8.

¹⁵⁸ Ylppö 1920, 102.

mutta on mielenkiintoista kun mietitään mihin ajatus tavasta perustuu. Kyse ei ole suoraan tavasta, mikä tulee esimerkiksi lääkärin vastaanotolla esiin. Kyseessä on enemmänkin tapa, joka voi tulla esiin normaalielämässä, kun perheet kyläilevät vieraissa tai vastaanottavat vieraita.

Esimerkkitarinat näkyvät erityisesti terveydenhoitoalan oppaissa. Ruotsalaisen fiktiiviset tarinat liittyvät melkein joka kerta jollain tapaa terveydenhoidon ammattilaisiin. Usein niin sanottuna oikean tiedon antajana on lääkäri, mutta poikkeuksiakin on. Tarinassa *Mäkelän lapsen syntyminen* kättilö toimii asiantuntijana niin synnytykseen kuin vastasyntyneen hoitoon liittyvissä asioissa. Vanhoja ja vääriä tapoja edustaa puolestaan vastasyntyneen lapsen isoäiti, eli synnyttäjän äiti. Tarina rakentuu lapsen syntymän ja hoidon ympärille, jossa isoäiti ja kättilö keskustelevat erityisesti puhtauteen liittyvistä asioista.¹⁵⁹ Kun lapsi on syntynyt, kättilö tarkistaa, että kylpyvesi on 20 asteista, mitä vastasyntyneen isoäiti kovasti ihmettelee:

Eikö tuo ole joutavaa? Virkkoi Mäkelän rouvan äiti, joka hieman ihmeissään oli katsellut kättilön äskeisiä puubia. – Kädellä tabi kyynärpäällä ennen tunnusteltiin veden lämpöä, ei siinä tuommoisia kojeita tarvittu. – Niin kyllä on tehty, vastasi kättilö, - mutta sellainen lämmön mittaaminen on epävarmaa ja umpimähkäistä. Siinä voi sattua ikäviä erehdyksiä. Ajatelkaapa, että vesi saattaa olla liian kuumaa tai liian kylmää.¹⁶⁰

Tarina asettuu pitkälti isoäidin ja kättilön sanailun ympärille, ja muistuttaa kaksintaistelua jossa toinen edustaa vanhoja ja huonoja tapoja, kun taas toinen edustaa uutta lääketieteellisempää tapaa, joka toimii samalla valistuksena lukijalle. Edellinen kylvetykseen liittyvä pätkä on loistava esimerkki lastenhoitoon liittyvien asioiden tieteellistämisestä. Ei riittänyt, että kylpyvettä kokeiltiin kädellä, vaan tätä varten suositeltiin tarkkaa mittaamista 20 asteiseksi. Tilanteessa näkyy keskustelu maalaisjärjen ja tieteen välillä, jonka tiede voittaa.

Tarinassa korostuu erityisesti puhtauden merkitys. Kättilö aloittaa puhdistamalla lapsen vannulla ja ruokaöljyllä lapsenkinasta, jonka jälkeen hän aloittaa lapsen kylvettämisen. Kättilön toimintaa kuvatessa Ruotsalainen selostaa tarkasti oikean kylpyotteen ja vauvan pesutavan päästä varpasiin. Kasvot kättilö pesee eri vedellä ja uudella vanutupolla, heittäen aina käytetyt

¹⁵⁹ Ruotsalainen 1928, 16–26.

¹⁶⁰ Ruotsalainen 1928, 17.

vanut pois. Isoäiti ihmettelee kovasti miksi vanut heitetään pois, hänen mukaansa on tuhrata ottaa aina uusi.¹⁶¹ Kätilö vastaa:

Pienokaisen terveyden säilymiseksi on tärkeää, ettei likaantuneita vanutukkoja käytä toistamiseen, vastasi kätilö. – Toisin on asian laita, jos lasta kylhettäessä käytetään erityisiä, pehmoisesta kankaasta tehtyjä pesulappuja. Niitä kyllä saa käyttää vaikka kuinka useasti, kunhan vain ne joka kylvetyksen jälkeen erityisesti puhdistetaan ja sitten säilytetään puhtaina.¹⁶²

Tarina etenee hyvin samankaltaisesti loppuun. Isoäiti on usein karkäs ja syyttävä, kun taas kätilö on hyvin kärsivällinen ja selittää aina perusteellisesta toimenpiteidensä tarkoituksen. Myös kätilön ammattitaitoa korostettiin kovasti esimerkiksi kertomalla että kylpytoimitus oli kestänyt vain 3-5 minuuttia. ”Niin nopeasti ja taitavasti kätilö oli sen suorittanut.”¹⁶³ Tarinan tarkoitus ei tuntunut olevan pelkästään oikeiden vauvanhoitoon liittyvien tapojen opettaminen lukijalle, vaan myös osoittaa kätilön ammattitaito ja vanhojen tapojen huonous. Tavallaan tarina luo vaikutelman, että isovanhempien tavat hoitaa lapsia ovat vanhentuneet, ja on tärkeää noudattaa uusia tapoja.

Ruotsalaisen teoksessa käsiteltiin myös paljon imetystä. Tarinassa *Rouva Kärängön mielipiteet imettämisestä*, hän kertoo useammasta rouvasta, josta yksi on tuore äiti. Keskustelu pitäytyy tuoreen äidin imetystavoissa, kun rouva Jussila toteaa äidin lastenhoitotavoista:

Kyllä tämä Helena on melkein turhan tärkeä siinä asiassa. Ajatelkaa, kun imettää lasta vain viisi kertaa vuorokaudessa ja aina määräaikoina. Monta kertaa olen sanonut, että joutavaa tuollainen tarkeuus on, virkkoi rouva Jussila, joka tähän saakka ei vielä ollut puuttunut pubeeseen.¹⁶⁴

Eräs rouva syyttää myös, että lapsi jää liian heikoksi noin harvoilla imetyskerroilla. Tähän kuitenkin äiti, eli rouva Käräkö, puolustautuu ja esitteleekin lastaan joka on aivan terve. Sama rouva toteaa lapsesta, että tämä voisi olla kyllä lihavampi. Tilanne jatkuu niin, että äidin puolelle asettuu rouva Murtolahti, joka valistaa muita että ylenmäärin syövät lapset eivät ole

¹⁶¹ Ruotsalainen 1928, 19–22.

¹⁶² Ruotsalainen 1928, 22–23.

¹⁶³ Ruotsalainen 1928, 23.

¹⁶⁴ Ruotsalainen 1928, 79.

niin terveitä kuin luullaan, vaan saavat helposti yskää, keuhkkokuumetta ja muita tauteja. Keskustelu jatkuu vielä äidin ruokavalion ympärillä, jossa rouvat myös toteavat että ajat ja ohjeet ovat muuttuneet.¹⁶⁵ Ikään kuin lisäopetuksiksi tarina päättyikin kun rouva Käränkö aloittaa lapsensa imetyksen:

Kun se oli tehty, rupesi äiti imettämään pienokaista. Hän muisteli ensin, kummastako rinnasta hän oli viimeksi syöttänyt voidaksensa imettää nyt täyteläisestä rinnasta. Rouva Käränkö koetti siinäkin noudattaa säännöllisyyttä ja syötti joka aterialla vain yhdestä rinnasta, koska maitoa oli kylliksi. Hän tiesi, että kun lapsi täten imee rinnan tyhjäksi, erittyy maitoakin runsaasti.¹⁶⁶

Ruotsalaisen tarinat tuntuvat olevan selvästi suunnattu nuorille äideille, jotka saavat jatkuvasti ohjeita lastensa hoitoon monesta suunnasta. Rouva Käränkö esittää toisaalta rohkeaa naista, joka puolustaa mielipiteitään ja hoitaa lastaan huolellisesti muiden lääkärin ohjeiden mukaan. Hän ei välitä mitä muut rouvat sanovat lastenhoidosta. Rouva tavallaan esittää äideille malliesimerkkiä, jonka mukaan pitäisi toimia vaikka se tuntuisi välillä vaikealtakin.

Erityisesti esimerkkitarinoita tarkasteltaessa esiin nousee mielenkiintoinen seikka siitä, kuka toimi asiantuntijan näkökulmasta oikein, ja kenellä oli oikea tieto lastenhoitoon ja -kasvatukseen liittyen. Ensimmäisessä pääluvussa esitellyssä kunnan kansalaisuuden diskurssissa korostui vanhemman sukupolven etevyys nuoren polveen verrattuna, mitä tuli erityisesti moraalisuuteen. Mitä tulee kuitenkin terveyteen, puhtauteen ja turvallisuuteen, niin näyttää siltä että oikea tieto ja tapa olivat erityisesti nuoremmalla polvella. Tämä pohjautui todennäköisesti ajatukseen, että nuoret vanhemmat esitettiin erityisesti lääkäreitä uskovina ihmisinä, jotka noudattivat heidän ohjeitaan liittyen terveyteen. Tässä diskurssissa vanhemman polven ohjeet esitettiin puolestaan vanhanaikaisina ja vaarallisina.

Terveyden, puhtauden ja turvallisuuden diskurssi sisälsi lastenhoito- ja kasvatusohjeita edellä mainittuihin termeihin liittyen. Tällainen erityisesti terveyteen ja puhtauteen liittyvä valistaminen oli aikakaudelle ominaista. Näitä ohjeita annettiin erilaisten keinojen avulla. Tavallaan teksteissä luotiin kuva hyvästä ja tietoa vastaanottavasta äidistä, joka haluaa lapsensa parasta ja noudattaa annettuja ohjeita. Tämän lisäksi luotiin skenaarioita, jossa esitettiin mitä tapahtuu jos ohjeita ei noudateta. Myös esimerkkitarinoiden kertominen liittyi vahvasti terveys-

¹⁶⁵ Ruotsalainen 1928, 80–82.

¹⁶⁶ Ruotsalainen 1928, 83.

puhtaus- ja turvallisuusvalistamiseen. Esimerkkitarinat antoivat vanhemmille ohjeita helposti ymmärrettävässä muodossa.

3. Lapsen sielunelämän kehitys kasvatuksen määräävänä tekijänä

Kolmas diskurssi poikkeaa kahdesta edeltävästä huomattavasti sen suhteen, mihin tietoon vedottiin vanhempia ohjatessa. Pääpaino siirtyy lapsen sisäiseen maailmaan ja henkiseen kehitykseen. Vanhemmille esitettiin sielutieteellistä ja kasvatustieteellistä tietoa lapsen toiminnan ymmärtämisen pohjana. Tämä oli erityisesti opettajille ominainen tapa ohjeistaa, mutta lapsen sielulliseen elämään viittaaminen näkyi myös muiden asiantuntijoiden oppaissa.

3.1. Sielutieteellinen ja kasvatustieteellinen tieto kasvatuksen pohjana

Aiemmissä luvuissa käsittelemme lastenhoito- ja kasvatuserityyden tulokseen tähtäävänä toimina. Ohjeita perusteltiin usein esimerkiksi hyväksi kansalaiseksi kasvattamisella tai lapsen fyysisen terveyden huolehtimisella ja imeväiskuolleisuuden vähentämisellä. Opaskirjallisuudesta on kuitenkin luettavissa myös lapsen tarpeista ja henkisestä kehityksestä lähtevä kasvatuksen ja hoidon opastus. Tällä tarkoitan orastavaa lapsen henkisen kehityksen ja yksilöllisyyden huomioimista. Nämä kirjoitukset olivat usein opettajien perua, jotka olivat perehtyneet kasvatustieteisiin tai sielutieteeseen.

Suomalainen tieteellinen psykologian kehitys liittyi vahvasti sielutieteellisiin näkemyksiin, jotka perustuivat filosofisiin näkemyksiin. Omaksi tieteenalaksi psykologia alkoi itsenäistyä hiljalleen 1900-luvun alkupuolella. Yksi psykologian uranuurtaja oli Thiodolf Rein, joka laajassa teoksessaan *Försök till en framställning af psykologin* (1876), teki suuren työn psykologian käsitteistön saralla. Hänen teoksessaan nousi esiin käsitteitä kuten: aistimus, havainto, tajunta, mielikuva, vaisto ja vietti.¹⁶⁷ Näitä samoja käsitteitä esiintyy runsaasti erityisesti Rosenqvistin ja Voipion kasvatuserityyden oppaissa, jotka pohjaavatkin sielutieteelliseen ja kasvatustieteelliseen tietoon.

Moderni lapsipsykologia juurtui Suomeen kokeellisen kasvatuserityyden yhteydessä 1910-luvulla. Yksi lapsipsykologian uranuurtajista tuolloin oli Albert Lilius, joka julkaisi tuolloin kaksi lapsipsykologian kirjaa: *Skolålderns själsliv* (1916) ja *Ur småbarnens själsliv* (1917). Liliuksen tapa kuvata ihmisen sielunelämää oli mekanistinen, ja hän painotti kehitysooppillisia näkökulmia

¹⁶⁷ Ihanus 2000, 440–441.

sekä perinnöllisyyden merkitystä psyykkisiin ominaisuuksiin. 1910-luvun loppupuolella ilmestyi myös muutamia muita modernia lapsipsykologiaa edustavia teoksia ja artikkeleja.¹⁶⁸

Yksi selvästi lasten henkiseen puoleen keskittynyt teos oli Aino Voipion *Kodin kasvatustyöstä – I osa varhaisempi lapsuus*. Voipion teos pohjautui pitkälti Mikael Soinisen kasvatustieteen pohjalle.¹⁶⁹ Mikael Soininen määrittelee kasvatustieteen pohjan sielutieteelliseksi. Hän jaottelee ihmisen sielunelämässä kolme ryhmää: 1) tiedolliset 2) tunteelliset ja 3) tahdolliset ilmiöt. Hänen mukaan näitä alkeisilmiöitä ei voi johtaa toisistaan, emmekä osaa niitä tarkasti määrittellä. Hänen mukaansa ulkomaailma tuottaa ihmiselle aistihavainnon, ja tästä jää ihmisen sieluun havainnon jälki, jota mielikuvaksi kutsutaan. Havaintoon liittyy aina myös tunne, joka on joko mieluinen tai vastenmielinen, ja tämä puolestaan herättää ihmisessä pyrkimyksen, joka tarkoittaa tunteen säilyttämistä tai poistamista.¹⁷⁰ Tarkoitukseni ei ole tässä käsitellä syvällisemmin Mikael Soinisen kasvatustietettä, vaan mainita siitä hyvin pinnallisesti ja lyhyesti. Tämä sama periaate mielikuvien synnystä ja tunteiden vaikutuksesta näkyy Voipion oppaassa vahvasti, ja hän perustaakin paljon vanhemmille suunnattuja ohjeita edellä mainittuihin periaatteisiin viitaten.

Muista oppaiden kirjoittajista poiketen Voipio määritteli keskeisiä termejä alkuun. Hän teki selvän eron lastenhoidon ja kasvatuksen välillä. Lastenhoito liittyy lapsen ruumiilliseen kehitykseen, kun taas kasvatustieteen liittyy sielun kehittämiseen. Hän esitti myös, että kaikki tieteellinen kasvatustieteen tutkimus perustuu sielutieteeseen, joka on oppia sielun rakenteesta ja toiminnosta. Voipion mukaan kotikasvatustieteenkin oli hyödyllistä tutustua sielutieteen päätöksiin.¹⁷¹

Voipio selitti tarkasti, kuinka aistien avulla tehdään havainto esimerkiksi oman äidin näyttämistä marjatuohista. Tämä näkö- ja hajuaistin avulla tehty havainto tulee sieluun tietona. Kun oma äiti siirtää marjatuohisen pois, niin tieto ei häviäkään sielusta. On syntynyt mielikuva. Voipio esitti, että lapsuuden aikana saadut mielikuvat säilyvät kaikista kauimmin. Lasta kasvatettaessa onkin tärkeä huomioida, että häntä kehitetään tekemään havaintoja ympäristöstään ja kartuttamaan mielikuvavarastoaan. Samalla on kuitenkin tärkeää, että lasta suojellaan kuulemasta ja näkemästä sellaista mikä voi aiheuttaa mieleen huonoja mielikuvia.¹⁷² Mielikuvat

¹⁶⁸ Aho 1993, 205–207.

¹⁶⁹ Voipio 1932, 7.

¹⁷⁰ Soininen 1911, 3-4.

¹⁷¹ Voipio 1932, 15.

¹⁷² Voipio 1932, 16, 18–20.

tuntuvat rakentavan Voipion pääajatuksia kasvatuksesta, ja hän käytti niitä lähtökohtana myös lastenkasvatusneuvoihinsa.

Joissain oppaissa puhuttiin puolestaan vaistoista ja vieteistä apuna lastenkasvatuksessa. Rosenqvistin mukaan vanhemman auktoriteetin tulisi olla murrosikästä asti itsestään selvä asia. Lapsen auktoriteettitunto syntyy hänen mukaansa lapsen mukautumisvaiston ja itsensäilytysvietin ilmaisuna.¹⁷³ Tämän lisäksi hän puhuu esimerkiksi toimintavietistä, joka varhain tukahdutettuna johtaisi siihen, että lapsi ei tunne iloa työstä ja ajattelemisen ja etsimisen vaivasta. Tällöin hän ei kehity itse ponnistelemaan.¹⁷⁴ Rosenqvist esitteli oppaassaan lukuisia viettejä ja vaistoja, ja antoi samalla ohjeita näiden käyttämiseen tarkoituksenmukaisesti.

Rosenqvist tuotti paljon muitakin psykologiseen tietoon pohjaavia teoksia 1910- ja 1920-luvuilla. Nämä teokset eivät olleet alle kouluikäisiin liittyviä, vaan keskittyivät enemmän nuoriin ja yleisesti psykologiaan. Hän julkaisi muun muassa ensimmäisenä suomalaisena ammatinvalintapsykologiaan liittyvän teoksen vuonna 1920 *Elämänuran valinta ja kokeellinen ammattisielutiede*. Teoksen oli tarkoitus auttaa vanhempia ja koulua valitsemaan lapselle sopiva uravalinta. Hän myös esitti älykkyystestien ottamista käyttöön systemaattisesti koulussa ja ammatinvalintapsykologien virkojen perustamista kouluihin.¹⁷⁵ Rosenqvistin muut teokset eivät liity tutkimukseeni aiheeseen suoraan, sillä ne keskittyvät erityisesti kouluikäisiin lapsiin. On kuitenkin hyvä huomioda hänen laaja kiinnostuksensa psykologiseen tietoon, ja sen soveltaminen kasvatuksen käytäntöön.

Puhuessaan lapsen lähimmäisenrakkauden, ja muiden altruististen tunteiden herättämisestä Rosenqvist väitti, että tarvitaan niin sanottuja positiivisia kasvatuskeinoja negatiivisten sijaan. Hänen mukaansa nämä voidaan herättää lasten vaistoja hyödyntämällä. Esimerkiksi joukko-vaisto, eli tarve liittyä yhteen yhteistä suojelua varten, ja suojelemissaisto, eli tarve suojella heikompa, sopivat tähän tarkoitukseen. Äidinvaiston herättämiseen hän antoi vinkiksi antaa hoitoon lapselle eläviä olentoja.¹⁷⁶ Myös Nyberg mainitsi vaistot kirjoittaessaan lapsen kurin-pitoon liittyvistä asioista:

¹⁷³ Rosenqvist 1929, 22.

¹⁷⁴ Rosenqvist, 1929, 129.

¹⁷⁵ Aho 208–209.

¹⁷⁶ Rosenqvist 1929, 134.

*Älä kiivastu koskaan lapseen, älä huuda, älä tukista äläkä lyö häntä, sillä se on alentavaa kasvattajalle ja herättää lapsessa itsepuolustusvaiston.*¹⁷⁷

Vieteistä ja vaistoista kirjoittaminen oli ymmärrettävää kasvatustieteellisestä näkökulmasta 1920- ja 1930-luvulla, esimerkiksi Albert Lilius teoksessaan *Kasvavien tunne-elämä* (1928) mainitsee vietit ihmisiä selittävinä tekijöinä lukuisia kertoja.¹⁷⁸ Lilius puhuu esimerkiksi niin sanotusta valtiavietistä, tahdosta valtaan, joka riippuu paljon itsetunnosta, sekä myös alistumisvietistä. Lilius myös liittyy nämä vietit lapsen kasvuun ja kehitykseen. Esimerkiksi 2-vuotiaan lapsen uhmasta puhuessaan hän ehdottaa, että se voi olla ilmaus joko vallantarpeesta tai sitten vapaudentarpeen ilmaisuista.¹⁷⁹

Voipio puhuu myös tunteista kasvatuksen näkökulmasta. Hänen mukaansa havainnosta saatavaan tietoon liittyy aina tunteita, ja tunne puolestaan vaikuttaa tahtoon. Tämä kasvattajan tulisikin muistaa, sillä lapsen tulisi oppia tekemään tahdosta oikein eikä rangaistuksen pelosta. Kasvattajan tehtäväksi tulee näin ollen vaikuttaa lapsen tunteeseen niin, että oikea tulee mielisäksi ja väärä vastenmieliseksi. Esimerkiksi sääliä voi herättää heikompia kohtaan.¹⁸⁰

Rosenqvistin ja Voipion oppaat poikkeavat muista oppaista juuri tähän sielutieteelliseen tietoon vetoamisen osalta, mutta myös muissa oppaissa poiketaan aiheeseen toistuvasti. Esimerkiksi Ylppö puhuu lapsen mielen sulatuskyvystä, ja siihen liittyvistä kasvatukseen liittyvistä ongelmista. Hänen mukaan vanhemmillä ei ole usein käsitystä, kuinka paljon lapsen mieli voi sulattaa esimerkiksi uusia sanoja ja kuinka paljon tämä voi rasittaa lasta. Mikäli lapselle tarjotaan liikaa uusia vaikutteita liian nopeaa, aivot eivät jaksaa näitä sulattaa, vaan ne joutuvat kiihotustilaan. Tällöin lapsesta voi kehittyä pintapuolinen ja hermostunut.¹⁸¹ Ylppö ei kuitenkaan vetoa samalla tavalla nimenomaan sielutieteelliseen tietoon, kuten Voipio ja Rosenqvist.

¹⁷⁷ Nyberg 1923, 26.

¹⁷⁸ Kts. esim. Lilius 1927, 103, 213.

¹⁷⁹ Lilius 1927, 241, 243.

¹⁸⁰ Voipio 1932, 23, 25.

¹⁸¹ Ylppö 1920, 115–116. Ylppö 1921, 44.

Rosenqvist keskusteluttaa oppaassaan eri kasvatustieteilijöitä ja luo heidän mielipiteistä ohjeistuksia kasvatukseen suoraan. Esimerkiksi hän vetoaa suoraan Schleiermacheriin ja Pestalozziin esittäessään, että kasvattajan tehtävä on tukea lasta itsekasvatukseen ja edistää lapsen motiivien jalostamista.¹⁸²

Rosenqvist korostaa paljon kasvattajan tehtävää kasvattaa lapsi sisäiseen vapauteen, ja olla silti sortamatta lasta. Hän kuitenkin tunnustaa pienten lasten varjelemisen tärkeyden huonoilta vaikutteilta. Tiiviisti sanottuna Rosenqvist tarkoittaa, että kasvattajan tulee pitää silmällä lasta, mutta tämä ei saa tapahtua painostavasti.¹⁸³ Rosenqvist ei kuitenkaan, kuten aiemmin on jo mainittu, jätä ohjeitaan vaille perusteita, vaan hän perustelee ne usein kasvatustieteilijöiden avulla. Esimerkiksi puhuessaan lapsen varjelemisen ja toisaalta vapauteen kasvatamisen dilemmasta, hän siteeraa kasvatustieteilijöitä seuraavasti:

Meidän ei siis tule vaatia, niin kuin Rosseau, että varjeleminen olisi alituinen ja että kasvattaja ei milloinkaan jättäisi kasvattiaan, vaan riittänee tässä subteessa, niinkuin Herbart'kin huomauttaa, että vanhemmat missä suinkin mahdollista eivät varhaisimpina ikävuosina jättäisi lapsiansa pitkiksi ajoiksi silmiensä edestä. Myöskään mikään kasvatin täydellinen eristäminen, jota esim. Rousseau käyttää Emileensä nähden, ei voi tulla kysymykseen jo yksin käytännöllisistäkään syistä. Ja onhan sellaisella menettelytavalla siveelliset varjopuolensa, sillä, niinkuin Schleiermacher aivan oikein huomauttaa, alituinen vartioiminen tekee kasvatin kykenemättömäksi siveelliseen taisteluun.¹⁸⁴

Rosenqvistin tapa vedota kasvatustieteen klassikkoihin on mielenkiintoinen, ja hänen ajatuksistaan heihin nähden voisi tehdä vaikka oman tutkimuksensa. Koska tarkoitukseni tässä työssä ei ole syvällisesti tutkia hänen perustelujaan kasvatuskäytännöille, riittänee pintapuolinen katsaus hyvin. Rosenqvist puhuttaa teoksessaan eri ajattelijoita ja muodostaa niistä usein jonkinlaisen kasvatusohjeen. Hän puhuu usein erityisesti Rousseausta niin sanottuna vapaan kasvatustavan edustajana ja poikkeuksena muiden kasvatustieteilijöiden joukossa.

Rosenqvistin esitystapa poikkeaa huomattavasti esimerkiksi Ylpön tavasta kirjoittaa. Hän sisällyttää huomattavasti enemmän alansa sanastoa, joka on varmasti useimmiten vanhemmille tuntematonta, teksteihinsä. Kuten aiemmista lainauksista huomaan, hän ei kirjoita niinkään

¹⁸² Rosenqvist 1929, 24.

¹⁸³ Rosenqvist 1929, 103–104.

¹⁸⁴ Rosenqvist 1929, 104.

kansantajuisesti, mutta toisaalta tällainen kirjoitustapa voi myös viestiä halusta osoittaa oma oppineisuus lukijakunnalle. Tässä tapauksessa lukijakuntana oli vanhempien lisäksi myös opettajia, sillä teos liittyi myös koulun kasvatustyöhön.

Jokinen esittää vakuuttamisen keinoksi myös konsensuksella tai asiantuntijalausunnolla vahvistamisen. Tällä hän tarkoittaa argumentin vahvistamista siten, että sen puolesta esitetään monen tahon allekirjoittavan jonkin väitteen. Tämä on erityisen tehokasta kun oman mielipiteen vahvistamiseksi etsitään joku omasta mielestä hyvin arvovaltainen taho. Jokisen mukaan tämä onkin hyvin yleinen tapa tukea erilaisia väitteitä.¹⁸⁵ Rosenqvist puhuttaakin eri kasvatustieteilijöitä teksteissään varsin paljon, ja tämä luokin paljon vakuuttavuutta hänen näkemyksilleen kasvatuksesta.

Voipiokin ilmoittaa jo oppaansa alussa perustavansa teoksensa pitkälti Mikael Soinisen ajatuksiin kasvatuksesta. Vaikka hän ei keskusteluta tunnettujen kasvatustieteilijöiden mielipiteitä samalla tavalla kuin Rosenqvist, niin hän silti tuo esille esimerkiksi Albert Liliuksen jaottelun lapsuuden vaiheista varhaisempaan lapsuuteen, myöhäisempään lapsuuteen ja nuoruuteen. Varhaisemmalla lapsuudella tarkoitetaan 0-7-vuoden ikää, mihin Voipio keskittyy oppaassaan.¹⁸⁶

Mitä tulee kasvatukseen lapsuuden eri vaiheissa, niin Voipio esittää että alkuun kasvattajan tulee käyttää hallintaa. Kun lapsen ymmärrys lisääntyy, niin häntä voi opettaa. Itsenäisen ajattelun syntyessä siirrytään puolestaan ohjaukseen. Voipion mukaan on tärkeää, että ei esimerkiksi siirrytä ohjauksen asteelle, kun lapsi ei osaa vielä menetellä oikein. On myös tärkeää, että lasta ei yritetä hallita, kun hän pystyy jo itse ohjaamaan itseään jossain asiassa.¹⁸⁷ Myös Rosenqvist puhuu niin sanotusta hallinnan asteesta. Tällöin lapsen tulisi totella aikuista ehdoitta, eikä lapsi saisi päättää vielä itse totteleeko vai ei. Aikuisen ei myöskään pitäisi perustella päätöksiään lapselle, sillä lapsi ei perusteluja vielä ymmärrä. Hän kuitenkin vielä korostaa, että pakotuksen ei täydy olla ankaraa.¹⁸⁸

Voipio puhuu enemmänkin lapsen henkisestä kehittämisestä tiettyyn tahtiin. Hän selittää lapsen sanallisesta kehittämisestä, että aluksi lapsen sanavarasto on kovin niukkaa. Hiljalleen

¹⁸⁵ Jokinen 1999, 138–139.

¹⁸⁶ Voipio 1932, 35.

¹⁸⁷ Voipio 1932, 32–33.

¹⁸⁸ Rosenqvist 1929, 125.

sanavarasto alkaa kertyä, ja puheeseen tulevat kysymykset kuten mikä ja missä. Tämä on Voipion mukaan osoitus siitä, että lapsi on alkanut ottamaan selvää ulkomaailmastaan. Kouluikässä lapsi jo esittää paljon sellaisia kysymyksiä, jotka johtavat vanhemmat ihmetyksen valtaan. Hän toi myös esille 4-5-vuotiaan ihmettelyt, ja kirjoittaa että juuri tuossa iässä lapset usein pohtivat syvällisiä kysymyksiä elämästä, kuolemasta ja Jumalasta.¹⁸⁹ Kasvattajia hän ohjeistaa tämän yhteydessä seuraavasti:

Tärkeätä on silloin muistaa, että lapsen ajatusmaailman kehitys juuri tällä kiikheällä varhaisemman lapsuuden asteella vain antaa suunnan koko hänen myöhemmälle sielunelämälleen. Sinattua kyhvä tekee se isä, äiti tai lapsenhoitaja, joka lämpimällä rakkaudella ja hellävaraisella ymmärryksellä kuuntelee lapsen kysymyksiä ja ponnistelee voimiaan antaakseen niihin todella tyydyttävän vastauksen – tai, milloin lapsi kysyy sellaista, johon aikuinenkin turhaan vastausta etsii, nöyrällä kunnioituksella voi puhua lapselle siitä, että on asioita, joita ihmisjärki ei voi selittää, joita yksin Jumala voi käsittää ja ratkaista.¹⁹⁰

Voipion kirjoituksessa näkyy selvästi varhaislapsuuden arvostus aikakautena. Hän tuo esille, että juuri tuona aikana voidaan antaa suunta ihmisen koko sielunelämälle. Kuten kunnan kansalaisuuteen kasvattamisen yhteydessä kirjoitin, niin ajatus siitä että lapsuuden ja kasvatuksen kautta voidaan vaikuttaa ihmisen aikuisuuteen, oli jopa yleinen. Tällöin päämääränä oli kuitenkin yhteiskunnan kannalta hyvä ihminen. Voipio puolestaan luo tilaa ihmisen henkiselle kehittymiselle: ikään kuin lapsuudella olisi arvo ihmisen sisäisen olon vuoksi.

Voipion teksteissä näkyy kristillisyyttä, mutta hän omalla tavallaan yhdisti nämä uskonnolliset näkemyksensä sielutieteellisiin selityksiin, kuten äskeisessä esityksessäni Voipion kirjoituksista 4-5-vuotiaiden ikävaiheesta, jolloin hänen mukaan lapsilla on taipumuksena pohtia elämää ja Jumalaa syvällisemmin. Uskonnollisuus heijastuu ajoittain Voipion kirjoituksissa, mutta niiden pääpaino oli selvästi sielutieteessä.

Tällainen uskonnollisen lähtökohta psykologiseen tietoon ei ollut ajalle tavatonta. Suomessa teologit sovelsivat psykologisia ideoita jo 1900-luvun alkupuolella. Aho esittää, että tämä oli varsin luonnollista, kun ottaa huomioon teologien tavoitteen pelastaa ihmisten sieluja. Tästä

¹⁸⁹ Voipio 1932, 40–41.

syntyikin psykologian laji, jonka tarkoituksena oli vahvistaa Jumalan sanan levitystä psykologisen tiedon avulla.¹⁹¹ Tällainen samanlainen tapa on luettavissa Voipion kirjoituksista ajoittain, vaikka oppaan keskeinen tavoite ei vaikuta olevan uskonnollisuuden perusteleva tai uskonnollisten tarkoitusten tuottaminen psykologisen tiedon varjolla.

Kasvatustieteelliseen ja sielutieteelliseen tietoon vetoaminen on erilaista kuin esimerkiksi edellisessä luvussa esitetyt esimerkkitarinoilla ja uhkakuvilla vakuuttaminen. Tällaisessa tavassa esitetään usein joku ulkopuolinen lähde, jonka asiantuntijuutta käytetään vakuuttamaan lukija. Tieto myös kohdistui yleensä enemmän lapsen sisäiseen maailmaan ja henkiseen kehitykseen, kuin esimerkiksi lapsen terveyteen tai elinmahdollisuuksiin.

3.2. Varhaislapsuuden merkitys henkiselle kehitykselle

Diskurssissa näkyy varhaislapsuuden tunnustaminen merkittävänä aikana ihmisen elämänsä aikana. Tällöin varhaislapsuudessa tapahtuvien asioiden katsotaan vaikuttavan jotenkin olennaisesti ihmisen sisäiseen maailmaan. Varhaislapsuuden tärkeyttä korostettiin, ja tähän toisaalta myös perustettiin miksi vanhempien tulisi kasvattaa lapsensa ohjeistetulla tavalla.

Ohjeissaan sijaisvanhemmille Nyberg korostaa lapsuuden merkitystä myöhemmälle elämälle. Jo aivan ensimmäisinä vuosina tulisi aloittaa kuuliaisuuteen kasvatus, mutta näiden vuosien jälkeen alkaa tärkeä aika, jolloin lasketaan perusta hyvälle tavoille ja totumuksille. Nyberg varoittaakin jättämästä lasta palvelijoiden tai taitamattomien hoitajien käsiin, sillä tästä voi seurata vakavia seurauksia. Lapsi tarvitsee nimenomaan äidillistä ja isällistä huolenpitoa, ja vaikutukset tässä iässä jäävät lapseen loppuelämäksi.¹⁹² Nybergin tekstiä tulkitessa täytyy huomioda, että kyse oli nimenomaan sijaisvanhemmille suunnatuista teksteistä. Ottaen huomioon millaisista oloista sijaislapset olivat voineet tulla, niin on syytä epäillä että Nyberg painottaa nimenomaan tämän vuoksi vanhempien vaikutusta lapsen kehitykseen myöhempään elämään.

Nyberg ei ollut kuitenkaan yksin ajatustensa kanssa. Kuten jo aiemmassa alaluvussa esittelin, myös Voipio esittää lapsuuden ja nimenomaan varhaislapsuuden merkittävänä tekijänä ihmisen elämässä. Mielikuvista kertoessaan hän toteaa, että lapsuuden aikana saadut mielikuvat

¹⁹¹ Aho 1993, 209.

¹⁹² Nyberg 1923, 24–25.

säilyvät kauiten. Voipion mukaan ihmisen ajattelu, halut ja teot ovat pitkälti riippuvaisia siitä, millaisia mielikuvia ja tunteita hänen sielussaan syntyy ensipäivistä lähtien¹⁹³. Tätä hän tarkoitti niin hyvässä kuin pahassa. Edellisessä pääluvussa tuli osittain esille lapsen seksuaalisuuteen liittyvät mielipiteet, ja esimerkiksi Ylppö totesi lasten yöllisten toimien olevan harmitonnia. Voipio esittää nämä tavat eri valossa. Hänen mukaansa on huolehdittava, että lapsi ei ymmärtämättömyydestä ryhdy öisin sopimattomaan leikittelyyn¹⁹⁴. Hän toteaa:

*On myös katsottavat, etteivät liian abtaat housut pääse hankaamaan kiibotukselle arkoja sukupuolielimiä herättäen lapsessa sairaalloista tunnekiibotusta ja epäterveitä taipumuksia, jotka myöhemmin voivat tehdä hänestä aistillisten intohimojen orjan.*¹⁹⁵

Voipion mukaan siis myös huonoilla taipumuksilla on seurauksensa lapsen tulevaisuudelle. Mikäli tällaisia pahoja tapoja ei estettäisi lapsena, niin hänestä voisi tulla intohimojen orja aikuisena. Voipio ei suoraan perustele tätä kasvatustieteellisellä tiedolla, mutta toisaalta hän ei oppaassaan perustele moniakaan asioita näin, vaan alussa selittää pohjaavansa ajatuksiaan pitkälti Soinisen oppiin. Todennäköisempää on, että mitä tulee seksuaalisuuteen, niin Voipion mielipiteisiin vaikuttaa hänen uskonnollisuutensa. Hän toteaaakin, että lapselle on opetettava että keho on Jumalan Pyhän Hengen temppeli.¹⁹⁶

Tällainen lapsen ajattelu näkyy myös Sandelinin uskonnollisemmassa oppaassa. Hän tekee selvän eron lapsuuden ja aikuisuuden välille todeten, että lapsella ei ole samaa ymmärrystä ja elämäkokemusta kuin aikuisella ja täten lapsen ei pitäisi antaa toimia oman vastuunsa varassa. Hän myös kirjoittaa lapsuuden pysyvistä vaikutuksista ihmiseen negatiivisessa mielessä. Lapsen hairahdukset näyttävät usein viattomilta, mutta paha juurtuu helposti mieleen, ja siten sitä on vaikea kitkeä pois.¹⁹⁷ Lapsuudella nähtiin itseisarvo ainakin siinä mielessä, että aikuisuus eroaa lapsuudesta paljon, ja sillä on suuri merkitys ihmisen mieleen.

Lapsuuteen liittyi hyvin paljon leikin mahdollisuus. Nyberg toteaa, että leikki on lapsen työtä ja parasta elämänilmaisua. Jokaisella lapsella onkin oltava leluina vähintään pallo ja nukke. Hän myös korostaa, että lapsen oppii tuntemaan leikkiessään.¹⁹⁸ Leikin ei ajateltu olevan vain

¹⁹³ Voipio 1932, 51.

¹⁹⁴ Voipio 1932, 52.

¹⁹⁵ Voipio 1932, 53.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ Sandelin 1923, 4-5.

¹⁹⁸ Nyberg 1923, 32-33.

lapselle mukavaa, vaan se nähtiin myös kehittävänä ja mieltä harjoittavana toimintana. Esimerkiksi Ylppön mukaan leikkikalut voivat kehittää mielikuvitusta ja ajatuskykyä, sekä lisätä sanavarastoa. Hän myös tuo esille yhdessä leikkimisen tärkeyden, koska tämä opettaa lapsen ajattelemaan ja sietämään muita, sekä toimimaan heidän kanssaan samalla tavalla. Erityisesti ainoiden lapsien tulisi saada leikkiä paljon muiden kanssa.¹⁹⁹

Voipio esittelee lapsen leikkiä ja sen merkitystä lapselle perusteellisesti. Hän esittää että lapselle on luotava tilaisuutta ruumiilliseen ja henkiseen toimintaan, kuten leikkiin, ja perustelee tämän mielikuvavaraston kehittämisen:

Kun lapsi toimintaansa koko sydämeästään kääntyy, täyttää sen sielun pian niin runsas ja mieluinen mielikuvavarasto, että huonot mielikuvat eivät jaksakaan tunkea siihen tukahduttavia juuriansa.²⁰⁰

Voipio jatkaa perustelujaan sielutieteeseen pohjaten:

Eräät nykyajan sielutieteen tutkijat ovat syventyessään tutkimaan lasten leikkien tarkoitusta panneet merkille, että lapsi leikkiessään jo edeltäkäsin harjaantuu sellaisiin sielun toimintoihin, joita se myöhemmin elämän tosityössä tulee tarvitsemaan.²⁰¹

Voipio kirjoittaa lisäksi lapsen leikkien kehityksestä. Alkuun lapsi leikkii jäljittelyleikkejä, esimerkiksi matkien äitiään. Vähitellen leikit muotoutuvat järjestäytyneiksi seuraleikeiksi, joissa opitaan sääntöjen avulla toimimaan yhdessä muiden lasten kanssa. Leikillä on suuri merkitys lapselle niin ruumiillisesti kuin henkisesti. Se tarjoaa paljon mielikuvitukselle. Mielikuvitusta Voipio kutsuu voimaksi, jonka avulla ihminen voi vanhoja mielikuvia yhdistelemällä luoda jotain uutta. Hän korostaakin, että lapsen mielikuvitukselle ei saisi nauraa, sillä tuo mielikuvitus kehittyy aikanaan luovaksi mielikuvitukseksi, jonka avulla ihminen voi muuttaa kuvittelemansa todeksi. Tässä hän käyttää esimerkkinä lentokoneen keksimistä.²⁰²

¹⁹⁹ Ylppö 1920, 80, 83.

²⁰⁰ Voipio 1932, 58.

²⁰¹ Voipio 1932, 58–59.

²⁰² Voipio 1932, 61–63.

Kirjoitukset lapsuudesta ja erityisesti varhaislapsuudesta tähtäävät usein jollain tapaa aina myöhempään kehitykseen. Esimerkiksi Voipio perustelee lapsen leikin kehittämistä mielikuvituksen rikastuttamisella, millä on selviä vaikutuksia lapsen tulevaisuudessa. Tutkimissani lastenhoito- ja kasvatustapaissa harvoin nähdään lapsuuden, tai erityisesti varhaislapsuuden mielekkyys itseisarvona. Eli jonain mihin pitää panostaa itsensä vuoksi, eikä vain sen tuomien tulevaisuuden mahdollisuuksien. Kuitenkin välillä jotkut toivat tätäkin esille lyhyesti. Esimerkiksi Reima mainitsee, että lapsia kohtaan tulisi käyttäytyä hellästi sillä he ovat vain kerran pieniä²⁰³. Voipiokin mainitsee teoksessaan, että esimerkiksi pieniä lapsia ei saisi ikinä pelotella tottelemaan jollain tavalla, mainiten että: ” Sellainen raaka kasvatustapa ei meidän aikanamme enää saa tulla kysymykseen.”²⁰⁴

Ajatukseen lapsuuden vaikutuksista ihmisen tunteisiin ja ajatuksiin sisältyy usein kannustavat ja rohkaisevat kasvatustapa- ja menetelmät. Nybergin mukaan lapsen pieniä toiveita tulisi kunnioittaa, eikä tukahduttaa. Lapsen pitäisi myös saada ilmaista mielipiteensä, vaikka ne olisivatkin kasvattajaa vastaan. Lasten ei myöskään saisi rasittaa turhilla käskyillä ja kielloilla, mutta toisaalta välttämättömistä tulisi pitää kiinni. Nyberg myös kommentoi ruumiillista kurittamista, kuinka lasta ei saa tukistaa, eikä lyödä. Tämä herättää lapsessa vain vastustusta ja itsesuojeluvaiston.

205

Voipio mainitsee myös vanhemman kasvatustapana joko rangaistuksella uhkaamisen tai ystävällisesti puhumisen. Tällainen tilanne voi tulla, kun lapsella on huonoja taipumuksia. Voipio ohjeistaa, että huonojen taipumusten ilmetessä voi kokeilla esimerkiksi vaihtaa ympäristöä. Hyvä olisi kuitenkin yrittää herättää voimakkaampia ajatuksia ja tunteita kuin pahat sellaiset. Rangaistuksella uhkailua tulisi käyttää vain kun puhe ei auta.²⁰⁶ Pelosta kasvatustapana hän selittää seuraavasti:

*Pelkohan aina vieraannuttaa lasta – ainakin sillä kertaa – kasvattajasta. Jos pelonarka tunne isää ja äitiä kohtaan jää lapsen sydämessä vallitsevaksi, voi luottava suhde vanhempien ja lasten väliltä särkyä, eivätkä vanhemmat enää ole tilaisuudessa avomielisten keskustelujen avulla lapsiaan pahasta varjelemaan.*²⁰⁷

²⁰³ Reima 1921, 57–58.

²⁰⁴ Voipio 1932, 52.

²⁰⁵ Nyberg 1923, 25–26.

²⁰⁶ Voipio 1932, 67–68.

²⁰⁷ Voipio 1932, 68.

Voipio peräänkuuluttaakin paljon lapsen kunnioituksen ja rakkauden voittamista kasvatukseen. Hän toteaa, että ennen ankaruutta pidettiin ainoana kasvatukseen, koska ei ymmärretty lapsen sielua ja sen oikein viljelemistä. Voipio vetoaakin jälleen kristillisiin ajatuksiin, ja mainitsee, että Vapahtaja osoitti myös hellyyttä ja kunnioitusta pieniä lapsia kohtaan, sekä Luther kasvatti omat lapsensa ilolla ja rakkaudella. Voipion mukaan nykyään useimmat ymmärtävät tämän, mutta eivät silti onnistu voittamaan lastensa kunnioitusta ja rakkautta. Lasta tulisikin rakastaa ja hänen toimintahaluaan tyydyttää. Näin erityisesti äiti voi lapsensa rakkauden voittaa. Voipio mainitsee myös kuitenkin, että jokaisella lapsella on sisällään myös pahoja aikeita, joita kasvattajan on pidettävä silmällä ja ajoissa ne estettävä.²⁰⁸

Myös Rosenqvist puhuu kasvattajan roolista samaan sävyyn. Kasvattaja ei saa olla sortaja lapselle, vaan hänen tulee edistää lasta kohti sisäistä vapautta. Rosenqvist puhuukin niin sanotuista positiivisista kasvatukseen viettien hyödyntämisen ohella. Kasvatuksessa olisi järkevämpi pyrkiä ehkäisyyn kuin rankaisuun.²⁰⁹ Rosenqvist myös peräänkuuluttaa vanhemmille, että heidän kannattaa yrittää asettua lapsen asemaan, mikäli haluavat olla hyviä kasvattajia:

Salzmann sanoo, että kasvattiensa kaikkien vikojen ja pabeitten perustetta täytyy kasvattajan etsiä omasta itsestään. Vanhempien on, niinkuin Berthold Otto sattuvasti huomauttaa, mitä huolellisimmin tutkittava omaa sielunelämänsä, tutkittava, eikö heissä itsessään ole alkua ja aibetta samoihin hairabduksiin ja synteihin, joihin lapset ovat sortuneet.²¹⁰

Rosenqvistin teksteistä näkyy myös jossain määrin lapsen yksilölliseen kasvattamiseen ohjeistavia asioita. Hänen mukaansa opettajan ja kasvattajan tulisi olla selvillä siitä, onko lapsella hyvä itsetunto. Tämän perusteella voi valita kasvatukseen sopivammaksi. Lapsissa on myös eroja siinä, ovatko he taipuvaisia ylpeilemään vai enemmänkin vaatimattomia.²¹¹ Hänen mukaansa onnistunut yksilöistävä kasvatusta koostuu kasvattajan itsetuntemuksesta, kasvattajan tiedoista ja lapsen tuntemisesta:

²⁰⁸ Voipio 1932, 69–72.

²⁰⁹ Rosenqvist 1929, 104.

²¹⁰ Rosenqvist 1929, 299.

²¹¹ Rosenqvist 1929, 298.

Mutta onnistuakseen yksilöistävissä kasvatuksessa tulee kasvattajan ei ainoastaan tutustua sielullisten ilmiöiden yleisiin lakeihin ja niiden mukaan suunnittaa menettelynsä, vaan myöskin tarkoin tutkia jokaista yksityistä lasta.²¹²

Tällainen vaatii kasvattajalta hienotunteisuutta ja tahdikkautta, mitkä ovat synnynnäisiä lahjoja, mutta voidaan toisaalta herättää tutkimalla psykologiaa ja pedagogiikkaa. Vaikka ihmiselle ei ole suotu pedagogista lahjakkuutta ja viisautta, voi hän saavuttaa paljon ahkeruudellaan ja hyvällä tahdolla. Kasvattajien tulisikin etsiä itsestään kasvattiensa paheiden ja virheiden perustaa. Vanhempien olisi tutkittava omaa sielunelämäänsä. Syvällisen itsetuntemuksen avulla voitaisiin ymmärtää myös lasten sielunelämän lainalaisuudet. Hän viittaa vielä Foersteriin todetessaan, että kasvatusta on onnistunut vain jos se synnyttää itsekasvatusta.²¹³

Viimeinen diskurssi käsitteli kasvatustieteellistä ja sielutieteellistä tietoa kasvatuksen ohjaavana tekijänä. Erityisesti kasvatuserityksiä perusteltiin tällaiseen tietoon perustuen. Tähän myös liittyi vahvasti varhaislapsuuden kehitysvaiheen ainutlaatuisuuden ja merkityksen tunnistaminen ihmisen elämänkaareissa. Vanhempia ohjeistettiin usein vetoamalla johonkin tunnettuun kasvatustieteilijään, mutta myös kirjoittajan omalla asiantuntijuudella oli painoa. Tämä diskurssi eroaa huomattavasti kahdesta edeltävästä siinä mielessä, että se tuo esille lapsen sisäisen kokemusmaailman vaikuttavana tekijänä. Ohjeita ei perustella pelkästään sillä mitä ne voivat tulevaisuudessa tuottaa, vaan esille tuodaan myös se miten kasvatusta vaikuttaa lapsen tunteisiin ja ajatuksiin.

²¹² Ibidem.

²¹³ Rosenqvist 1929, 299.

Loppulause

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on ollut selvittää, millaisia lastenhoito ja -kasvatusohjeita 1920- ja 1930-lukujen lastenhoito- ja kasvatusoppaissa esitettiin, miten niitä perusteltiin ja millä tavoin ne ilmensivät asiantuntijavaltaa kohdistettuna erityisesti äiteihin. Tähän vastatesani käytin apunani diskurssianalyysia menetelmänä. Tässä työssä diskurssianalyysi näkyi hegemonisten, eli vallalla olevien, diskurssien määrittämisenä, sekä asiantuntijoiden käyttämien retoristen keinojen etsimisellä. Vallalla olevat diskurssit liittyivät ajan kasvatusihanteisiin ja -näkemykseen. Ne esittävät miksi ja miten lasta piti kasvattaa. Erilaiset asiantuntijoiden käyttämät ilmaisut loivat oppaissa vaikutelman siitä millainen on hyvä äiti, ja mihin kasvatuksessa ja lastenhoidossa käytettävän tiedon tulisi pohjata. Jos äiti jättäisi toimimatta ohjeistetulla tavalla, niin hän ei olisi hyvä äiti.

Lastenhoito- ja kasvatusoppaissa 1920- ja 1930-luvuilla annettiin varsin monipuolisia lastenhoito- ja kasvatusohjeita. Ohjeet liittyivät lapsen kasvattamiseen johonkin suuntaan kohti haluttua päämäärää. Tuo päämäärä usein oli hyvä ja terve kansalainen, jonka olemassaolo aikuisena olisi hyväksi Suomelle. Lapsuutta elämänvaiheena ei siis nähty suoraan itseisarvona, vaikka paikoittain viittauksia siihen oli. Ohjeita perusteltiin pääsääntöisesti lääketieteelliseen tai kasvatustieteelliseen tietoon vedoten. Ohjeita ei aina perusteltu tarkasti, vaan niiden kohdalla annettiin vaikutelma asiantuntijan kokemuksen tuomasta viisaudesta ja tiedosta. Välillä viitattiin myös äitien omaan tietoon ja taitoon, mutta tähän lisättiin yleensä asiantuntijan antamaa uutta tietoa päälle, ja äitien oma asiantuntijuus vaikutti enemmän retoriselta keinolta herättää äideissä ylpeyttä kuin tosiasialliselta toteamukselta.

Näissä lähdemateriaaleissa suurin osa lastenhoidon ja kasvatuksen näkökulmasta asiantuntijoista oli lääkäreitä ja opettajia. Heidän antamissaan ohjeissa oli havaittavissa epäsuoraa asiantuntijavaltaa. Tämä näkyi luomalla vaikutelman eri keinoin, kuinka asiantuntijaa on ehdottoman tärkeä uskoa, ja kasvattajan tulisi toimia hänen ehdottamallaan tavalla. Määrittämällä näin ollen hyvän kasvattajan, eli hyvän äidin, määriteltiin myös millainen on huono äiti. Huono äiti toimi päinvastaisesti kuin asiantuntija ohjeisti. Tämä näkyi erityisesti erilaisissa asiantuntijoiden käyttämässä esimerkkitarinoissa äideistä, jotka toimivat väärin lapsensa kanssa.

Määrittelin kolme diskurssia lähdemateriaalin perusteella: Kunnan kansalaisuuden diskurssin, terveyden, puhtauden ja turvallisuuden diskurssin, sekä niin sanotun lapsen sielunelämän diskurssin. Nämä diskurssit eivät ole selvärajaisia, eivätkä rajoitu vain joihinkin kirjoittajiin. Lähes kaikkien oppaissa oli havaittavissa näitä kolmea diskurssia, vaikka pääpaino olisi ollut enemmän yhteen diskurssiin suuntautunut. Myös selviä ajallisia rajauksia diskursseille ei löytynyt, vaikka poikkeuksena kunnan kansalaisuuden diskurssi vaikutti olevan vahvempana 1920-luvun oppaissa, ja lapsen sielunelämän diskurssi puolestaan näkyi vahvempana 1930-luvulla. Määritin myös erilaisia asiantuntijavallan ilmenemismuotoja, eli keinoja joilla vanhempia vakuutettiin asiantuntijoiden tietämyksestä. Näillä keinoilla pyrittiin ohjaamaan erityisesti äitejä lastenhoito- ja kasvatustyössään haluttuun suuntaan, antamalla samalla vaikutelma siitä että vastoin toimiminen olisi huonon vanhemman ja kansalaisen merkki. Tällaista asiantuntijavaltaa olen kutsunut sosiaalseksi vallaksi, jolla tarkoitan ihmisten tapaa rakentaa valtaa suhteessa toiseen ihmiseen sosiaalisessa todellisuudessa.

Kunnan kansalaisuuden diskurssin perusajatus oli idea hyväksi kansalaiseksi kasvattamisesta. Kasvatustyössä tähdättiin nöyryyden, isänmaallisuuden ja ahkeruuden vaalimiseen. Kasvatus- ja lastenhoito-ohjeita perusteltiin usein moraalien ja Suomen tulevaisuuden näkökulmasta. Tieto, johon pohjattiin, oli usein asiantuntijan omaa kokemustietoa, mutta myös suoraa lääketieteellistä tai tilastollista tietoa. Määritin tämän diskurssin alle kolme erilaista asiantuntijavallan ilmenemistapaa: 1) menneisyyden ihannoitiin liittyvä puhe 2) vanhempien vastuun esilletuonti ja 3) asiantuntijan tiedolla ja numeroilla vakuuttaminen. Vakuuttelun keinot eivät kuitenkaan missään diskurssissa rajoitu täysin yhteen diskurssiin, ja nämäkin keinot näkyvät myös muissa diskursseissa, mutta eivät niin vahvasti.

Terveyden, puhtauden ja turvallisuuden diskurssin pääajatus kulminoituu terveysvalistukseen, jonka päämääränä on tuottaa mahdollisimman terveitä ja hyvinvoivia ihmisiä. Diskurssiin liittyy vahva ajatus erityisesti tietämättömästä ja valistettavasta äidistä: Äiti on hyvä, kun hän noudattaa asiantuntijoilta saamia ohjeita lastenhoidossa, ja tämän hän tekee koska äidinrakkaus on suurta. Tämän diskurssin alle määritin seuraavat asiantuntijavallan ilmenemistavat: 1) Kuvan luominen nuoresta ja tietämättömästä äidistä 2) Uhkakuvien maalaamisen kasvatuksen ja lapsenhoidon lopputulokseen liittyen ja 3) Esimerkkitarinoiden käyttämisen opettamisen ja valistuksen keinona.

Kolmas ja viimeinen diskurssi, minkä hahmotin, oli lapsen sielunelämän kehitykseen liittyvä diskurssi, joka perustui kasvatustieteelliseen tietoon. Diskurssista välittyi kuva lapsesta henkisesti kehittyvänä olentona, jonka sielunelämään voi vaikuttaa kasvatuksen keinoin. Diskurssi poikkesi selvästi kahdesta aiemmasta diskurssista, sillä se ei tähdännyt samalla tavalla suorasti yhteiskunnallisesti tärkeään kasvatustulokseen. Kuitenkaan ei voida puhua vielä lapsuudesta itseisarvona ja kasvatuksesta täysin lapsen omaan hyvinvointiin täysin tähtäävänä asiana, sillä myös tässä diskurssissa ohjeet perusteltiin hyvän kasvatuksen tuottamisen lopputulosten perusteella. Lopputulos, mihin kasvatuksella tähdättiin, oli enemmänkin ihmisen henkiseen kehittymiseen liittyvä, ja se sidottiin jossain määrin myös hyväksi ihmiseksi kasvamiseen ja täten yhteiskunnallisesti myös tärkeään lopputulokseen. Tähän diskurssiin määritin kaksi asiantuntijavallan ilmenemismuotoa: 1) Sielutieteelliseen ja kasvatustieteelliseen tietoon vetoamisen ja 2) Varhaislapsuuden merkityksen korostamisen ihmisen kokonaislinkaarta tarkasteltaessa.

Nämä kolme diskurssia eivät olleet selvärajaisia, eivätkä toisensa poissulkevia. Ne kertoivat ajan kasvatustavoista ja eri asiantuntijoiden tavoista ohjeistaa vanhempia lastenhoidossa ja -kasvatuksessa. Niitä voi ajatella rinnakkaisina kokonaisuuksina, jotka sisältävät erilaisia merkityksiä liittyen kasvatuskysymyksiin. Asiantuntijoiden käyttämät ilmaisutavat eivät liittyneet spesifeihin lastenhoito- ja kasvatustavoisiin, vaan samoja keinoja saatettiin käyttää niin imetyksessä ohjeistamiseen kuin tutin kieltämiseen. Mielenkiintoiseksi seikaksi nousi myös puhe vanhemmasta ja nuoremmasta polvesta. Riippuen tarkoituksista, toinen näistä polvista esitettiin asiantuntevampana kuin toinen. Vanhempi polvi vaikutti asiantuntevalta moraalisissa kysymyksissä, kun taas nuorempi polvi lastenhoidollisissa kysymyksissä, johon piti omaksua uutta tietoa asiantuntijoilta.

Lastenhoito- ja kasvatustavoat vastasivat erityisesti ensimmäisen ja toisen diskurssin näkökulmasta pitkälti aiempaa tutkimusta. Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla on kasvatuksessa painotettu erityisesti nationalismia ja terveyden tähtäävää kasvatusta. Aiempien tutkimuksien perusteella oli oletettavissa, että psykologian, eli tässä yhteydessä sielutieteen, nousu näkyisi jollain tapaa lähdemateriaalissa. Tämä sielutieteellinen näkökulma näkyi yllättävän vahvasti materiaalista ja herätti mielenkiintoisia lisäkysymyksiä, kuten: kuinka paljon uskonnollisissa pikkulasten kasvatukseen liittyvissä oppaissa vedottiin psykologiaan uskonnollisten motiivien tukena? Kuinka paljon jo 1900-luvun alkupuolella vedottiin psykologiseen tietoon kasvatuk-

sen tukena? Mielenkiintoiseksi nousee myös kysymys, kuinka paljon varsinaiset kasvatustieteilijät kirjoittivat nimenomaan varhaislapsuudesta ja esittivät sen pohjana psykologista tai kasvatustieteellistä tietoa.

Lähdekirjallisuus

I PAINETUT LÄHTEET

Nyberg, Bertel 1923: *Kasvattilasten hoito- ja kasvatusohjeita*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Rantasalo, Vilho 1936: *Imeväinen ja sen hoito*. Kulutusosuuskuntien keskusliitto, Helsinki.

Reima, Vilho 1921: *Isät kotona*. Kotikasvatusyhdistyksen kirjasto, Koti ja Kasvatus XVI. Edistysseurojen Kustannus-Oy, Helsinki.

Reima, Vilho 1928: *Joka kuritta kasvaa se kunnialta kuolee*. Koti ja Kasvatus VIII. 9.painos Kotikasvatusyhdistys r.y., Helsinki.

Reima, Vilho 1930: *Katkelmia isänmaallisesta ja kansallisesta kasvatuksesta*. Koti ja Kasvatus XX. Kotikasvatusyhdistys r.y., Helsinki.

Rosenqvist, Aksel Rafael 1929: *Kurinpito ja kasvatus kodissa ja koulussa – Käsikirja vanhemmille ja opettajille*. 2. uud. painos. K. J. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä.

Ruotsalainen, Armas 1928: *Äidin buolet*. 3. korjattu ja täydennetty painos. WSOY, Porvoo.

Sandelin, L.H. 1923: *Suojele lastasi kiinsauksilta*. Koti ja kasvatus N:O 29. Kotikasvatusyhdistys r.y., Helsinki.

Selinheimo, Toini 1936: *Hoida oikein lapsesi*. WSOY, Porvoo.

Voipio, Aino 1932: *Kodin kasvatustyöstä – I osa Varhaisempi lapsuus*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Ylppö, Arvo 1920a: *Lastenkamarista koulunpenkille – leikki ja kouluikäisen lapsen kehitys, hoito ja kasvatus*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Ylppö, Arvo 1921: *Lapsista ja vanhemmista – neljä esitelmää*. Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisuja 2. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

II MUU AIKALAISKIRJALLISUUS

Lilius, Albert 1927: *Kasvavien tunne-elämä – Nykyaikaisten tutkimusten mukaan*. Suom. Aina Oksala ja Juha Timonen. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Sananlaskuja kodista ja kasvatuksesta 1922. Koti ja Kasvatus XXIII. Kotikasvatusyhdisty ry., Helsinki.

Soininen, Mikael 1911: *Lyhyt kasvatus- ja opetusoppi*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Ylppö, Arvo 1920b: *Suomen lasten suoja*. Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki.

III SANAKIRJAT JA HAKUTEOKSET

Aikalaiskirja – Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1941. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Kuka kukin on (Aikalaiskirja) – Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1934. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Kuka kukin on (Aikalaiskirja) – Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1950. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

IV TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aho, Jouko 1993: *Sieluun pürretty viiva – Psykologisia perinteitä suomenmielisestä sielutieteestä kokeelliseen kasvatukseen*. Kustannus Pohjoinen, Oulu.

Ahonen, Sirkka 2000: ”Kasvatustiede”. *Suomen tieteen historia* 2, s.398-423. Päätoimittaja Päivi Tommila. WSOY, Helsinki.

Ignatius, Jaakko 2000: ”Lääketiede itsenäisessä Suomessa”. *Suomen tieteen historia* 3. s.544–466. Päätoimittaja Päiviö Tommila. WSOY, Helsinki.

Ihanus, Juhani 2000: ”Sielutieteestä kokeelliseen psykologiaan”. *Suomen tieteen historia* 2. s.440-444. Päätoimittaja: Päiviö Tommila. WSOY, Porvoo.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero 1993: *Diskursianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero 1999: *Diskursianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä

Kaitasuo, Pia 1996: *Kotien kobottaja – Kotiliesi-lehti perheen ja perheenemännän asialla 1923–1939*. Suomen ja Skandinavian historian Pro Gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

Koski, Leena 2011: ”Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi”. *Valistus ja koulunpenkki – Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 159–182. Toimittaneet: Anja Heikkilä ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalainen kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ladd-Taylor, Molly & Umansky, Lauri 1998: ”Bad” mothers: *The politics of blame in twentieth century America*. New York University Press, New York

Markkola, Pirjo 1994: *Työläiskodin synty – Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. SHS, Helsinki.

Mikkola, Kati 2006: ”Modernisaation vastavirrassa – Uutuuksien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa”. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*, s. 169–212. Toimittaneet: Laura Stark ja Saara Tuomaala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nätkin, Ritva 1997: *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä*. Gaudeamus, Tampere.

Palonen, Kari & Summa, Hilka 1996: ”Johdanto: Retorinen käänne?” *Pelkkää retoriikka – Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.

Parjo, Oili 2003: *KOTI ON KANSAN SYDÄN- Kotikasvatusyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1907–1917*. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia n:o 190. Helsinki.

Räisänen, Arja-Liisa 1995: *Onnellisen avioliiton ehdot – Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Tuomaala, Saara 2003: ”Punaiset posket ja suorat polvet – Kansakoulun terveydenhoidon ihanteita ja käytäntöjä 1920- ja 1930-luvulla”. *Kansalaisuus ja kansanterveys*, s.87–127. Toimittaneet: Ilpo Helen ja Mikko Jauho. Gaudeamus, Helsinki.

Tuomaala, Saara 2005: ”Kuuliaiseksi ja ahkeraksi – Lastenkasvatus agraarikulttuurissa”. *Kansanetiikkaa – käsityksiä hyvästä ja pahasta*. s.42–57. Toimittaneet: Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Tähtinen, Juhani 1992: *Miten kasvattaa pikkulapsia – Kasvatusmoraliteetin ja –suuntausten lähtökoh- tien muutoksia Suomessa 1850-1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta julkaisusarja A:157. Turku.

Tähtinen, Juhani 1993: *Askel menneisyyteen – Näkökulmia kasvatuksen historialliseen tutkimukseen*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:14. Turun yliopiston täydennys- koulutuskeskus, Turku.